

ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ
ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ ԲԱՐԵԼԱՎՄԱՆ**

1. Հայեցակարգի նպատակը
2. Ընդհանուր տեղեկություններ Հայաստանի դատական իշխանության համակարգի վերաբերյալ
3. Հայաստանի Հանրապետությունում 100.000 բնակչի հաշվով դատավորների թվաքանակը և դրա համեմատականն այլ պետությունների դատավորների թվաքանակի հետ
4. Առաջին աստիճանի ընդհանուր իրավասության դատարանների փաստացի ծանրաբեռնվածությունը և դրա բարելավման հնարավոր ուղիները
5. Վիճակագրական տվյալներ մասնագիտացված վարչական դատարանի փաստացի ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ
6. Վիճակագրական տվյալներ վերաքննիչ դատարանների փաստացի ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ
7. Վիճակագրական տվյալներ վճռաբեկ դատարանի փաստացի ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ
8. Առաջին աստիճանի ընդհանուր իրավասության դատարանների ծանրաբեռնվածությունը՝ ըստ Երևան քաղաքի և մարզային դատարանների, և առկա ծանրաբեռնվածությունը հավասարակշռելու նպատակով անհրաժեշտ դատավորների հաստիքների քանակը
9. Դատավորների ծանրաբեռնվածության առկա վիճակի բարելավման հնարավոր ուղիները
 - 9.1. Դատական ակտերը պատճառաբանելու օրենսդրական պահանջի վերանայում
 - 9.2. Կատարողական մակագրության ինստիտուտի լայն կիրառման անհրաժեշտ ընթացակարգերի ներդրման ուղիները
 - 9.3. Հաշվարարության ինստիտուտի զարգացումը
 - 9.4. Հայցադիմումը դատավորի կողմից վերադարձնելու ինստիտուտի վերանայումը
10. Գործոններ, որոնք ընկած են վարչական գործերով ծանրաբեռնվածության հիմքում
11. Վարչական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածության վիճակի օրենսդրական բարելավման հնարավոր ուղիները
12. Դատական ծանուցումների համակարգի վերանայման ուղիները
13. Արդարադատության ծախսատարության հիմնախնդիրը
14. Քրեական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածության վիճակի օրենսդրական բարելավման հնարավոր ուղիները

15. Արագացված դատաքննության կարգի կիրառումը
16. Միջազգային փորձի ուսումնասիրության արդյունքները
17. Մինչդատական վարույթի գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածության վիճակի օրենսդրական բարելավման հնարավոր ուղիները
18. Վերաքննիչ դատարանների ծանրաբեռնվածության հիմնախնդիրը
19. Վճռաբեկ դատարանի ծանրաբեռնվածության հիմնախնդիրները
20. Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառման վիճակն ու հեռանկարները, էլեկտրոնային արդարադատության և մշտադիտարկման համակարգերի ներդրման անհետաձգելի անհրաժեշտությունը
21. Դատարանների շենքային ու նյութատեխնիկական պայմանների բարելավման հիմնախնդիրը
22. Դատավորների սոցիալական անկախության երաշխիքների հիմնախնդիրները
23. Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի և դատարանների աշխատակազմերի գործունեության արդյունավետության բարձրացման խնդիրները
24. Եզրակացություններ

Հայեցակարգի նպատակը

Հայեցակարգը ներառում է առկա հիմնախնդիրները, որոնց լուծումը հնարավորություն կտա.

- հնարավորինս բարձրացնել հանրային վստահությունն արդարադատության նկատմամբ,
- նախադրյալներ ստեղծել իրավունքի գերակայության սկզբունքի հետետողական իրացման համար,
- ներդնել առաջադիմական էլեկտրոնային արդարադատության ու մշտադիտարկման համակարգեր,
- արդարադատության ոլորտում նվազագույնի հասցնել կոռուպցիոն ռիսկերը,
- էապես կրճատել արդարադատության ծախսատարությունը,
- որակական փոփոխություններ իրականացնել դատարանի մատչելիության ու ողջամիտ ժամկետներում գործերի քննության հիմնարար սկզբունքների իրացման համար,
- ստեղծել դատավորների ու դատարանների գործառույթային, կառուցակարգային, նյութական ու սոցիալական անկախության անհրաժեշտ ու բավարար երաշխիքներ,
- բարձրացնել դատական ծառայողների որակն ու պատասխանատվությունը:

Ընդհանուր տեղեկություններ Հայաստանի դատական իշխանության համակարգի վերաբերյալ

Դատարանները և դատավորների թվակազմը

Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են Վճռաբեկ դատարանը, վերաքննիչ դատարանները, առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները, ինչպես նաև մասնագիտացված դատարանները:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են՝

- 1) Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 66 դատավորի թվակազմով.
- 2) Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 10 դատավորի թվակազմով.
- 3) Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 11 դատավորի թվակազմով.
- 4) Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 8 դատավորի թվակազմով.

5) Արագածոտնի մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 6 դատավորի թվակազմով.

6) Շիրակի մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 13 դատավորի թվակազմով.

7) Լոռու մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 13 դատավորի կազմով.

8) Տավուշի մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 6 դատավորի թվակազմով.

9) Գեղարքունիքի մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 9 դատավորի թվակազմով.

10) Սյունիքի մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 9 դատավորի թվակազմով:

Հայաստանի Հանրապետությունում ընդհանուր առմամբ գործում են առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության 10 դատարաններ՝ 151 դատավորի թվակազմով (2019 թվականի հունվարի 1-ից Երևան քաղաքի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը գործելու է առնվազն 62 դատավորի թվակազմով, Լոռու մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 12 դատավորի թվակազմով, Շիրակի մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 12 դատավորի թվակազմով, Արմավիրի մարզի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 9 դատավորի թվակազմով, Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին աստյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ առնվազն 12 դատավորի թվակազմով):

151 դատավորներից 92-ը մասնագիտացված են քաղաքացիական գործերով, իսկ 59-ը՝ քրեական գործերով:

Մասնագիտացված դատարաններն են՝

1) վարչական դատարանը, որը գործում է առնվազն 24 դատավորի թվակազմով.

2) սնանկության դատարանը, որը պետք է գործի առնվազն 12 դատավորի թվակազմով¹:

Ընդհանուր առմամբ առկա են մասնագիտացված 2 դատարաններ՝ 36 դատավորի թվակազմով:

¹ «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 166-րդ հոդվածի 20-րդ մասի համաձայն՝ սնանկության դատարանը կգործի 2019 թվականի հունվարի 1-ից:

Վերաքննիչ դատարաններն են՝

1) վերաքննիչ քրեական դատարան, գործում է առնվազն 18 դատավորի թվակազմով.

2) վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան, գործում է առնվազն 16 դատավորի թվակազմով.

3) վերաքննիչ վարչական դատարան, գործում է առնվազն 10 դատավորի թվակազմով:

Ընդհանուր առմամբ գործում են վերաքննիչ 3 դատարաններ՝ 44 դատավորի թվակազմով:

Վճռաբեկ դատարան: Վճռաբեկ դատարանը գործում է երկու պալատով, որոնցից յուրաքանչյուրը հանդես է գալիս որպես Վճռաբեկ դատարան:

Վճռաբեկ դատարանում գործում են՝

1) քրեական պալատը՝ 6 դատավորի թվակազմով.

2) քաղաքացիական և վարչական պալատը՝ 11 դատավորի թվակազմով, որոնք համարվում են միաժամանակ քաղաքացիական և վարչական մասնագիտացումներ ունեցող:

Վճռաբեկ դատարանը գործում է 17 դատավորի թվակազմով:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք արձանագրել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում արդար դատաքննության իրավունքի ապահովումը եռաստիճան դատական իշխանության միջոցով իրականացնելու համար սահմանված է 248 դատավորների ընդհանուր թվակազմ (առկա հասարիքներ), որոնցից 115-ը քաղաքացիական մասնագիտացմամբ (այս թվի մեջ ներառված է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի դատավորների թիվը՝ 11), 87-ը՝ քրեական մասնագիտացմամբ, 34-ը՝ վարչական մասնագիտացմամբ, և 12-ը՝ սնանկության մասնագիտացմամբ:

Դատարանների գործունեությունն ապահովում են դատարանների աշխատակազմերը, որոնք հանդիսանում են ՀՀ դատական դեպարտամենտի առանձնացված ստորաբաժանումներ:

«ՀՀ դատական օրենսգիրքե սահմանադրական օրենքի 61-րդ հոդվածի համաձայն՝ 1) առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանի յուրաքանչյուր դատավոր ունի օգնական և գործավար, 2) վճռաբեկ դատարանի պալատի դատավորը և երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի նախագահն ունեն օգնականներ: ՀՀ դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնում և դատարանների աշխատակազմերում ծառայություն իրականացնող աշխատակիցների ընդհանուր թիվը կազմում է 1025, որից 496-ը՝ դատավորին կցված դատական ծառայողներ:

Հայաստանի Հանրապետությունում 100.000 բնակչի հաշվով դատավորների թվաքանակը և դրա համեմատականն այլ պետությունների դատավորների թվաքանակի հետ

Հայաստանում ՀՀ մշտական բնակչության թվաքանակի ցուցանիշն ընթացիկ հաշվառմամբ (2011թ. մարդահամարի հիմքով վարվող) կազմել է 2 972 732 մարդ, դատավորների քանակը՝ 248, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է մոտ 8.3²:

Համեմատական վերլուծության նկատառումով ուսումնասիրվել են նաև մի շարք այլ երկրներում բնակչության թիվը, դատավորների թվաքանակը, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչին համադրվող դատավորների թվաքանակը, որի արդյունքում պարզվել է հետևյալը.

- Վրաստանում բնակչությունը կազմում է 3.729.500 մարդ, դատավորների քանակը՝ 254, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 7,

- Մոլդովայում բնակչությունը կազմում է 3.555.159 մարդ, դատավորների քանակը՝ 384, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 11,

- Ալբանիայում բնակչությունը կազմում է 2.893.005 մարդ, դատավորների քանակը՝ 363, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 13,

- Բելգիայում բնակչությունը կազմում է 11.209.044 մարդ, դատավորների քանակը՝ 1.602, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 14,

- Էստոնիայում բնակչությունը կազմում է 1.313.271 մարդ, դատավորների քանակը՝ 231, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 18,

- Ֆինլանդիայում բնակչությունը կազմում է 5.471.753 մարդ, դատավորների քանակը՝ 988, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 18,

- Պորտուգալիայում բնակչությունը կազմում է 10.374.822 մարդ, դատավորների քանակը՝ 1990, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 19,

² Հայաստանի վերաբերյալ դատավորների քանակը ներկայացված է 2019 թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ՝ հաշվի առնելով օրենսդրությամբ նախատեսված վերանայումները:

- Լատվիայում բնակչությունը կազմում է 2.001.468 մարդ, դատավորների քանակը՝ 488, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 24,

- Սլովակիայում բնակչությունը կազմում է 5.421.349 մարդ, դատավորների քանակը՝ 1.322, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 24,

- Լիտվայում բնակչությունը կազմում է 2.921.262 մարդ, դատավորների քանակը՝ 754, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 26,

- Հունգարիայում բնակչությունը կազմում է 9.855.571 մարդ, դատավորների քանակը՝ 2.813, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 29,

- Չեխիայում բնակչությունը կազմում է 10.524.783 մարդ, դատավորների քանակը՝ 3.028, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 29,

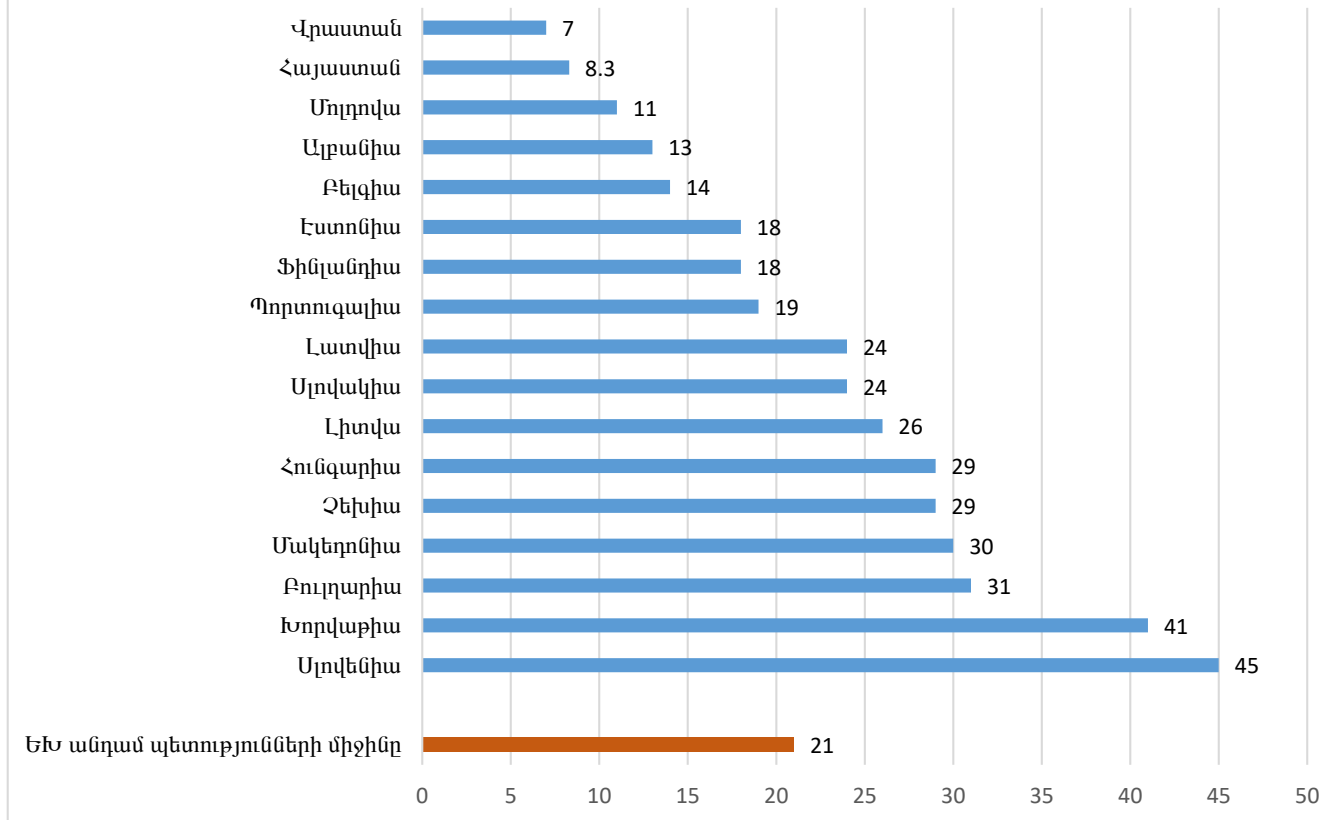
- Մակեդոնիայում բնակչությունը կազմում է 2.069.172 մարդ, դատավորների քանակը՝ 629, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 30,

- Բուլղարիայում բնակչությունը կազմում է 7.202.198 մարդ, դատավորների քանակը՝ 2.220, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 31,

- Իսրվաթիայում բնակչությունը կազմում է 4.225.316 մարդ, դատավորների քանակը՝ 1.734, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 41,

- Սլովենիայում բնակչությունը կազմում է 2.061.085 մարդ, դատավորների քանակը՝ 924, յուրաքանչյուր 100.000 բնակչի համար դատավորների քանակը կազմում է 45:

ՅՈՒՐԱՔԱՆՉՅՈՒՐ 100.000 ԲՆԱԿԶԻ ՀԱՇՎՈՎ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՔԱՆԱԿԸ

Համեմատական վերլուծության արդյունքները, թերևս, վկայում են, որ Հայաստանում դատավորների թվակազմն զգալիորեն զիջում է մյուս երկրների համանուն տվյալներին:

Դատավորների թվաքանակի հիմնավորվածության առնչությամբ առանցքային նշանակություն ունեն նաև դատի տրված անձանց քանակով համեմատական ուսումնասիրության արդյունքները, որոնք ամփոփ տեսքով ներկայացված են ստորև:

Ղազախստանում դատավորների հաստիքների քանակը կազմում է 2664, իսկ անձանց քանակը, որոնց վերաբերյալ կայացվել են դատավճիռներ, կազմում է 30.726: Այսինքն, յուրաքանչյուր դատավորի հաշվարկով անձանց քանակը, որոնց վերաբերյալ կայացվել են դատական ակտեր, կազմում է շուրջ 11 (հիմք՝ 2016 թ. տվյալներ):

Նույն ժամանակահատվածում ՀՀ դատավորների քանակը կազմել է 234, իսկ անձանց քանակը, որոնց վերաբերյալ կայացվել են դատական ակտեր՝ 3469: Այսինքն, յուրաքանչյուր դատավորի հաշվարկով հիշյալ բնույթի անձանց քանակը կազմում է շուրջ 16:

Ռուսաստանի Դաշնությունում 2016 թվականի ընթացքում վերջնական դատական ակտերի քանակը կազմել է 74.130, իսկ Հայաստանի Հանրապետությունում՝ 2533: Ռուսաստանի Դաշնությունում դատավորների քանակը կազմում է 33.232, իսկ Հայաստանի Հանրապետությունում 2016 թվականի դրությամբ՝ 234: Այսինքն, յուրաքանչյուր դատավորի հաշվարկով անձանց քանակը, ում նկատմամբ դատական ակտ է կայացվել, Ռուսաստանի Դաշնությունում կազմել է շուրջ 2, իսկ Հայաստանի Հանրապետությունում՝ շուրջ 11:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք արձանագրել, որ այս ձևաչափով համեմատականը ևս փաստում է ՀՀ դատավորների թվաքանակի նվազ լինելը:

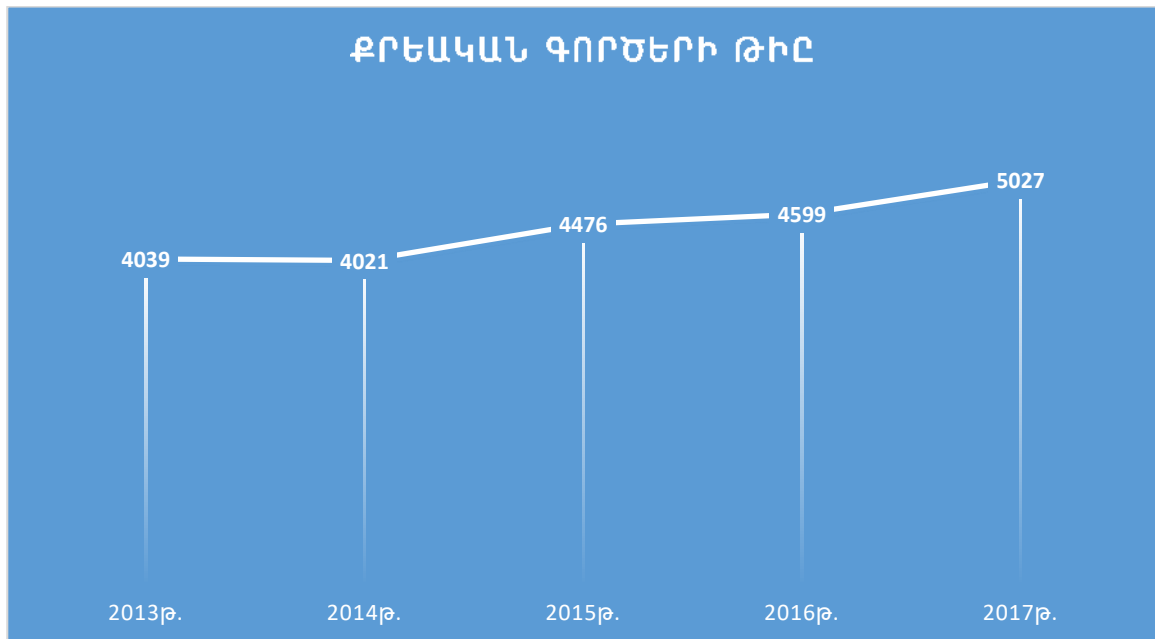
ԱՌԱՋԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՓԱՍՏԱՑԻ ԾԱՆՐԱՔԵՌՆՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԴՐԱ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Ընդհանուր վիճակագրական տվյալները

Վերջին տարիներին արձանագրվել է առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում ստացված գործերի կտրուկ աճ, այսպես՝ միայն քրեական գործերի հաշվարկով, *Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում՝*

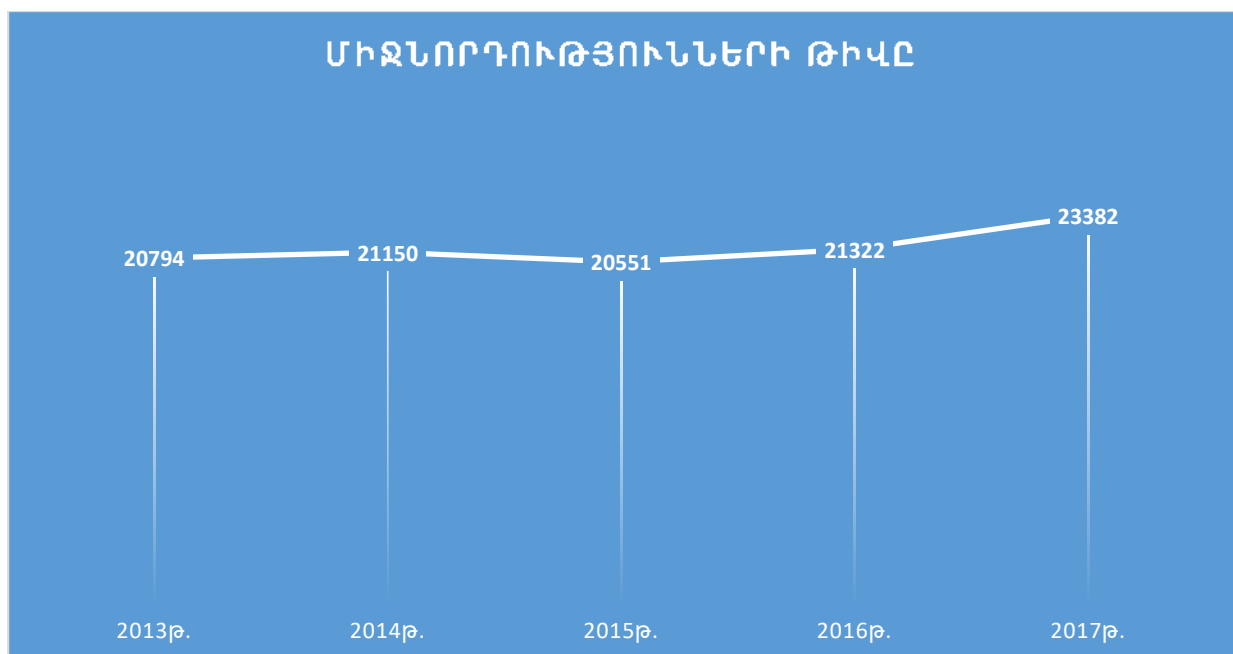
- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 4039 քրեական գործ,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 4021 քրեական գործ,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 4476 քրեական գործ,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 4599 քրեական գործ,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 5027 քրեական գործ³:

³ Հաշվարկում ներառված են նաև նախորդ հաշվետու ժամանակահատվածից փոխանցված գործերը: Սույն դիտարկումը վերաբերելի է նաև մյուս տեսակի գործերին:

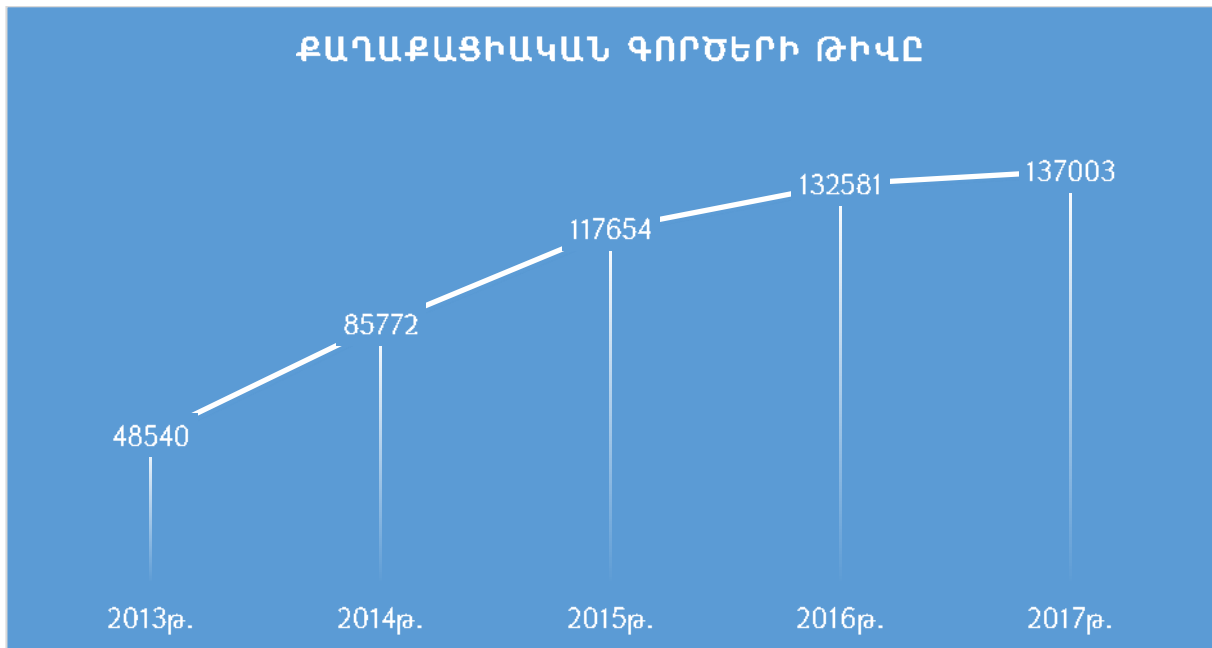
- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին ու դատական ակտի կատարման հետ կապված հարցերին վերաբերող 20.794 միջնորդություն (աղյուսակում՝ Միջնորդություն),

- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 21.150,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 20.551,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 21.322,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 23.382:

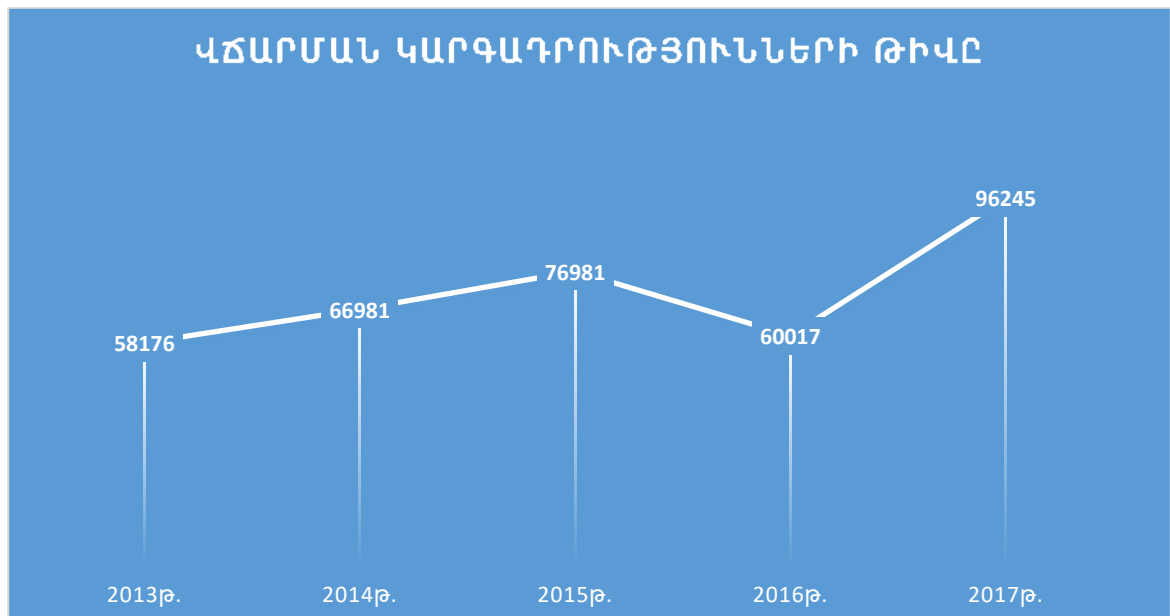
Նշված ժամանակահատվածում կտրուկ է աճը ստացված քաղաքացիական գործերի կտրվածքով: Ստորև ներկայացված են այդ գործերի վերաբերյալ տվյալները՝ սկսած 2013 թվականից՝

- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 48.540 քաղաքացիական գործ,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 85.772 քաղաքացիական գործ,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 117.654 քաղաքացիական գործ,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 132.581 քաղաքացիական գործ,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 137.003 քաղաքացիական գործ:

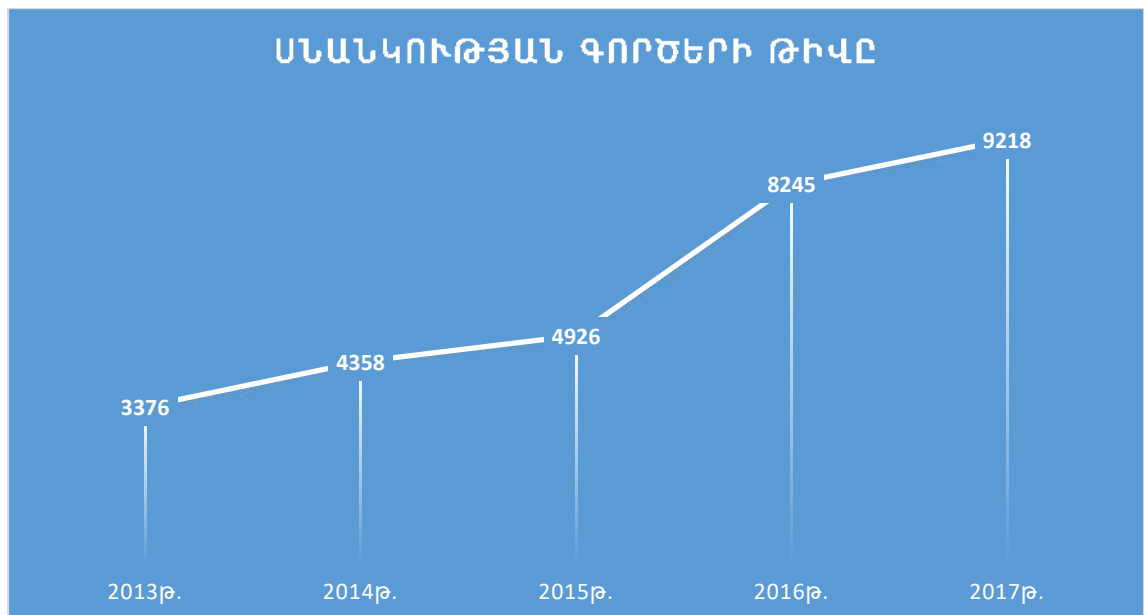
Նկատելի աճ է արձանագրվել նաև վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ գործերով, որոնց վերաբերյալ տվյալները դարձյալ ներկայացվում են սկսած 2013 թվականից.

- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ 58.176 գործ,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ 66.981 գործ,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ 76.981 գործ,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ 60.017 գործ,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ 96.245 գործ:

Նույն ժամանակահատվածում արձանագրվել է նաև սնանկության գործերի նկատելի աճ, ինչն էլ պայմանավորեց սնանկության գործերով դատարան հիմնադրելու անհրաժեշտությունը: Այսպես՝

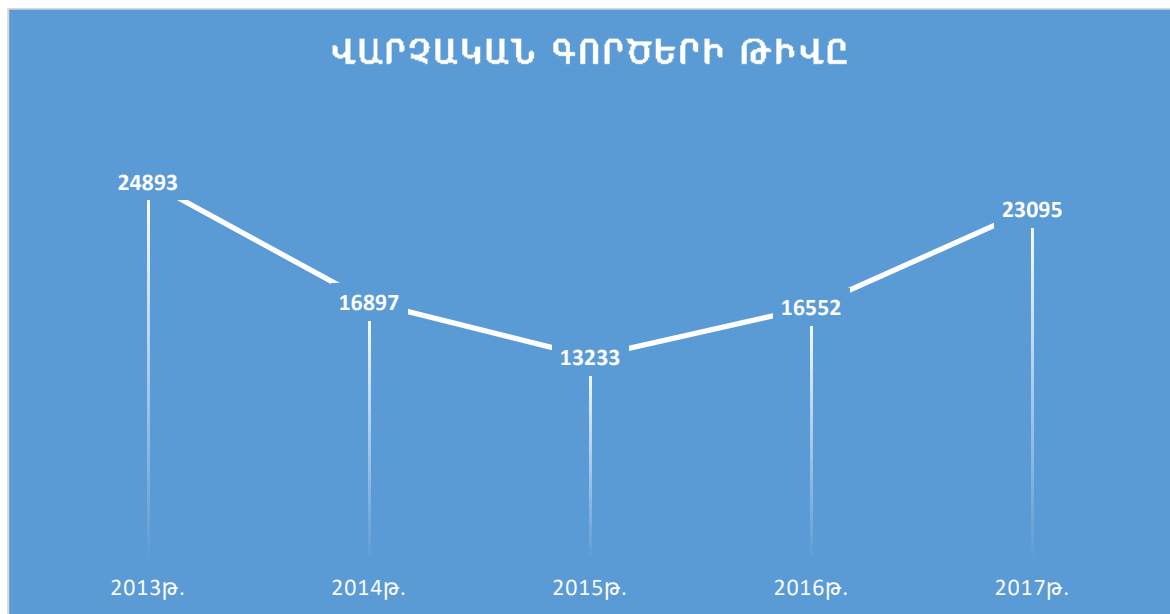
- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 3376 սնանկության գործ,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 4358 սնանկության գործ,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 4926 սնանկության գործ,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 8245 սնանկության գործ,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 9218 սնանկության գործ:

Վիճակագրական տվյալներ՝ մասնագիտացված վարչական դատարանի փաստացի ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ

Վարչական դատարանում 2013-2017 թթ. ծանրաբեռնվածության կտրվածքով էական փոփոխություններ չեն արձանագրվել: Ինչևէ, վիճակագրական տվյալները շարադրված են ստորև՝

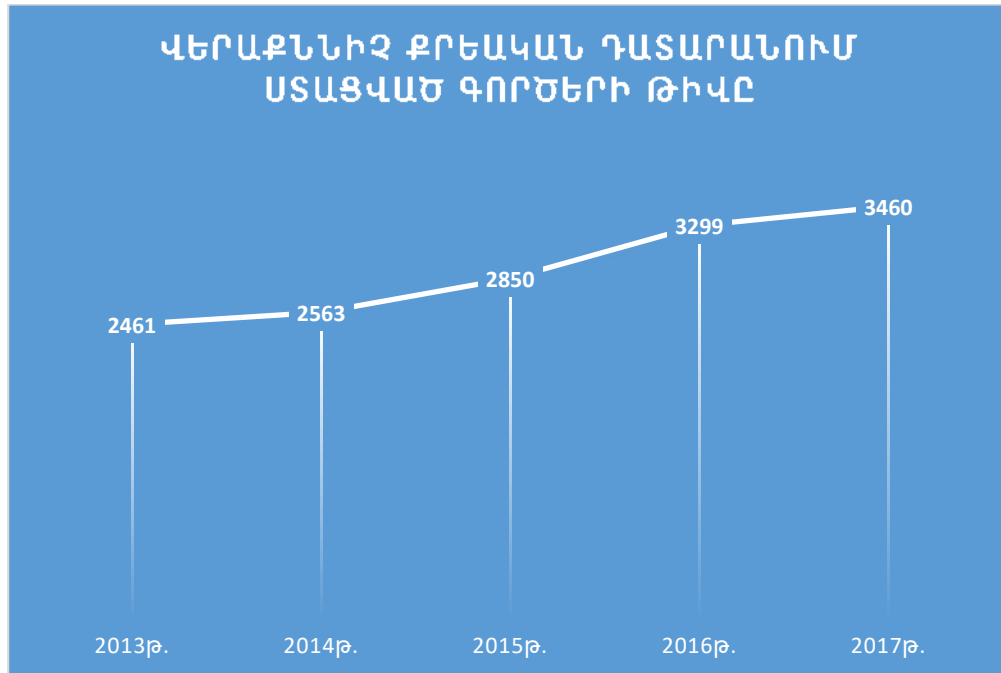
- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 24.893 վարչական գործ,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 16.897 վարչական գործ,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 13.233 վարչական գործ,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 16.552 վարչական գործ,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 23.095 վարչական գործ:

Վիճակագրական տվյալներ՝ վերաքննիչ դատարանների փաստացի ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ

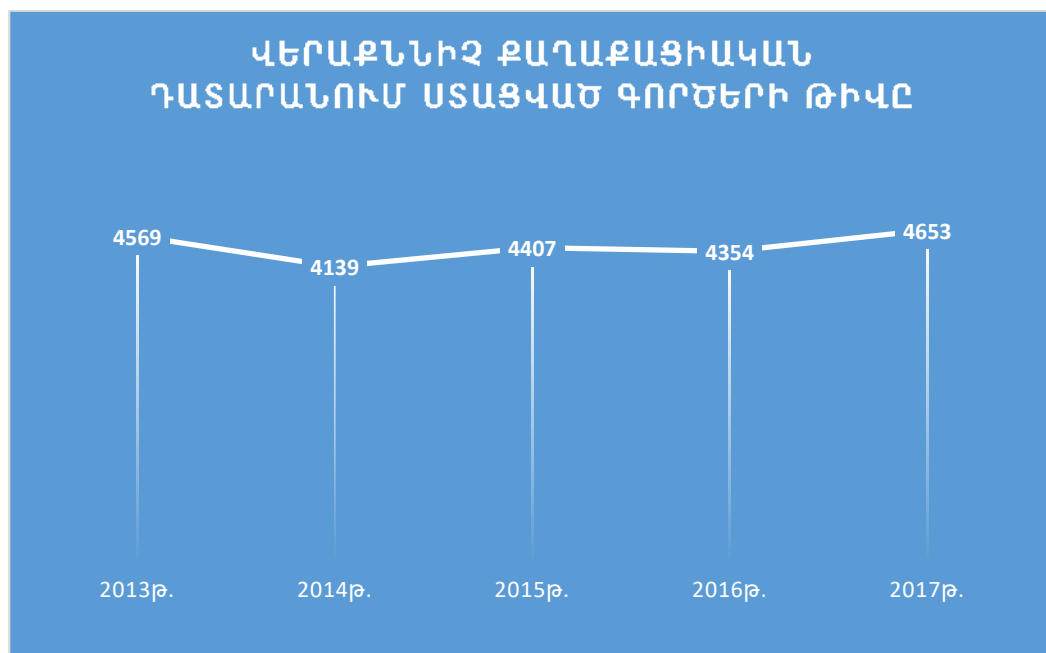
ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանում 2013-2017 թթ. ևս արձանագրվել է գործերի աճ, որոնց վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներն ունեն հետևյալ պատկերը՝

- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 2461 գործ,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 2563 գործ,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 2850 գործ,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 3299 գործ,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 3460 գործ:

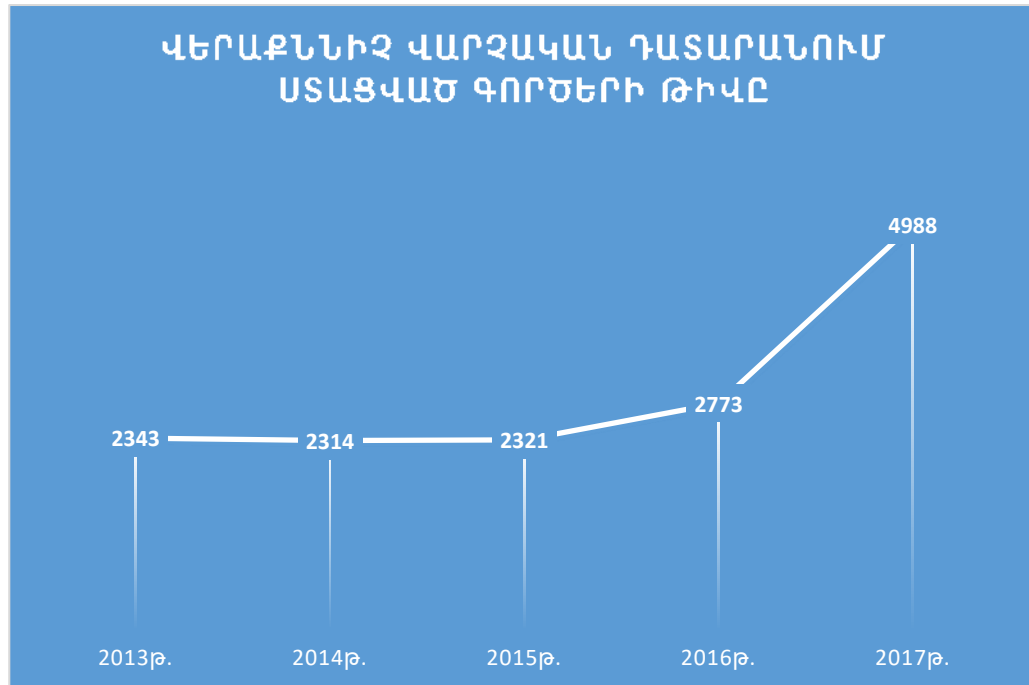
Վերը նշված ժամանակահատվածում (2013-2017 թթ.) ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանում ստացված գործերի քանակի նկատելի աճ չի արձանագրվել, ինչի առնչությամբ ստորև ներկայացված են համապատասխան վիճակագրական տվյալները՝

- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 4569 գործ,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 4139 գործ,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 4407 գործ,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 4354 գործ,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 4653 գործ:

ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանում նշված ժամանակահատվածում նկատվել է ծանրաբեռնվածության կրկնակի աճ, ինչն արտացոլող վիճակագրական տվյալները բերված են ստորև՝

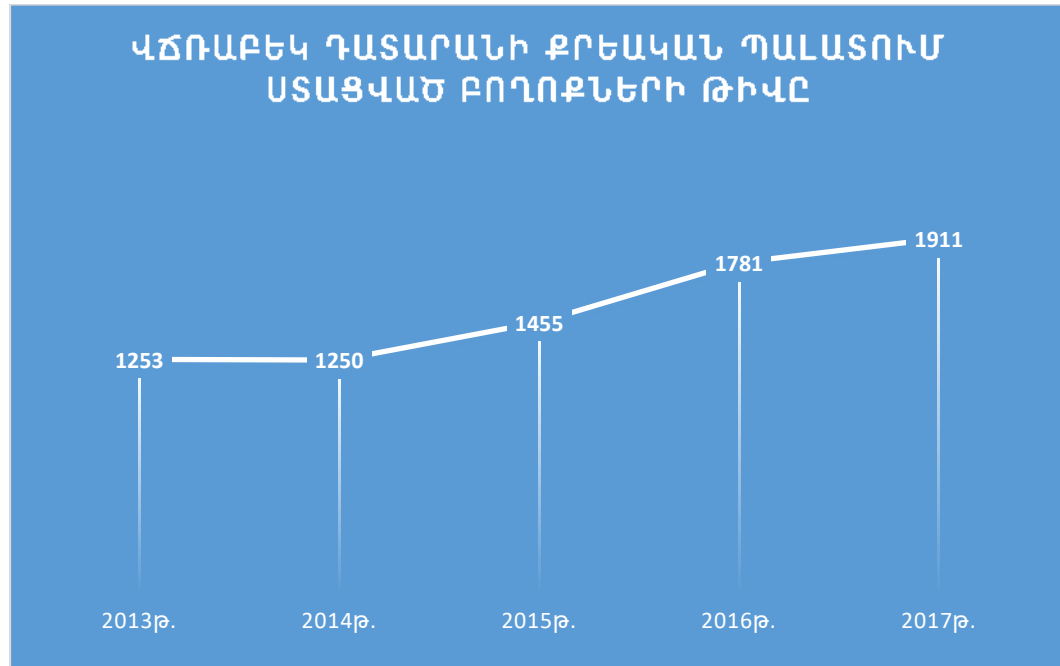
- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 2343 գործ,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 2314 գործ,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 2321 գործ,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 2773 գործ,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 4988 գործ:

Վիճակագրական տվյալներ՝ վճռաբեկ դատարանի փաստացի ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ

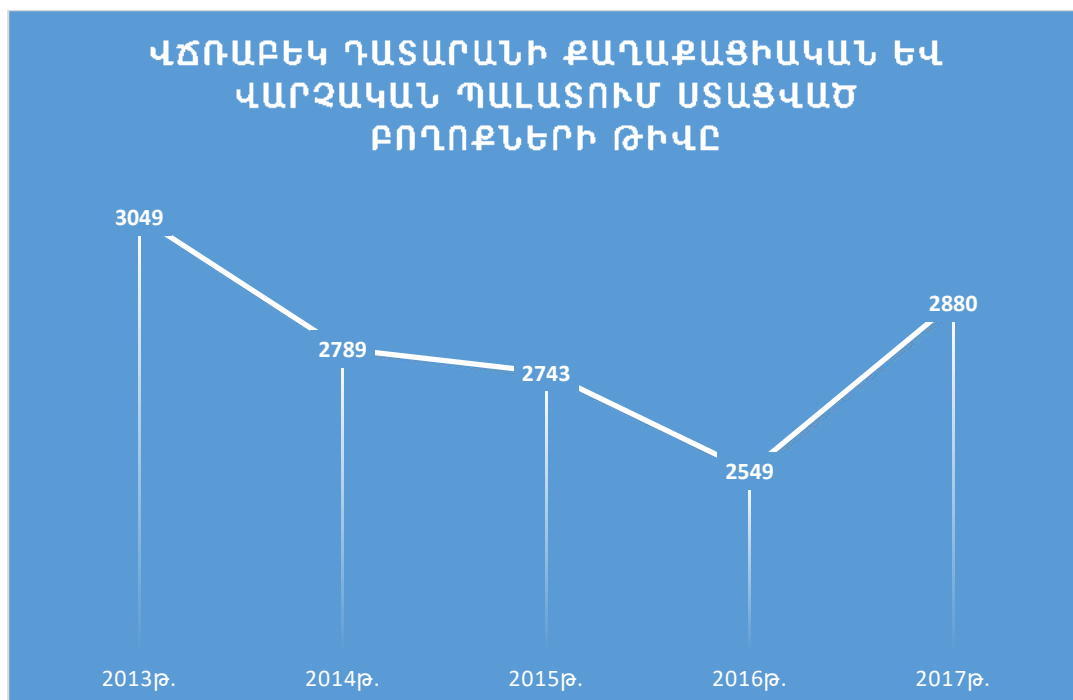
ՀՀ վճռաբեկ դատարանի պալատներում ստացված վճռաբեկ բողոքների վերաբերյալ վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ էական աճ նկատվել է քրեական գործերի մասով: Ինչևէ, ստորև ներկայացված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատում ստացված վճռաբեկ բողոքների վերաբերյալ վիճակագրությունը՝

- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 1253 վճռաբեկ բողոք,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 1250 վճռաբեկ բողոք,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 1455 վճռաբեկ բողոք,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 1781 վճռաբեկ բողոք,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 1911 վճռաբեկ բողոք:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատում ստացված վճռաբեկ բողոքների վերաբերյալ վիճակագրությունն ունի հետևյալ պատկերը՝

- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 3049 վճռաբեկ բողոք,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 2789 վճռաբեկ բողոք,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 2743 վճռաբեկ բողոք,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 2549 վճռաբեկ բողոք,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 2880 վճռաբեկ բողոք:

Առաջին արյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների ծանրաբեռնվածությունը՝ ըստ Երևան քաղաքի և մարզային դատարանների, և առկա ծանրաբեռնվածությունը հավասարակշռելու նպատակով անհրաժեշտ դատավորների հասարիքների քանակը

Նախ, հարկ է նշել, որ Հայաստանում դատավորների ողջամիտ ծանրաբեռնվածությունը որոշելու համար որևէ օրենսդրական ակտով սահմանված չէ ողջամիտ ծանրաբեռնվածության կանխորոշման հստակ եղանակներ և չափորոշիչներ, ինչը հնարավորություն կընձեռեր արդարադատության որակը երաշխավորելու տեսանկյունից խիստ անհրաժեշտ ողջամիտ ծանրաբեռնվածությունը հստակ հաշվարկել համապատասխան ժամանակահատվածի համար: Այդ խնդիրը նոր է առաջադրվել: Մասնավորապես՝ «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 89-րդ հոդվածի 1-ին մասի 29-րդ կետի համաձայն՝ Բարձրագույն դատական խորհուրդը սահմանում է դատավորի ծանրաբեռնվածությունը հաշվարկելու կարգը, ինչպես նաև դատավորի ծանրաբեռնվածության չափորոշիչները:

Այդուհանդերձ, դատավորների ծանրաբեռնվածությունը հաշվարկելու համար և քաղաքացիական, և քրեական գործերի կտրվածքով կատարվել է համեմատական վերլուծություն, և յուրաքանչյուր դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածության տվյալը համեմատվել է, համապատասխանաբար, Երևան քաղաքի և ՀՀ մարզերի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածության տվյալի հետ:

Արդյունքում պարզվել է, որ Երևան քաղաքի և ՀՀ մարզերի մի շարք դատարանների մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունն ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում պարբերաբար, կայուն աճով գերազանցում է, համապատասխանաբար, Երևան քաղաքում և ՀՀ մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը:

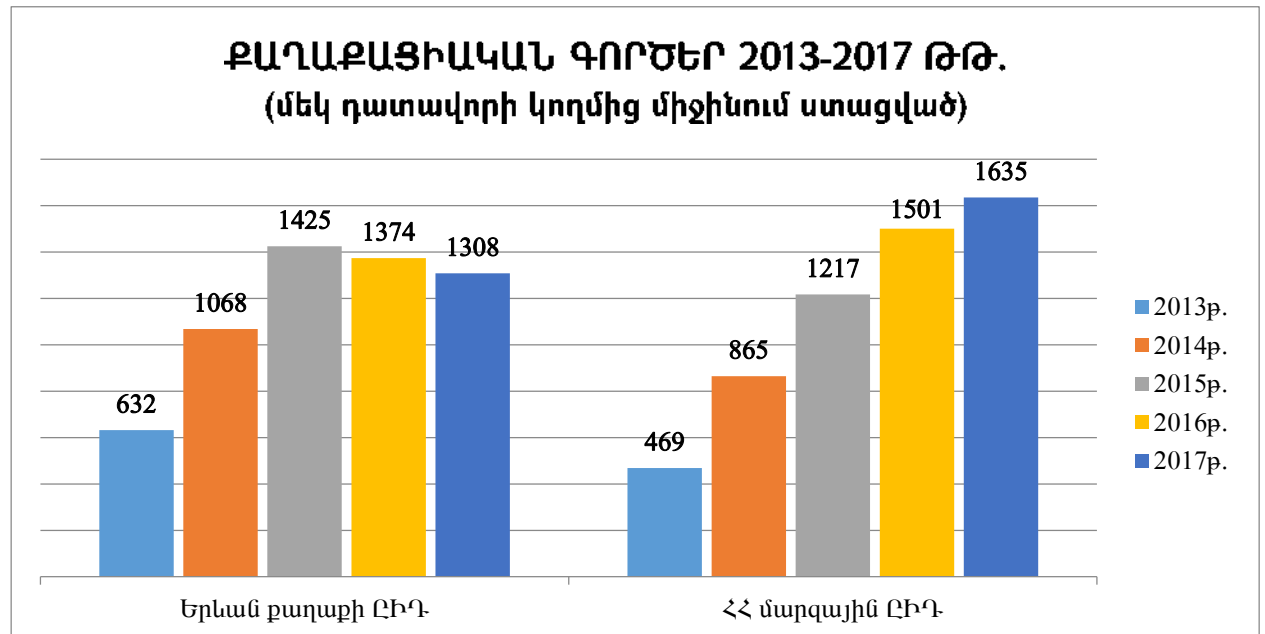
Այսպես, քաղաքացիական գործերով Երևան քաղաքում՝

- 2013 թվականին մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 632 գործ,
- 2014 թվականին՝ 1068 գործ,
- 2015 թվականին՝ 1425 գործ,
- 2016 թվականին՝ 1374 գործ,
- 2017 թվականին՝ 1308 գործ:

Նույն այդ ժամանակահատվածում *մարզերում* նշված վիճակագրությունն ունեցել է հետևյալ պատկերը՝

- 2013 թվականին մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 469 գործ,

- 2014 թվականին՝ 865 գործ,
- 2015 թվականին՝ 1217 գործ,
- 2016 թվականին՝ 1501 գործ,
- 2017 թվականին՝ 1635 գործ:

Քրեական գործերով Երևան քաղաքում ծանրաբեռնվածությունն ունեցել է հետևյալ պարկերը՝

- 2013 թվականին մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 66 գործ,

- 2014 թվականին՝ 65 գործ,

- 2015 թվականին՝ 79 գործ,

- 2016 թվականին՝ 82 գործ,

- 2017 թվականին՝ 85 գործ:

Քրեական գործերով մարզերում ծանրաբեռնվածությունն ունեցել է հետևյալ պարկերը Մարզերում՝

- 2013 թվականին մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 74 գործ,

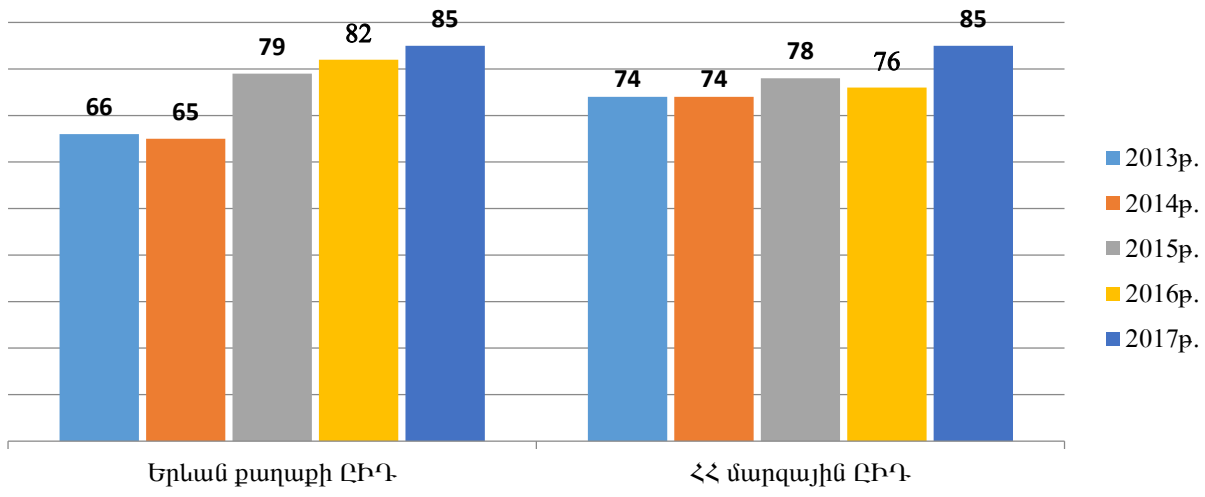
- 2014 թվականին՝ 74 գործ,

- 2015 թվականին՝ 78 գործ,

- 2016 թվականին՝ 76 գործ,

- 2017 թվականին՝ 85 գործ:

**ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ 2013-2017 ԹԹ.
(մեկ դատավորի կողմից միջինում ստացված)**

Երևան քաղաքում դատավորների ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ 2013-2017 թթ. կտրվածքով կատարված ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տվել, որ նշված ժամանակահատվածում Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության մի շարք դատարանների դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը գերազանցել է Երևան քաղաքի դատարանների դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը: Մասնավորապես, Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների, Շենգավիթ վարչական շրջանի, Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը գերազանցել է Երևան քաղաքի դատարանների դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը:

Հիշյալ դատարաններում քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը Երևան քաղաքի դատարաններում քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը համապատասխանեցնելու համար անհրաժեշտ կլինե՞ր ավելացնել քաղաքացիական մասնագիտացում ունեցող դատավորների առնվազն 1-ական հաստիք (ընդհանուր առմամբ՝ 3 հաստիք):

Քրեական գործերի պարագայում համանման իրավիճակ արձանագրվել է Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների, Մալաթիա-Սեբաստիա վարչական շրջանի, Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում: Հիշյալ դատարաններում քրեական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը Երևան քաղաքի դատա-

րաններում քրեական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը համապատասխանեցնելու համար անհրաժեշտ կլիներ նշված դատարաններում ավելացնել դատավորի առնվազն 1-ական հաստիք (ընդհանուր առմամբ՝ 3 հաստիք):

Այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 21.12.2017 թ. ընդունված «ՀՀ դատական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-34-Ն օրենքով (ուժի մեջ է մտել 25.01.2018 թ.) Երևան քաղաքում ստեղծվել է առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության մեկ դատարան: Մեկ դատարան ստեղծելու հիմնական նպատակներից մեկը դատական գործերի հավասարաչափ բաշխման արդյունքում Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի բոլոր դատավորների հավասարաչափ ծանրաբեռնվածությունն ապահովելն է, քանի որ, ինչպես նշվեց վերը, Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության թվով 7 դատարաններում առկա էր անհավասարաչափ ծանրաբեռնվածություն:

Բացի այդ, «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի համաձայն՝ 2019 թվականի հունվարի 1-ից գործելու է մասնագիտացված սնանկության դատարան՝ առնվազն 12 դատավորի թվակազմով:

Հիմք ընդունելով այն, որ վերը նշված օրենսդրական փոփոխությունների ազդեցության լիարժեք գնահատումը հնարավոր կլինի իրականացնել առնվազն ՀՀ դատարանների 2018 թ. գործունեության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների համալիր վերլուծության արդյունքում, սույն ուսումնասիրության շրջանակներում Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավորների ծանրաբեռնվածությունը ողջամիտ դարձնելու տեսանկյունից եզրակացություններ դեռևս չեն ներկայացվել:

Քաղաքացիական գործերով դատավորների թվաքանակի ավելացում մարզային դատարաններում (հիմնավորումները)

Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում առկա է քաղաքացիական մասնագիտացում ունեցող դատավորի 6 հաստիք⁴: 2013 թվականին ՀՀ մարզային դատարաններում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 469 գործ, իսկ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 584 գործ, 2014 թվականին՝ համապատասխանաբար 865/1330, 2015 թվականին՝ համապատասխանաբար 1217/1962, 2016 թվականին՝ համապատասխանաբար 1501/2416, 2017 թվականին՝ համապատասխանաբար 1635/2692:

⁴ 01.01.2019թ.-ից նախատեսվում է տվյալ դատարանի դատավորների հաստիքների ավելացում 1-ով:

Այսպիսով, վերջին 5 տարիների կտրվածքով մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 1137 գործ ($469+865+-1217+1501+1635=5687:5=1137,4$), իսկ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 1797 գործ ($584+1330+1962+-2416+2692=8984:5=1797$):

Նշված վիճակագրությունից բխում է որ տվյալ դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը գերազանցում է մոտ 1,6 անգամ ($1797:1137=1,58$):

Բացի այդ, ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 6348 վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ գործ, 2014 թվականին՝ 7013, 2015 թվականին՝ 6673, 2016 թվականին՝ 5409, իսկ 2017 թվականին՝ 8883:

ՀՀ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում առկա է քաղաքացիական մասնագիտացում ունեցող դատավորի 5 հաստիք⁵: 2013 թվականին մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 469 գործ, իսկ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 663 գործ, 2014 թվականին՝ համապատասխանաբար 865/1232, 2015 թվականին՝ համապատասխանաբար 1217/1482, 2016 թվականին՝ համապատասխանաբար 1501/1932, 2017 թվականին՝ համապատասխանաբար 1635/2117:

Այսպիսով, վերջին 5 տարիների կտրվածքով մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 1137 գործ, իսկ ՀՀ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 1485 գործ ($663+1232+1482+1932+2117=7426:5=1485$):

Նշված վիճակագրական տվյալներից բխում է, որ տվյալ դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունից ավել է մոտ 1,3 անգամ ($1485:1137=1,3$):

Բացի այդ, ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 4436 վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ

⁵ 2019 թ. հունվարի 1-ից նախատեսվում է տվյալ դատարանի դատավորների հաստիքների ավելացում մեկով:

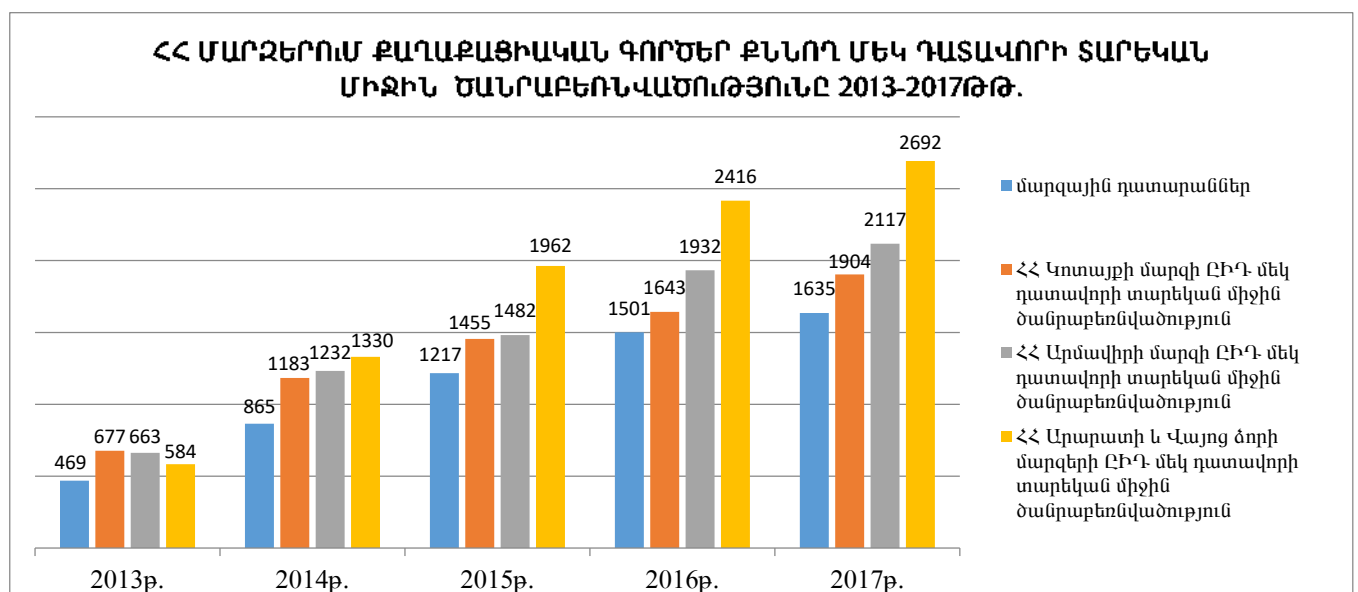
գործ, 2014 թվականին՝ 3838, 2015 թվականին՝ 6099, 2016 թվականին՝ 4569, իսկ 2017 թվականին՝ 10016:

Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում առկա է քաղաքացիական մասնագիտացում ունեցող դատավորի 6 հաստիք: 2013 թ. մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 469 գործ, իսկ ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 677 գործ, 2014 թվականին՝ համապատասխանաբար 865/1183, 2015 թվականին՝ համապատասխանաբար 1217/1455, 2016 թվականին՝ համապատասխանաբար 1501/1643, 2017 թվականին՝ համապատասխանաբար 1635/1904:

Այսպիսով, վերջին 5 տարիների կտրվածքով մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 1137 գործ, իսկ ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 1372 գործ ($677+1183+1455+1643+1904=6862:5=1372,4$):

Տվյալ դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունից ավել է 1,2 անգամ ($1372:1137=1,2$):

Բացի այդ, ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 7552 վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ գործ, 2014 թվականին՝ 6675, 2015 թվականին՝ 8015, 2016 թվականին՝ 6663, իսկ 2017 թվականին՝ 9573:

Այսպիսով, ՀՀ մարզային դատարաններում քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ 2013-2017 թթ. կտրվածքով կատարված ուսումնասիրության արդյունքում կարող ենք արձանագրել, որ վերը նշված դատարաններում քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը գերազանցում է ՀՀ մարզային դատարաններում քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը: Տվյալ դատարաններում քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը ՀՀ մարզերի դատարաններում քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը համապատասխանեցնելու համար անհրաժեշտ է Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում քաղաքացիական մասնագիտացում ունեցող դատավորների հաստիքների քանակն ավելացնել առնվազն 2-ով, իսկ մյուս երկու դատարաններում՝ առնվազն 1-ականով (ընդհանուր առմամբ՝ 4 հաստիք):

Վերլուծությունը վկայում է նաև, որ Հայաստանում դատական տարածքների օպտիմալացման խնդիր գոյություն ունի, ինչը վերաբերում է նաեւ քրեական ու վարչական արդարադատության ոլորտներին:

Քրեական գործերով դատավորների թվաքանակի ավելացում մարզային դատարաններում (հիմնավորումները)

Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում առկա է քրեական մասնագիտացում ունեցող դատավորի 4 հաստիք:

2013 թ. ՀՀ մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 74 գործ, իսկ ՀՀ Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 129 գործ, 2014 թվականին՝ համապատասխանաբար 74/146, 2015 թվականին՝ համապատասխանաբար 78/145, 2016 թվականին՝ համապատասխանաբար 76/130, 2017 թվականին՝ համապատասխանաբար 85/165:

Այսպիսով, վերջին 5 տարիների կտրվածքով մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 77 գործ ($74+74+78+76+85=387:5=77,4$), իսկ ՀՀ Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 143 գործ ($129+146+145+130+165=715:5=143$):

Տվյալ դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունն ավել է մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունից 1,8 անգամ ($143:77=1,8$):

Բացի այդ, ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 678 Միջնորդություն, 2014 թվականին՝ 547 Միջնորդություն, 2015 թվականին՝ 628 Միջնորդություն, 2016 թվականին՝ 597 Միջնորդություն. իսկ 2017 թվականին՝ 657 Միջնորդություն:

Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում առկա է քրեական մասնագիտացում ունեցող դատավորի 3 հաստիք: 2013 թվականին ՀՀ մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 74 գործ, իսկ ՀՀ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 82 գործ, 2014 թվականին՝ համապատասխանաբար 74/85, 2015 թվականին՝ համապատասխանաբար 78/88, 2016 թվականին՝ համապատասխանաբար 76/94, 2017 թվականին՝ համապատասխանաբար 85/106:

Այսպիսով, վերջին 5 տարիների կտրվածքով մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 77 գործ, իսկ ՀՀ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 91 գործ ($82+85+88+94+106=455:5=91$):

Տվյալ դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունն ափել է մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունից 1,2 անգամ ($91:77=1,18$):

Բացի այդ, ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 1059 Միջնորդություն, 2014 թվականին՝ 864 Միջնորդություն, 2015 թվականին՝ 664 Միջնորդություն, 2016 թվականին՝ 686 Միջնորդություն, իսկ 2017 թվականին՝ 1097 Միջնորդություն:

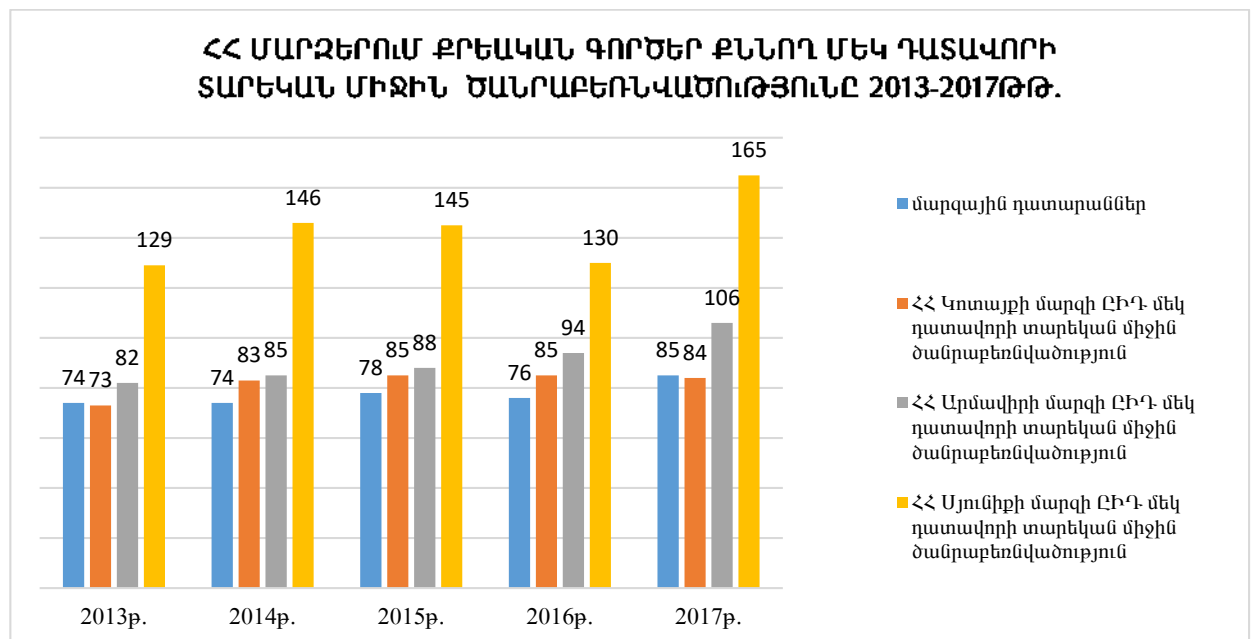
Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում առկա է քրեական մասնագիտացում ունեցող դատավորի 4 հաստիք: 2013 թվականին ՀՀ մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 74 գործ, իսկ ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 73 գործ, 2014 թվականին՝ համապատասխանաբար 74/83, 2015 թվականին՝ համապատասխանաբար 78/85, 2016 թվականին՝ համապատասխանաբար 76/85, 2017 թվականին՝ համապատասխանաբար 85/84:

Այսպիսով, վերջին 5 տարիների կտրվածքով մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 77 գործ, իսկ ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մեկ

դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմում է մոտ 82 գործ (73+83+85+85+84=410:4=82):

Տվյալ դատարանի մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունն ավել է մարզերում մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունից 1անգամ (82:77=1,06):

Բացի այդ, ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 1412 Միջնորդություն, 2014 թվականին՝ 1534 Միջնորդություն, 2015 թվականին՝ 1251 Միջնորդություն, 2016 թվականին՝ 1125 Միջնորդություն, իսկ 2017 թվականին՝ 1938 Միջնորդություն:

Այսպիսով, ՀՀ մարզային դատարաններում քրեական գործեր քննող դատավորների ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ 2013-2017 թթ. կտրվածքով կատարված ուսումնասիրության արդյունքում կարող ենք արձանագրել, որ վերը նշված դատարաններում քրեական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը գերազանցում է ՀՀ մարզային դատարաններում քրեական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը: Տվյալ դատարաններում քրեական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը ՀՀ մարզային դատարաններում քրեական գործեր քննող դատավորների տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը համապատասխանեցնելու համար անհրաժեշտ է ՀՀ Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում քրեական մասնագիտացում ունեցող դատավորների հաստիքների քանակն ավելացնել առնվազն 2-ով, իսկ ՀՀ Արմավիրի և Կոտայքի

մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում՝ առնվազն 1-ականով (ընդհանուր առմամբ՝ 4 հաստիք):

Միաժամանակ, ուսումնասիրվել է նաև մարզերի դատարանների նստավայրերում դատավորների տեղաբաշխվածության հարցը, որի արդյունքում պարզվել է, որ ՀՀ Տավուշի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում դատավորների հաստիքների նվազ լինելու պատճառով, նույն դատարանի Բերդ քաղաքի նստավայրն ապահովված չէ քաղաքացիական մասնագիտացում ունեցող դատավորով, ինչի հետևանքով Բերդ քաղաքի ու նրա տարածաշրջանի գյուղերի բնակչությունը քաղաքացիական գործերով նիստերի պետք է մասնակցի Տավուշի մարզի այլ քաղաքների նստավայրերում, ինչը և ճանապարհային հեռավորության, և եղանակային պայմաններից ելնելով նրանց համար բազմաթիվ դժվարություններ է առաջացնում:

Մասնավորապես, Բերդ քաղաքի և նրա տարածաշրջանի գյուղերի բնակչության թիվը կազմում է մոտ 15.000 անձ: 2013-2016 թվականների ընթացքում ՀՀ Տավուշի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Բերդի նստավայրում մուտք է եղել 1466 քաղաքացիական գործ, այսինքն, տարեկան միջինում ստացվել է մոտ 366 գործ:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ ՀՀ Տավուշի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի քաղաքացիական մասնագիտացում ունեցող դատավորների հաստիքների թիվն անհրաժեշտ է ավելացնել 1-ով, ինչի արդյունքում կլուծվի առկա խնդիրը:

Այսպիսով, ՀՀ մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության վերը նշված դատարաններում առկա գերծանրաբեռնվածությունը տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությանը համապատասխանեցնելու, ինչպես նաև դատարանների մատչելիությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է ՀՀ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների դատավորների ընդհանուր հաստիքների քանակն ավելացնել 9-ով, որից 5-ը քաղաքացիական մասնագիտացմամբ, իսկ 4-ը՝ քրեական:

Հաշվի առնելով այն հանամանքը, որ «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքով նախատեսվել է ՀՀ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի և ՀՀ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում դատավորի 1-ական հաստիքի ավելացում՝ անհրաժեշտ է հաստիքների քանակն ավելացնել 7-ով (9-ի փոխարեն), որից 3-ը քաղաքացիական մասնագիտացմամբ, իսկ 4-ը՝ քրեական:

Գործոններ, որոնք ընկած են առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների քաղաքացիական գործերով ծանրաբեռնվածության հիմքում

Վերջին տարիների դատական վիճակագրության տվյալների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ՀՀ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում ստացվող քաղաքացիական գործերի քանակը կտրուկ աճել է:

Քաղաքացիական գործերի քանակը կտրուկ աճել է 2014 թվականից սկսած՝ շարունակվելով մինչև 2016 թվականը, իսկ 2017 թվականին ստացվող քաղաքացիական գործերի թիվը 2016 թվականի համեմատությամբ որոշակիորեն կայունացել է: Միննույն ժամանակ, ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ քննարկվող ժամանակահատվածում դատավորների թվաքանակի էական փոփոխություն տեղի չի ունեցել (2016 թվականին քաղաքացիական մասնագիտացում ունեցող դատավորների հաստիքների քանակն ավելացել է ընդամենը 2-ով): Էական փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել նաև դատավարական ընթացակարգերում, ինչի արդյունքում դատավորները փաստացի գործել են գերծանրաբեռնվածության պայմաններում և յուրաքանչյուր տարի ավելացել է կուտակված քաղաքացիական գործերի քանակը, ինչը հանգեցրել է գործերի երկարատև քննության:

Քաղաքացիական գործերի կտրուկ աճի պատճառները վեր հանելու նպատակով սույն ուսումնասիրության շրջանակներում վերջին 5 տարիների կտրվածքով իրականացվել է քաղաքացիական գործերի վիճակագրական տվյալների համեմատական վերլուծություն՝ ըստ քաղաքացիական գործերի առանձին կատեգորիաների:

Քաղաքացիական գործերի դասակարգման համար հիմք է ընդունվել ՀՀ կառավարության 19.03.2015թ. «Դատական գործերի դասակարգումը, դատական վիճակագրության՝ պարտադիր հրապարակման ենթակա վիճակագրական տվյալների (տեղեկությունների) ցանկը և հրապարակման կարգը, վիճակագրական հաշվետվությունների բովանդակության նկարագրությունը սահմանելու մասին» թիվ 306-Ն որոշումը: Մինչ այդ, համանման դասակարգում նախատեսված է եղել ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 21.12.2007թ. «Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարության կանոնները հաստատելու մասին» թիվ 23Լ որոշմամբ:

Դատարաններում 2013-2017 թվականների ընթացքում առկա քաղաքացիական գործերի վիճակագրական տվյալների համեմատական վերլուծությունից ակնհայտ է դառնում, որ կտրուկ ավելացում է տեղի ունեցել միայն մեկ տեսակի քաղաքացիական գործերով:

Մասնավորապես, պարտավորական իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործերով 2017 թվականին՝ 2013 թվականի համեմատությամբ,

արձանագրվել է գործերի թվի մոտ 300 տոկոս աճ: 2013 թվականի ընթացքում Դատարաններում առկա տվյալ տեսակի քաղաքացիական գործերի թիվը կազմել է 28.483, իսկ 2017 թվականին՝ 115.519:

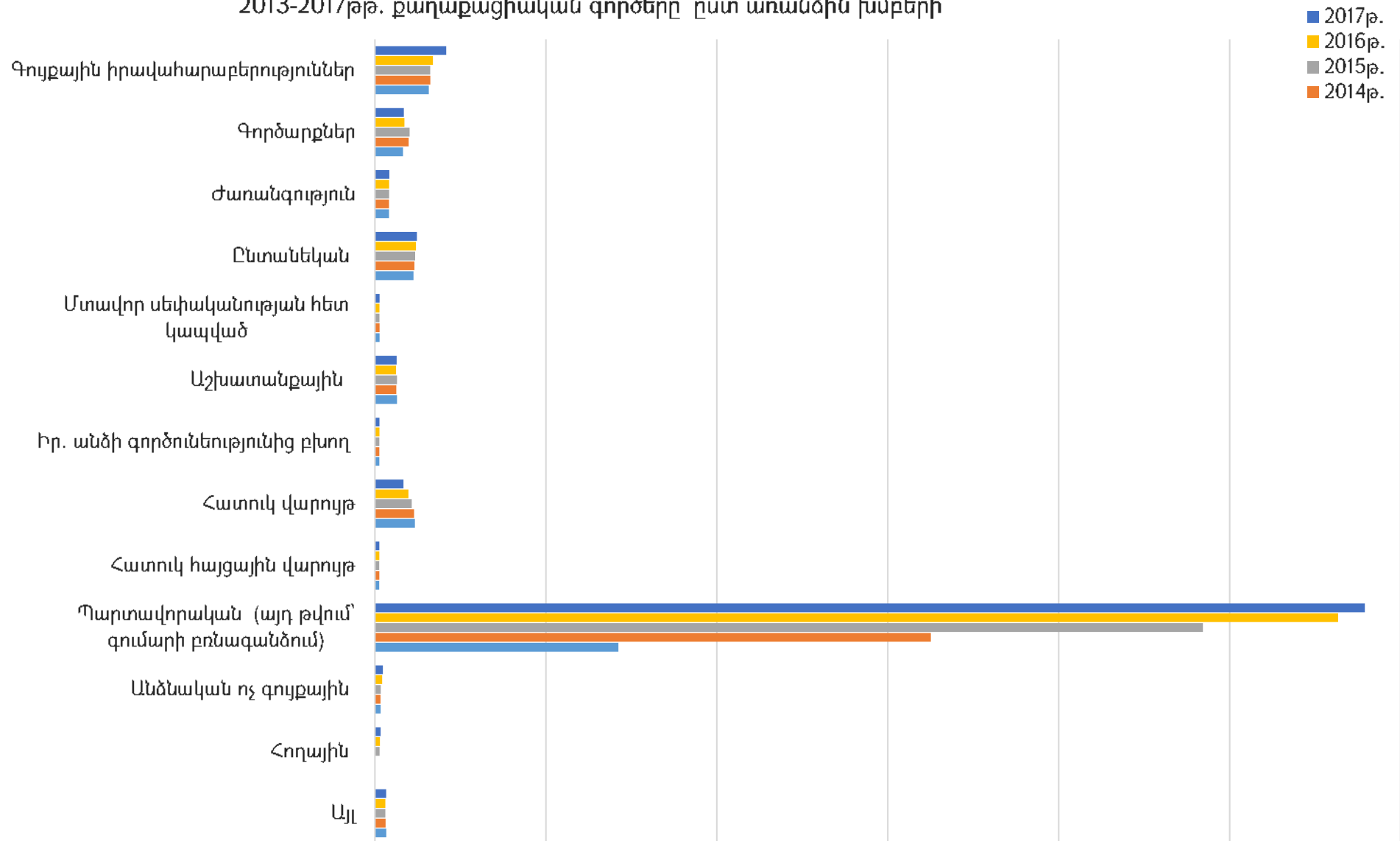
Որոշակի աճ առկա է նաև գույքային իրավահարաբերությունների *(ներառում է սեփականության իրավունքը, օգտագործման իրավունքը ճանաչելու/դադարեցնելու, համարել սեփականությունից բաժինն առանձնացնելու պահանջների, բնակարանից վարարելու պահանջի մասին գործեր և այլն)*, անձնական ոչ գույքային իրավահարաբերությունների *(ներառում է կոնվենցիոն իրավունքների խախտման համար ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին գործեր և այլն)* և հողային իրավահարաբերությունների վերաբերյալ քաղաքացիական գործերով, սակայն նշված տեսակների գործերի քանակն ինքնին մեծ չէ, և դրանց թվի ավելացումը չի կարող հանգեցնել դատարանների ծանրաբեռնվածության էական ավելացման:

Օրինակ՝ անձնական ոչ գույքային իրավահարաբերությունների վերաբերյալ գործերի թիվը 2013 թվականին կազմել է 167, իսկ 2017 թվականին 305, այսինքն, տվյալ կատեգորիայի դատական գործերով 2017 թվականին՝ 2013 թվականի համեմատությամբ, արձանագրվել է գործերի թվի շուրջ 82 տոկոս աճ, սակայն քանակային արտացոլմամբ աճը կազմում է ընդամենը 138 քաղաքացիական գործ:

Այուս կատեգորիայի քաղաքացիական գործերի քանակում (օրինակ՝ աշխատանքային, ընտանեկան, ժառանգության իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործեր) նկատվել են միայն աննշան շեղումներ:

Քաղաքացիական գործերի դասակարգումը	2013թ.	2014թ.	2015թ.	2016թ.	2017թ.	2017թ. համեմատականը 2013թ. նկատմամբ	2013-2017թթ. դինամիկան (ամենացածր և ամենաբարձր կետեր)
Պարտավորական (այդ թվում՝ գումարի քննագանձում)	28483	65042	96875	112442	115519	305,6%	
Գույքային	6296	6475	6462	6764	8322	32,2%	
Հատուկ վարույթ	4676	4583	4309	3912	3339	-28,6%	
Ընտանեկան	4505	4617	4710	4783	4881	8,3%	
Գործարքներ	2280	2940	3055	2440	2366	3,8%	
Ժառանգություն	649	647	664	662	686	5,7%	
Աշխատանքային	581	501	585	466	529	-9,0%	
Անձնական ոչ գույքային	167	151	180	241	305	82,6%	
Հողային	-	-	48	85	168		
Մտավոր սեփականության հետ կապված	47	40	25	28	42		
Իր. անձի գործունեությունից բխող	11	12	16	27	25		
Հատուկ հայցային վարույթ	6	11	7	10	12		
Այլ	839	753	718	721	809	-3,6%	

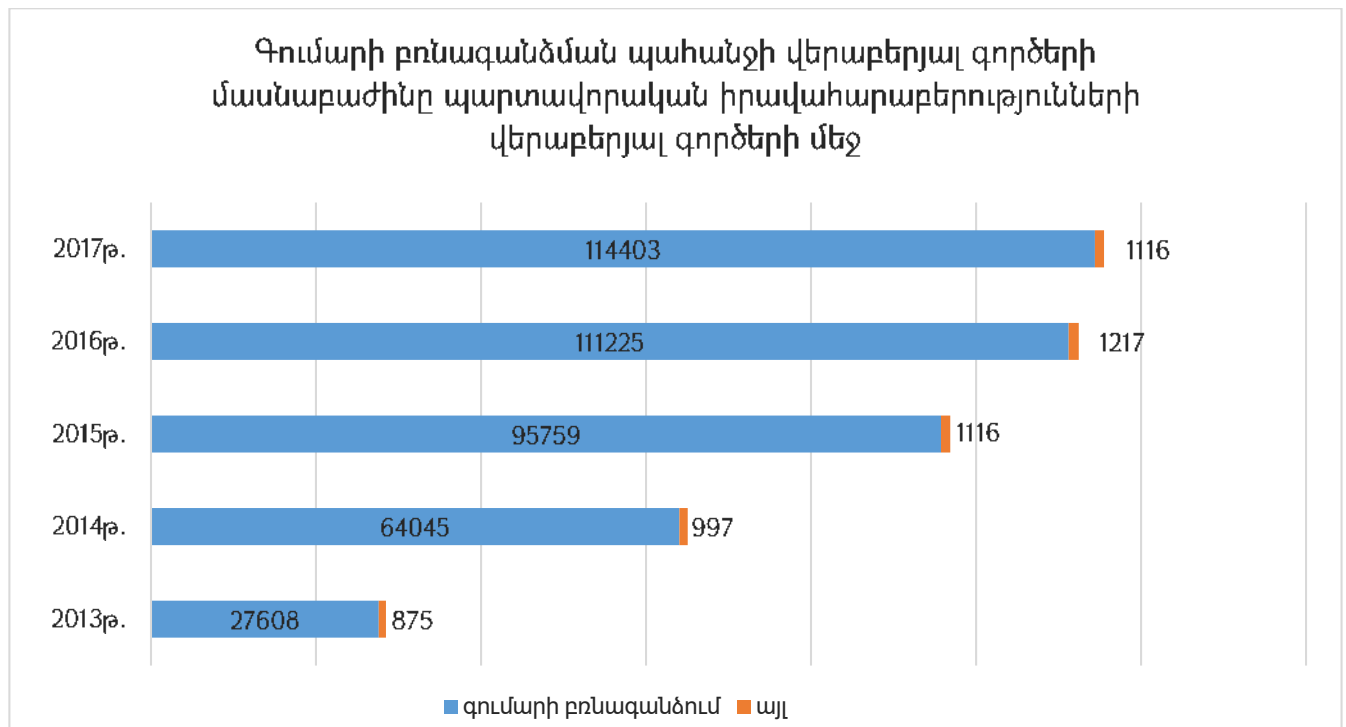
2013-2017թթ. քաղաքացիական գործերը՝ ըստ առանձին խմբերի

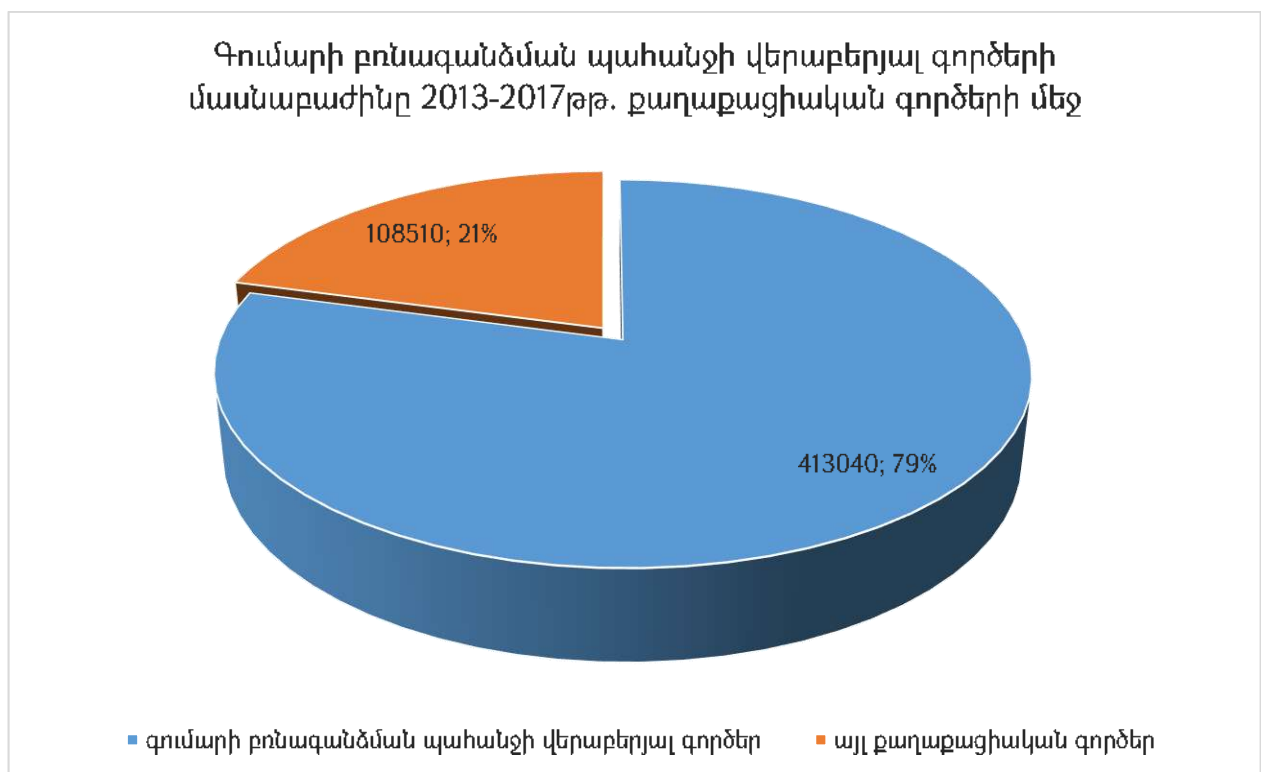
Վերոգրյալի արդյունքում կարող ենք արձանագրել, որ դատարաններում ստացվող քաղաքացիական գործերի ավելացման պատճառը պարտավորական իրավահարաբերություններից բխող քաղաքացիական գործերի թվի կտրուկ ավելացումն է:

Պարտավորական իրավահարաբերությունների վերաբերյալ քաղաքացիական գործերում, որպես առանձին ենթախմբեր, ներառված են, մասնավորապես՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին, պարտավորությունը բնեղենով կատարելու պահանջի մասին, վնասը հատուցելու պահանջի մասին, անհիմն հարստացման հետևանքով ծագած պարտավորությունները կատարելու պահանջի մասին քաղաքացիական գործերը: Պարզելու համար, թե պարտավորական իրավահարաբերությունների վերաբերյալ քաղաքացիական գործերի մեջ կոնկրետ որ գործերով է առկա թվի կտրուկ ավելացում, առանձին ուսումնասիրության են ենթարկվել այդ կատեգորիայում ներառված գործերը: Արդյունքում պարզվել է, որ գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ գործերն են վերջին տարիների ընթացքում կտրուկ ավելացել է:

Ստորև ներկայացվում են վերը նշվածը հիմնավորող վիճակագրական տվյալները.

- 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է 48.540 քաղաքացիական գործ, որից 27.608-ը (56.9%)՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին,
- 2014 թվականի ընթացքում ստացվել է 85.772 քաղաքացիական գործ, որից 64.045-ը (74.7%)՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին,
- 2015 թվականի ընթացքում ստացվել է 117.654 քաղաքացիական գործ, որից 95.759-ը (81.4%)՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին,
- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է 132.581 քաղաքացիական գործ, որից 111.225-ը (83.9%)՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին,
- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է 137.003 քաղաքացիական գործ, որից 114.403-ը (83.5%)՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին:

Կատարված ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, որ գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ քաղաքացիական գործերը հարուցվում են գլխավորապես բանկերի, վարկային կազմակերպությունների և հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից, այսպես.

- 2015 թվականին գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ վերը նշված 95.759 քաղաքացիական գործերից 60.248-ը (62.9%) հարուցվել է բանկերի և վարկային կազմակերպությունների, 19.621-ը (20.5%)՝ հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա,

- 2016 թվականին գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ վերը նշված 111.225 քաղաքացիական գործերից 82.358-ը (74%) հարուցվել է բանկերի և

վարկային կազմակերպությունների, 14.043-ը (12.6%)՝ հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա,

- 2017 թվականին գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ վերը նշված 114.403 քաղաքացիական գործերից 86.174-ը (75.3%) հարուցվել է բանկերի և վարկային կազմակերպությունների, 13.663-ը (11.9%)՝ հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք արձանագրել, որ գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ քաղաքացիական գործերի գրեթե 80 տոկոսով հայցվորներ են հանդիսանում բանկերը, վարկային կազմակերպությունները և հեռահաղորդակցության օպերատորները:

Վերը նշված սուբյեկտների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա հարուցված քաղաքացիական գործերի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ դրանցով հայցագինը հիմնականում չի գերազանցում 2.000.000 (երկու միլիոն)՝ ՀՀ դրամը:

Այսպես, օրինակ՝ 2017 թ. ընթացքում բանկերի և վարկային կազմակերպությունների կողմից ներկայացված հայցերի հիման վրա հարուցված վերը նշված 86.174 քաղաքացիական գործերից 83.294-ով (96.6%), իսկ հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից ներկայացված հայցերի հիման վրա հարուցված վերը նշված 13.663 քաղաքացիական գործերից 13.489-ով (98.7%) հայցագինը չի գերազանցել 2.000.000 (երկու միլիոն) ՀՀ դրամը:

Կատարված ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա կարող ենք եզրակացնել, որ քաղաքացիական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածությունը պայմանավորված է վերջին 5 տարիների ընթացքում գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ գործերի կտրուկ ավելացումով:

Գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ գործերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանք հիմնականում վերաբերում են անձանց կողմից իրենց վարկային կամ ծառայությունների մատուցման պայմանագրերով նախատեսված՝ գումարներ վերադարձնելու և/կամ վճարելու պարտականությունը չկատարելու արդյունքում ծագած պահանջներին:

Ծանրաբեռնվածության առկա վիճակի բարելավման տեսլականը

Նախ, հարկ է նշել, որ արդեն իսկ իրականացվել են որոշակի օրենսդրական փոփոխություններ, որոնք, ըստ էության, զգալի չափով կարող են լուծել քաղաքացիական գործերով ներկայումս առկա ծանրաբեռնվածության խնդիրը:

Մասնավորապես, քաղաքացիական դատավարությունում ներդրվել է պարզեցված վարույթով գործերի քննության կարգ, որի համաձայն՝ մինչև 2.000.000 (երկու միլիոն) հայցագին ունեցող քաղաքացիական գործերը ենթակա են քննության պարզեցված կարգով՝ առանց դատական նիստ հրավիրելու:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ գործերի հիմնական մասով, ինչպես ներկայացվեց վերը, հայցագիներ չի գերազանցում 2.000.000 (երկու միլիոն) ՀՀ դրամը, հետևաբար, դրանք ենթակա կլինեն քննության պարզեցված վարույթի կարգով: Այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ պարզեցված վարույթի ինստիտուտի ադյունավետությունը ներկայումս գնահատելը դեռևս ժամանակավորեալ է:

Բացի այդ, նշված կատեգորիայի գործերով դատարանների բեռնաթափումը հնարավոր է նաև նոտարների կողմից իրականացվող նոտարական մակագրությունների միջոցով, որը նույնպես հարաբերական նոր ինստիտուտ է, և դրա ինտենսիվ կիրառման արդյունքները նույնպես դեռևս շոշափելի չեն:

Օրենսդրական համալիր բարեփոխումներ իրականացնելու անհրաժեշտությանն առավել հանգամանորեն ու համակարգված ձևով անդրադարձ կկատարվի Հայեցակարգի «Եզրակացություններ» հարվածում:

Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների քաղաքացիական գործերով ծանրաբեռնվածությունը նվազեցնելու վերաբերյալ առաջարկությունները

Դատական ակտերը պարճառաբանելու օրենսդրական պահանջի վերանայում

Ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում քաղաքացիական գործերի քանակի աննախադեպ աճի պատճառների վերաբերյալ կատարված գործոնային ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, որ, ինչպես նշվեց, քաղաքացիական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածությունը պայմանավորված է վերջին 5 տարիների ընթացքում գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ գործերի կտրուկ ավելացումով:

Այդ գործերը մեծամասամբ վերաբերում են անձանց կողմից իրենց վարկային կամ ծառայությունների մատուցման պայմանագրերով նախատեսված՝ գումարներ վերադարձնելու և/կամ վճարելու պարտականությունը չկատարելու արդյունքում ծագած պահանջներին և հարուցվում են բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ինչպես նաև հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա:

Ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ դրանց մեծ մասով (96-98%) հայցագիներ չի գերազանցում 2.000.000 (երկու միլիոն) ՀՀ դրամը, այսպես.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 297-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանը որոշում է կայացնում գործը պարզեցված վարույթի կարգով քննելու մասին, եթե ներկայացվել է նվազագույն աշխատավարձի երկուհազարապատիկը չգերազանցող գումարի բռնագանձման պահանջ:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանը կարող է պարզեցված վարույթի կարգով քննել նաև այլ գործեր, եթե առկա է գործին մասնակցող բոլոր անձանց միջև կնքված՝ գործը պարզեցված վարույթի կարգով քննելու վերաբերյալ գրավոր համաձայնություն, և հայցադիմումի պատասխան ներկայացնելու համար սահմանված ժամկետում գործին մասնակցող որևէ անձ չի առարկել գործը պարզեցված վարույթի կարգով քննելու դեմ:

Այսիսով, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի վկայակոչված իրավակարգավորումների ուժով գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ գործերի մեծ մասը, ըստ էության, ենթակա կլինի քննության պարզեցված կարգով:

Պարզեցված վարույթի կարգի հիմնական առանձնահատկությունը գործի քննությունն առանց դատական նիստ հրավիրելու իրականացնելն է:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 192-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն.

«4. Վճռի պատճառաբանական մասը պետք է պարունակի՝

1) վերլուծություն՝ կիրառելի իրավունքի վերաբերյալ՝ միջազգային պայմանագրերի, օրենքների և այլ իրավական ակտերի, Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների, այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի, ինչպես նաև Սահմանադրական դատարանի, Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումների վկայակոչմամբ, որոնք առաջին ատյանի դատարանը կիրառելի է համարում,

2) գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը,

3) ապացուցման կարիք չունեցող փաստերը՝ նշելով, թե սույն օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի որ մասի հիման վրա և ինչ հիմքով է գործին մասնակցող անձն ազատվում տվյալ փաստն ապացուցելու պարտականությունից,

4) ապացուցման ենթակա փաստերը՝

ա. շարադրելով ապացուցման ենթակա յուրաքանչյուր փաստը,

բ. նշելով, թե ով է կրում ապացուցման ենթակա յուրաքանչյուր փաստի ապացուցման պարտականությունը և որ իրավական նորմի հիման վրա,

գ. առաջին ատյանի դատարանի եզրակացությունը տվյալ փաստի ապացուցված լինելու վերաբերյալ՝ գնահատելով տվյալ փաստի հաստատման կամ մերժման համար գործին մասնակցող անձանց ներկայացրած յուրաքանչյուր ապացույցը.

5) գործին մասնակցող անձի ներկայացրած ապացույցն անթույլատրելի կամ ոչ վերաբերելի համարելու դեպքում՝

ա. հղում այն իրավական նորմերին, որոնց հիման վրա ապացույցը ճանաչվել է անթույլատրելի կամ ոչ վերաբերելի,

բ. այն փաստերի շարադրանքը, որոնց հիման վրա դատարանը հանգել է եզրահանգման.

6) եզրակացություն՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիմնավոր լինելու վերաբերյալ,

7) գործին մասնակցող անձանց միջև դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանի պատճառաբանությունը»:

Նույն օրենսգրքի 302-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *պարզեցված վարույթի կարգով կայացված վճռի պատճառաբանական մասում* նշվում են դատարանի կողմից պարզված գործի հանգամանքները, ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են դատարանի հետևությունները, այս կամ այն ապացույցները մերժելու փաստարկները, ինչպես նաև այն օրենքները և այլ իրավական ակտերը, որոնցով դատարանը ղեկավարվել է վճիռ կայացնելիս:

Այսպիսով, պարզեցված վարույթի կարգով գործը քննելու դեպքում դատարանի կողմից կայացվող վճռի պատճառաբանական մասի բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները ընդհանուր կարգով քննվող գործերով կայացվող վճիռների պատճառաբանական մասին ներկայացվող պահանջների համեմատ քիչ են:

Այդուհանդերձ, կարծում ենք, որ դատարանների ծանրաբեռնվածությունը նվազեցնելու նպատակով տվյալ ինստիտուտն ավելի արդյունավետ կիրառելու համար անհրաժեշտ է դիտարկել պարզեցված վարույթի կարգով գործի քննության դեպքում դատարանի կողմից կայացվող վճռում պատճառաբանական մասն էապես սահմանափակելու հարցը՝ վնաս չհասցնելով անձի՝ արդար դատաքննության իրավունքի տարր հանդիսացող դատական ակտը բողոքարկելու իրավունքին:

Նկատենք, որ 2015 թ. ընթացքում ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանում ստացվել է 4407 գործ, որը կազմում է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում ավարտված քաղաքացիական գործերի 5,7%-ը ($4407:77974*100=5,7\%$): 2016 թվականի ընթացքում ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանում ստացվել է 4354 գործ, որը կազմում է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում ավարտված քաղաքացիական գործերի 5%-ը ($4354:87371*100=5\%$): 2017 թվականի ընթացքում ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանում ստացվել է 4653 գործ, որը կազմում է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում ավարտված քաղաքացիական գործերի 5,1%-ը ($4653:91236*100=5,1\%$):

Այսպիսով, վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս, որ քաղաքացիական գործերով կայացված դատական ակտերի ընդամենը 5% է բողոքարկվում վերաքննության կարգով:

Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում առկա՝ բանկերի և վարկային կազմակերպությունների, ինչպես նաև հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա հարուցված քաղաքացիական գործերով կայացված դատական ակտերի բողոքարկման վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս հետևյալ պատկերը.

2015 թվականին ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում առկա՝ բանկերի և վարկային կազմակերպությունների, ինչպես նաև հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա հարուցված 79.869 քաղաքացիական գործերից ավարտվել է 54.311-ը, որոնցից բողոքարկվել է 495-ը (0,9%):

2016 թվականին ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում առկա՝ բանկերի և վարկային կազմակերպությունների, ինչպես նաև հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա հարուցված 96.401 քաղաքացիական գործերից ավարտվել է 65.553-ը, որոնցից բողոքարկվել է 410-ը (0,6%):

2017 թվականին ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններում առկա՝ բանկերի և վարկային կազմակերպությունների, ինչպես նաև հեռահաղորդակցության օպերատորների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա հարուցված 99.837 քաղաքացիական գործերից ավարտվել է 69.886-ը, որոնցից բողոքարկվել է 485-ը (0,6%):

Այսպիսով, տվյալ կատեգորիայի գործերով կայացված դատական ակտերի դեմ բողոքները չեն գերազանցում 1%-ը, ինչը նշանակում է, որ համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունները հնարավորություն կընձեռեն մնացած բոլոր դեպքերում դատական ակտերը կայացնել առանց անհարկի մեծածավալ պատճառաբանական մասի, ինչն էականորեն կնվազեցնի դատարանների ծանրաբեռնվածությունը: Իրավաչափ կարող է համարվել նաև պատճառաբանական մասն իսպառ հանելը՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ կողմը հայտնում է դատական ակտը բողոքարկելու ցանկության մասին:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ իրականացվել է նաև միջազգային փորձի ուսումնասիրություն, որը ևս փաստում է նման իրավական լուծման առկայությունը տարբեր երկրներում և դրա արդյունավետությունը, այսպես.

Ուսումնասիրվել են Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության, Էստոնիայի և Լատվիայի Հանրապետությունների, Վրաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության իրականացման կարգը սահմանող համապատասխան իրավական կարգավորումները, որոնք վերաբերում են դատարանի կողմից դատական ակտի՝ վճռի (որոշման) կառուցվածքին և դրանից բացառություններ կատարելու դեպքերին:

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 313-րդ հոդվածով սահմանվում է որոշման (վճռի) ձևը և բովանդակությունը.

«(1) Դատարանի որոշումը (վճիռը) բովանդակում է.

1) կողմերի, նրանց օրինական ներկայացուցիչների և ներկայացուցիչների անվանումները,

2) դատարանի անվանումը և գործին մասնակցող դատավորների անունները,

- 3) դատական քննության ավարտի հայտարարման օրը,
- 4) որոշման (վճռի) էական (հիմնական) դրույթները՝ եզրափակիչ մաս,
- 5) գործի էական հանգամանքները՝ նկարագրական մաս,
- 6) պատճառները, որոնց վրա հիմնվում է դատական ակտը՝ պատճառաբանական մաս:

(2) Նկարագրական մասում՝ գործի փաստերը և էությունը բովանդակող բաժինն ընդհանրացնում է ներկայացված պահանջները և խնդիրների լուծման միջոցները կամ դատարանում ներկայացված պաշտպանական միջոցները և հիմնվում կարևոր բովանդակության վրա՝ ընդգծելով ներկայացված բողոքը (պահանջը): Իրավիճակների և փաստերի մանրամասները, ինչպես նաև վեճի կարգավիճակը, այս պարագայում պետք է նշվեն դատավարական գրավոր փաստաթղթերին, արձանագրություններին և այլ նյութերին հղում կատարելու միջոցով:

(3) Պատճառաբանական մասը բովանդակում է փաստերի և գործի հանգամանքների հետազոտման հակիրճ նկարագրություն և այն իրավական ասպեկտները, որոնց վրա հիմնվում է որոշումը (վճիռը):

Մեկ այլ՝ «Բաժին 313a. Նկարագրական և պատճառաբանական մասերի չկիրառումը (բաց թողնելը)» իրավական նորմում ամրագրված է.

«(1) Եթե բողոքարկման միջոցները կիրառելի չեն տվյալ դատական ակտի նկատմամբ, և դա կասկած չի հարուցում, գործի փաստերը և էությունը բովանդակող բաժինը չպետք է ներառվի որոշման (վճռի) բովանդակության մեջ: Նման դեպքում, այն պատճառները, որոնց վրա հիմնվում է դատական ակտը նույնպես չպետք է ներառվեն, եթե դրանք ներկայացվել են վեճի ընթացքում և դրանցից կողմերը հրաժարվել են, կամ դրանց բովանդակության էական մասը ներառված է դատական նիստի արձանագրության մեջ:

(2) Դատական ակտը պետք է կայացվի այն դատական նիստի ընթացքում, որում դատական քննությունը հայտարարվում է ավարտված, առանց վճռում գործի փաստերի և էության շարադրման բաժնի և դատական ակտի համար հիմք հանդիսացած պատճառների ներառման, եթե երկու կողմերն էլ հրաժարվել են իրավունքների պաշտպանության՝ դատական ակտի բողոքարկման միջոցներից: Եթե վճիռը վիճարկելի է միայն կողմերից մեկի կողմից, այդ կողմի հրաժարման մասին հայտարարությունը բավարար հիմք է:

(3) Հրաժարումը, վերաբերելի (1) և (2) ենթաբաժիններին, կարող է հայտարարվել նախապես՝ մինչև վճռի կայացումը և պետք է դատարանին հայտարարվի դատական քննության ավարտից հետո ոչ ուշ, քան մեկ (1) շաբաթվա ընթացքում:

(4) (1) և (3) ենթաբաժինները կիրառելի չեն այն դեպքում, երբ կողմը պարտավորվում է պարբերաբար կատարել դատական ակտի պահանջը՝ այն պարագայում, երբ վճարման պարտականությունն առաջանում է հետագայում, կամ եթե ակնկալվում է, որ վճիռը կարող է կատարման ներկայացվել արտասահմանում:

(5) Այն ակտերի նկատմամբ, որոնք կատարման են ներկայացվելու արտասահմանում և չեն պարունակում գործի փաստերը և էությունը բովանդակող բաժինը, ինչպես նաև այն պատճառները, որոնց վրա հիմնվում է որոշումը (վճիռը), հեռակա վճիռների, պատասխանողի կողմից հայցն ընդունելու վրա հիմնված վճիռների ամբողջականությունը կարգավորող կանոնները կիրառելի են այնքանով, որքանով դրանք իրենց էությամբ կիրառելի են (*mutatis mutandis*):

Վերջապես, «Բաժին 313b. Հեռակա վճիռ, պատասխանողի կողմից հայցն ընդունելու վրա հիմնված վճիռ և հայտարարված հրաժարման վրա հիմնված վճիռ» իրավական նորմով ամրագրված է.

«1. Հեռակա վճիռները, պատասխանողի կողմից հայցն ընդունելու վրա հիմնված վճիռները կամ հայտարարված հրաժարման վրա հիմնված վճիռները չպետք է բովանդակեն գործի փաստերը կամ էությունը, կամ պատճառները, որոնց վրա հիմնվում են դրանք:

2. Կրճատ ձևում, ինչպես սահմանված է (1) ենթաբաժնում, վճիռը կարող է հիմնվել հայցի (պահանջի) թղթապանակում զետեղված բնօրինակի կամ պատճենի վրա, կամ առանձին էջերի, որոնք կցվում են վճռին: Վճռում չպետք է նշվի դատավորների անունները: Վճիռը պետք է ներառի կողմերի, նրանց օրինական ներկայացուցիչների, ներկայացուցիչների տվյալները միայն այն դեպքում, երբ այդ տեղեկությունը տարբերվում է հայցադիմումում նշված տեղեկությունից: Հայցվորը պետք է ունենա առավելություն՝ վճռի եզրափակիչ դրույթները կարող են ներառել հայցադիմումը հղման կարգով: Վճիռը պետք է գրվի թղթի վրա (փաստաթուղթ), որին կցվում է հայցադիմումը, դատարանի կնիքը դրվում է դրանց ամրակցման (միացման) հատվածում, կամ փաստաթղթերը ամրացվում են թելի միջոցով և դրվում է կնիք:

3. (1) ենթաբաժինը կիրառելի չէ, եթե ակնկալվում է, որ հեռակա վճիռը կամ պատասխանողի կողմից հայցն ընդունելու վրա հիմնված վճիռը կատարման է ներկայացվելու արտասահմանում:

4. (2) ենթաբաժինը կիրառելի չէ, եթե վճռի (քննության) դատական ձայնագրությունը պահվում է որպես էլեկտրոնային փաստաթուղթ (կրիչ)»:

Էստոնիայի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ Օրենսգրք) «Վճռի (որոշման) պարզեցումը և նկարագրական ու պատճառաբանական բաժինների (մասերի) բացառումը» վերտառությամբ 444-րդ հոդվածով սահմանվում է.

«(1) Դատարանը կարող է նկարագրական բաժնում չնշել պահանջի վերաբերյալ ներկայացված պնդումները, առարկությունները և ապացույցները, ինչպես նաև պետական հիմնարկի կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի դիրքորոշումը:

(2) Եթե դատարանը հայցը քննում է պարզեցված ընթացակարգով, ապա կարող է վճռի (որոշման) պատճառաբանական մասում սահմանափակվել միայն այն

իրավական հիմնավորումների և ապացույցների մատնանշմամբ, որոնց հիման վրա կառուցվել է դատարանի եզրակացությունը:

(3) Հեռակա վճիռը (որոշումը) կամ պատասխանողի կողմից հայցի ընդունման վրա հիմնված վճիռը (որոշումը) դատարանի կողմից կարող է կայացվել առանց նկարագրական և պատճառաբանական մասերի նշման:

(4) Նկարագրական և պատճառաբանական մասերը կարող են չներառվել նաև սույն հոդվածի 3-րդ մասում չնշված դատական ակտերում, եթե դատավարության մասնակիցներն այդ կապակցությամբ տվել են համաձայնություն, կամ եթե դատարանը հայցը քննում է պարզեցված ընթացակարգով: Այդ դեպքում վճռի մեջ պետք է նշվի, որ դատարանը վճիռը կլրացնի համաձայն սույն Օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի 4¹-րդ⁶ մասի դրույթներին համապատասխան, եթե դատավարության մասնակիցը վճիռը ստանալուց հետո փաստօրյա ժամկետում դատարանին կհայտնի ցանկություն վերաքննիչ բողոք բերելու վերաբերյալ: Դատարանը վճռում պարզաբանում է վերաքննիչ բողոք բերելու վերաբերյալ չհայտնելու հետևանքները:

(5) Նկարագրական և պատճառաբանական մասերը չներառելու վերաբերյալ դատավարության մասնակիցների դիրքորոշումը պարզելու նպատակով դատարանը կարող է դատավարության ընթացքում մասնակիցներին բանավոր իրազեկել վճռի եզրափակիչ մասի բովանդակության վերաբերյալ և բանավոր կարգով բացատրել վճռի հիմնավորումը: Դատավարության մասնակիցների՝ նկարագրական և պատճառաբանական մասերը չներառելու վերաբերյալ համաձայնությունը նշվում է դատական նիստի արձանագրության մեջ:

Լաւրվհայի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 193-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վճիռը բաղկացած է ներածական, նկարագրական, պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերից: Նշված հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ (...) եթե պատասխանողը ամբողջությամբ ընդունում է հայցը, վճռի նկարագրական մասում ներառվում են միայն այն նորմատիվ ակտերը, որոնցով ղեկավարվել է դատարանը:

⁶ Սույն Օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի 4¹-րդ մասի հիման վրա վճիռը, որը կայացվել է առանց նկարագրական և պատճառաբանական մասերի, դատարանը լրացնում է բացակայող մասով, եթե դատավարության մասնակիցը վճռի հրապարակման պահից տասը օրվա ընթացքում հայտնում է վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու մտադրության մասին: Վերաքննիչ բողոք բերելու մտադրությունը անհրաժեշտ չէ հիմնավորել: Վճռի լրացումը իրականացվում է գրավոր դատավարության կարգով: Դատավարության մյուս մասնակիցը վճռի լրացման մասին չի տեղեկացվում: Դատարանը կարող է ամբողջական վճիռ կայացնել նաև սույն Օրենսգրքի 444-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի դրույթների համաձայն: Վճիռը բացակայող մասով լրացնելու դեպքում վերաքննիչ բողոք բերելու ժամկետը սկսվում է նորից՝ լրացված վճիռը ստանալու օրվանից:

(4²) Եթե դատավարության մասնակիցը սույն հոդվածի 4¹-րդ մասով սահմանված ժամկետում դատարանին չի հայտնել նկարագրական և պատճառաբանական մասեր չպարունակող վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու մտադրության մասին, ապա համարվում է, որ կողմը հրաժարվել է վերաքննիչ բողոք բերելու իր իրավունքից:

Նույն օրենքի 194-րդ հոդվածը սահմանում է, որ բարդ գործով դատարանը կարող է կազմել կրճատ վճիռ՝ բաղկացած ներաձական և եզրափակիչ մասերից: Այդ դեպքում ամբողջական վճիռը կազմվում է 14-օրյա ժամկետում:

Վերոհիշյալ օրենքի 208.2-րդ հոդվածով կարգավորում է հեռակա վճիռներ և բովանդակությունը⁷: Այսպես՝

(1) Հեռակա վճիռը կայացվում և կազմվում է դատարանի կողմից սույն օրենքի 189-198-րդ հոդվածներով սահմանված կարգով՝ պահպանելով սույն հոդվածով սահմանված առանձնահատկությունները:

(...) (3) Հեռակա վճռի նկարագրական մասում նշվում է հայցվորի պահանջը, հայցվորի բացատրության էությունը, վճռի կայացման դատավարական հիմքը:

Վրաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վճիռը (որոշումը) բաղկացած է ներաձական, նկարագրական, պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերից: Նշված օրենսգրքի 250-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ եթե կողմերը պահանջում են վճիռ առանց հիմնավորման այն մոտեցմամբ, որ համաձայն են այդ վճռի հետ և հրաժարվում են այն բողոքարկելուց, դատարանն իրավունք ունի սահմանափակվել միայն վճռի եզրափակիչ մասի շարադրմամբ: Դատարանը հարցնում է կողմերին, արդյոք նրանք ցանկանում են ստանալ հիմնավորված վճիռ և արդյոք բողոքարկելու են տվյալ վճիռը: Կողմերի՝ բողոքարկումից հրաժարվելու հայտարարությունը պետք է հավաստվի նրանց ստորագրություններով:

Ըստ հիշյալ օրենսգրքի 257¹-րդ հոդվածի՝ այն գործերով, որոնցով վերաքննիչ բողոք չի թույլատրվում, դատավորը հրապարակում է եզրափակիչ մասը՝ պարզաբանելով նման վճռի կայացման պատճառները, որպիսի պարագայում վճռի նկարագրական և պատճառաբանական մասերը չեն ներառվում: Դատավորի պարզաբանումը ձևակերպվում է դատական նիստի արձանագրության մեջ: Այդ դեպքում դատավորը պարտավոր չէ կայացնել պատճառաբանված վճիռ:

Կատարողական մակագրության ինստիտուտի լայն կիրառման անհրաժեշտ ընթացակարգերի ներդրման ուղիները

«Նոտարիատի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին 19.10.2016թ. ընդունված թիվ ՀՕ-180-Ն օրենքով ներդրվել է նոտարի կողմից կատարողական մակագրության թերթ տրամադրելու ինստիտուտը: Արդյունքում, նոտարներին իրավունք է վերապահվել ապահովել պարտապանից դրամական գումարներ բռնագանձելու կամ գույք (իր) կամ փաստաթուղթ հանձնելու կամ սեփականության իրավունքը

⁷ Նշված օրենքի 208.1-րդ հոդվածի (1) մասի համաձայն՝ հեռակա վճիռ է հանդիսանում այն վճիռը, որը կայացվել է առաջին աստիճանի դատարանի կողմից այնպիսի գործով, որտեղ պարասխանողը չի ներկայացրել բացատրություն հայցի վերաբերյալ և ծանուցված լինելով չի ներկայացրել դատարան առանց հայտնելու չներկայանալու պարճառները:

փոխանցելու վերաբերյալ իր կողմից պատրաստված և հաստատված պայմանագրերի կատարումը՝ դրանք կողմերից որևէ մեկի կողմից խախտելու դեպքում տուժող կողմի պահանջով՝ տալով համապատասխան կատարողական թերթ (օրենքով սահմանված հստակ կարգով և ծավալներով), որը և ենթակա կլինի հարկադիր կատարման: Ակնկալվել է, որ նշված փոփոխությունների արդյունքում կաճի վստահությունը նոտարիատի նկատմամբ, ինչպես նաև *զգայի կնվազի դատարանների ծանրաբեռնվածությունը*:

Այնուհետև, 13.12.2017 թ. ընդունված թիվ ՀՕ-316-Ն օրենքով (ուժի մեջ է մտել 30.12.2017թ.) ընդլայնվել է կատարողական մակագրության թերթի ինստիտուտը, մասնավորապես՝ հնարավորություն է ստեղծվել նոտարիատի բնագավառում էլեկտրոնային կառավարման համակարգի միջոցով էլեկտրոնային կապ ստեղծել նոտարների, բանկային և վարկային կազմակերպությունների միջև՝ նոտարին տրամադրելով էլեկտրոնային կնիք, էլեկտրոնային թվային ստորագրություն: Նշված կարգավորումների արդյունքում պարտատիրոջ համար հնարավորություն է նախատեսվել էլեկտրոնային եղանակով վավերացված էլեկտրոնային պայմանագրից բխող դրամական պարտավորությունը կատարված չլինելու դեպքում բանկային հաշվի քաղվածքի առկայությամբ ստանալ կատարողական մակագրության թերթ: Այսպիսի կարգավորումների արդյունքում ակնկալվել է ընդլայնել կատարողական մակագրության թերթի տրամադրման ինստիտուտը, որը կնպաստի նոտարական գործողությունների ճիշտ և արագ կատարմանը և քաղաքացիների սպասարկման որակի բարձրացմանը, *բացի այդ, կնվազեցվի նաև դատարանների ծանրաբեռնվածությունը*:

Հարկ է նշել, որ կատարողական մակագրության թերթի ինստիտուտի լայն կիրառումը իսկապես կարող է քաղաքացիական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածությունը նվազեցնելու արդյունավետ միջոց հանդիսանալ՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում քաղաքացիական գործերով առկա գերծանրաբեռնվածությունը պայմանավորված է, առաջին հերթին, գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ գործերով:

Այդուհանդերձ, կատարողական մակագրության թերթի ինստիտուտը դեռևս հնարավոր չէ գործնականում լայնորեն կիրառել՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ մշակված և ընդունված չէ դրա կիրառման համար անհրաժեշտ գործիքակազմը, այսպես.

ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 13.12.2017թ. ընդունված թիվ 316-Ն օրենքի (ուժի մեջ է մտել 30.12.2017թ.) 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքի 55-րդ հոդվածը լրացվել է հետևյալ բովանդակությամբ 4-րդ մասով.

«Նոտարը կարող է էլեկտրոնային եղանակով վավերացնել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ կնքված պայմանագրերը (այսուհետ՝ էլեկտրոնային պայմանագրեր): Նոտարի կողմից ֆինանսական համակարգի ոլորտում կնքվող էլեկտ-

րոնային պայմանագրերի՝ էլեկտրոնային եղանակով նոտարի կողմից վավերացման կարգը, անհրաժեշտ փաստաթղթերի փոխանակման կարգը, էլեկտրոնային պայմանագրերի տիպային ձևերը սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի և Կենտրոնական բանկի խորհրդի համատեղ որոշմամբ, իսկ էլեկտրոնային եղանակով վավերացման ենթակա այլ պայմանագրերի վավերացման կարգը, անհրաժեշտ փաստաթղթերի փոխանակման կարգը, տիպային ձևերը սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի հրամանով»:

Նույն օրենքի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանվել է, որ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խորհրդի և արդարադատության նախարարի՝ սույն օրենքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված համատեղ որոշումը ենթակա է ընդունման սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ երկամսյա ժամկետում:

ՀՀ արդարադատության նախարարություն և ՀՀ կենտրոնական բանկ կատարված բանավոր հարցումների, ինչպես նաև նշված մարմինների պաշտոնական կայքերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ վերը նշված համատեղ որոշումը դեռևս ընդունված չէ:

Այսպիսով, «Նոտարիատի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում կատարված լրացումների և փոփոխությունների ազդեցությունը դատարանների ծանրաբեռնվածության վիճակի վրա գնահատելիս հարկ է նկատի ունենալ, որ կատարողական մակագրության թերթի ինստիտուտը դատարանների ծանրաբեռնվածությունը նվազեցնելու նպատակին չի կարող ծառայել այնքան ժամանակ, քանի դեռ չեն իրականացվել այդ ինստիտուտի գործնական կիրառման համար անհրաժեշտ քայլերը, մասնավորապես՝ վերը նշված որոշման ընդունումը և դրանից բխող անհրաժեշտ մյուս գործողությունների իրականացումը:

Հաշտարարության ինստիտուտի զարգացումը

Քաղաքացիական դատավարությունում հաշտարարության ինստիտուտը ներդրվել է 07.05.2015թ. ընդունված թիվ ՀՕ-44-Ն օրենքով (ուժի մեջ է մտել 10.09.2015թ.): ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (ուժը կորցրել է 09.04.2018թ.) 149.11-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում էր.

Առաջին ատյանի կամ վերաքննիչ վարույթի ցանկացած փուլում դատարանը կողմերին հաշտեցնելու նպատակով կողմերի համաձայնությամբ կամ միջնորդությամբ իրավունք ունի նշանակելու արտոնագրված հաշտարարի մասնակցությամբ հաշտարարական գործընթաց: Դատարանը նշանակում է կողմերի ընտրած արտոնագրված հաշտարարին, իսկ այն դեպքում, երբ կողմերը չեն ընտրում արտոնագրված հաշտարար, դատարանն արտոնագրված հաշտարար է նշանակում սույն հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված կարգով, իսկ 4-րդ մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտը իրականացնում է արտոնագրված հաշտարարների ծանրաբեռնվածության և մասնագիտացվածության

հաշվառումը: Արտոնագրված հաշտարարը նշանակվում է համապատասխան ոլորտի հաշտարարների ցանկից՝ ըստ ազգանվան այբբենական հերթականության՝ արտոնագրված հաշտարարի մասնագիտացման և ծանրաբեռնվածության աստիճանին համապատասխան: Ամենաքիչ ծանրաբեռնվածություն ունեցող արտոնագրված հաշտարարը, եթե ունի վիճելի իրավահարաբերության համապատասխան ոլորտի մասնագիտացում, ընտրվում է անկախ ազգանվան այբբենական հաջորդականությունից:

10.09.2015թ.-09.04.2018թ. ընկած ժամանակահատվածում արտոնագրված հաշտարար նշանակելու մասին դիմում Դատական դեպարտամենտում ստացվել է ընդամենը 5 գործով:

Վերը նշված հաշվառման արդյունքները ցույց են տալիս, որ հաշտարարության ինստիտուտը լայն թափով կյանքի կոչման անհրաժեշտություն ունի, մասնավորապես՝

- դատավորներին պետք է առաջարկել ջանք չխնայել դատական գործերի քննության ժամանակ գործով կողմերին մանրամասնորեն պարզաբանել հաշտարարության էությունը՝ որպես իրենց վեճի լուծման արդյունավետ իրավական ճանապարհ և դրա մյուս դրական կողմերը (պետական տուրքի հետ կապված առավելությունները և այլն),

- հնարավորության դեպքում հաշտարարներին դատարանների վարչական շենքերում հատկացնել սենյակներ՝ նրանց անընդհատ դատարանում և դատական նիստերում ներկա գտնվելու հնարավորությունն ապահովելու տեսանկյունից,

- առաջարկվում է տպագրել հաշտարարության ինստիտուտի էությունը պարզաբանող թերթիկներ՝ դրանք տարածելու և դատարանների սպասասրահներում փակցնելու նպատակով, ինչպես նաև օգտագործել ցանկացած միջոց և հնարավորություն հաշտարարության վերաբերյալ հանրային ընկալումը բարձրացնելու

- անհրաժեշտ է դիտարկել որոշակի իրավահարաբերությունների (ընտանեկան, աշխատանքային և այլն) վերաբերյալ վեճերով դատարանի կողմից անվճար հաշտարարություն նշանակելը պարտադիր դարձնելու հնարավորությունը:

Հայցադիմումը դատավորի կողմից վերադարձնելու ինստիտուտի վերանայումը

Ավանդաբար հայցադիմումը վերադարձնելու իրավասությունը դիտարկվում է իբրև արդարադատության իրականացում, սակայն դատավարական արդիի հայեցակարգային մոտեցումները հակված են այլ մոտեցման, ինչն այս կամ այն չափով իր արտացոլումն է ստացել մի շարք երկրների դատավարական օրենսդրական ակտերում: Այսպես, Վրաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) 183-րդ «Հայցի (դիմումի) գրանցումը» վերտառությամբ հոդվածի համաձայն՝ հայցադիմումի (դիմումի)

ներկայացման դեպքում դատարանի գրասենյակը գրանցում է հայցադիմումը (դիմումը) և այն դեպքում, երբ հայցադիմումը (դիմումը) ներկայացվում է իրավաբանական անձի, անհատ ձեռնարկատիրոջ, փաստաբանի կամ ներկայացուցչի կողմից (բացառությամբ օրինական ներկայացուցչի) կամ եթե հայցադիմումը (դիմումը) ներկայացվում է ընդդեմ իրավաբանական անձի, փոխանցում է հայցվորին (ներկայացուցչին) ուղարկվող փաստաթղթերը (հայցադիմումի (դիմումի) պատճենները և կից փաստաթղթերը)՝ պատասխանողին դրանք փոխանցելու նպատակով: Հայցադիմումը (դիմումը) չի գրանցվում, եթե այն չի բավարարում հետևյալ ձևական պահանջներին (բովանդակությանը չվերաբերող),

ա) չի ներկայացվել Վրաստանի արդարադատության Բարձրագույն խորհրդի կողմից հաստատված ձևին համապատասխան,

բ) նշված չեն սույն Օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» (դատարանի անվանումը), «բ» (գործին մասնակցող անձանց անունը, ազգանունը, կոնտակտային տվյալները), «գ» (վեճի առարկան), «դ» (հայցագինը), «է» (հայցվորի պահանջները), «զ» (կից փաստաթղթերի ցանկը) և «լ» (գործի քննությունն առանց բանավոր լսումների իրականացնելու վերաբերյալ դիրքորոշումը) կետերով սահմանված տվյալները:

գ) պետական տուրքի վճարումը հավաստող փաստաթուղթը (բնօրինակը) կցված չէ հայցադիմումին (բացառությամբ, երբ միջնորդությունների ցանկում ներկայացվել է պետական տուրքի վճարումից ազատելու, պետական տուրքի վճարումը հետաձգելու կամ չափը նվազեցնելու վերաբերյալ միջնորդություն),

դ) կից փաստաթղթերի ցանկում նշված բոլոր փաստաթղթերը կցված չեն հայցադիմումին,

ե) հայցադիմումին կցված չեն ներկայացուցչի լիազորությունները հավաստող փաստաթուղթը, եթե հայցը ներկայացվում է ներկայացուցչի կողմից,

զ) հայցը ստորագրված չէ,

է) հայցադիմումի (դիմումի) պատճենների և կից փաստաթղթերի ներկայացված քանակը չի համապատասխանում պատասխանողների քանակին:

Նշվածից հետևում է, որ ի տարբերություն Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածով սահմանված իրավակարգավորման՝ այս դեպքում հայցադիմումին ներկայացվող ձևական պահանջների չպահպանման պարագայում հայցադիմումը (դիմումը) դատարանի գրասենյակի կողմից չի գրանցվում, հետևաբար չի առաջանում դատավորի կողմից հայցադիմումը (դիմումը) վերադարձնելու մասին որոշման կայացման և դրա հետ կապված համապատասխան դատավարական գործողությունների կատարման անհրաժեշտություն:

Հարկ է նշել, որ խոսքը տվյալ դեպքում նկատելի լայն ծավալի աշխատանքի մասին է, այսպես, Հայաստանի Հանրապետության առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից:

- 2015 թ. ընթացքում կայացվել է հայցադիմումը (դիմումը) վերադարձնելու մասին 6385 որոշում,

- 2016 թ. ընթացքում կայացվել է հայցադիմումը (դիմումը) վերադարձնելու մասին 6866 որոշում,

- 2017 թ. ընթացքում կայացվել է հայցադիմումը (դիմումը) վերադարձնելու մասին 6993 որոշում:

Այսպիսով՝ 2015-2017 թթ. ընթացքում կայացվել է հայցադիմումը (դիմումը) վերադարձնելու մասին ընդամենը 20.244 որոշում: Նշված որոշումները կայացվել են այդ թվում նաև հայցադիմումին (դիմումին) ներկայացվող ձևական (ոչ բովանդակային) պահանջները չպահպանելու հետևանքով և, հետևաբար, նշված ձևական պահանջների ստուգման իրավասությունը դատարանի գրասենյակին վերապահելը կարող է էականորեն նվազեցնել դատավորների ծանրաբեռնվածությունը՝ համապատասխան որոշումներ կայացնելու և այլ դատավարական գործողություններ իրականացնելու անհրաժեշտությամբ պայմանավորված:

Վերոհիշյալ Օրենսգրքի «Անցումային և եզրափակիչ դրույթներե բաժնում՝ 445-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հայց (առարկություն) դատարան ներկայացնելիս, եթե այն չի ուղարկվել փոստի միջոցով, դատարանի գրասենյակը ստուգում է հայցի (դիմումի) ձևական կողմը (ոչ բովանդակությունը) և ձևական անճշտությունների հայտնաբերման դեպքում հայցվորին, նրա ներկայացուցչին (եթե հայցը (դիմումը) ներկայացրել է ներկայացուցիչը) հայտնում է դրանք վերացնելու անհրաժեշտության մասին: Նշված հոդվածի 2-րդ մասի բովանդակությունից հետևում է, որ հայցի (դիմումի) ձևական կողմը ստուգելիս ուշադրության են արժանի սույն օրենսգրքի 183-րդ հոդվածում նշված հանգամանքների ստուգումը: Վերոհիշյալ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատավորը պարտավոր է հայցադիմումը (դիմումը) ստանալուց հետո 5-օրյա ժամկետում կայացնել հայցադիմումը (դիմումը) ընդունելու մասին որոշում: Հայցադիմումը (դիմումը) համարվում է ընդունված այդ մասին որոշում կայացնելու օրվանից, իսկ սահմանված ժամկետում որոշում չկայացնելու դեպքում՝ այդ ժամկետի ավարտով:

Նույն օրենսգրքի 447-րդ հոդվածի առաջին մասում նշվում է, որ եթե դատավորը պարզում է, որ հայցը ներկայացված է սույն օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասում կամ (և) 178-րդ հոդվածում (բացառությամբ «ը» և «թ» ենթակետերի և նույն հոդվածի 3-րդ մասի, եթե հայցվորը նշել է ապացույցներ չներկայացնելու հարգելի պատճառ) նշված պայմանների խախտմամբ, կամ (և) հայցադիմումի պատճենների և դրան կցված փաստաթղթերի քանակը չեն համապատասխանում պատասխանողների քանակին, կամ (և) հայցին կցված չէ պետական տուրքի վճարումը հավաստող փաստաթուղթ, կամ (և) ներկայացուցչի լիազորությունները հավաստող փաստաթուղթը, դատարանը որոշում է կայացնում առկա թերությունների վերաբերյալ և սահմանում է ժամկետ հայցվորի կողմից թերությունները վերացնելու համար: Որոշման մեջ նշված թերությունները սահմանված ժամկետում

հայցվորի կողմից վերացվելու դեպքում դատարանը կայացնում է հայցադիմումը վարույթ ընդունելու մասին որոշում, հակառակ դեպքում դատարանը կայացնում է որոշում *հայցադիմումը վարույթ ընդունելը մերժելու* և այն հայցվորին վերադարձնելու մասին, որի կապակցությամբ կարող է բերվել մասնավոր բողոք:

Նշված հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը իրավասու է հեռախոսի միջոցով ծանուցել (ներանց ներկայացուցիչներին) հայցադիմումի թերությունների վերացման մասին, եթե թերությունները վերաբերում են հայցի ձևական կողմին (ոչ բովանդակությանը), սույն օրենսգրքի 445-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգով: Նման եղանակով տեղեկացման պարագայում թերությունների առկայության մասին որոշումը համարվում է հանձնված հեռախոսի միջոցով ծանուցման օրը:

Օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է, որ պատասխանողը պարտավոր է հայցադիմումի և դրան կից փաստաթղթերի ստացումից հետո դատարանի կողմից սահմանված ժամկետում դատարան ներկայացնել հայցադիմումի պատասխան (առարկություն) ...:

Դատարանի կողմից որոշված ժամկետը չի կարող գերազանցել 14 օրը, իսկ բարդ գործերի պարագայում՝ 21 օրը: Սույն ժամկետի երկարաձգում չի թույլատրվում, բացառությամբ հարգելի պատճառի առկայության դեպքի:

Նշված հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ առանց հարգելի պատճառների առարկության չներկայացման դեպքում դատավորը կայացնում է հեռակա վճիռ՝ սույն Օրենսգրքի XXVI գլխով սահմանված կարգով:

Օրենսգրքի 232-րդ հոդվածի համաձայն՝ պատասխանողի կողմից սույն օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին մասի բ) ենթակետով սահմանված ժամկետում պատասխան (հակընդդեմ հայց) չներկայացնելու դեպքում հարգելի պատճառների առկայության պարագայում դատավորը կայացնում է հեռակա վճիռ առանց բանավոր լսում անցկացնելու: Ընդ որում, հայցը դատավորի կողմից բավարարվում է, եթե հայցում նշված հանգամանքները իրավաբանորեն արդարացնում են հայցային պահանջը. հակառակ դեպքում դատարանը նշանակում է նիստ, որի մասին կողմերը ծանուցվում են սույն օրենսգրքի 70-78-րդ հոդվածներով սահմանված կարգով: Նիստի անցկացման դեպքում պատասխանողի ապացույցները չեն ընդունվում, և դատարանը լսում է պատասխանողի փաստարկները միայն հայցային պահանջի իրավական տեսանկյունից:

Այսպիսով, ի տարբերություն Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի, որը հայցադիմումի պարասխան ներկայացնելը սահմանում է որպես պարասխանողի իրավունք (125-րդ հոդվածի 7-րդ մաս), Վրաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը պարասխանի (առարկության, հակընդդեմ հայցի) ներկայացումը պարասխանողի կողմից սահմանում է որպես պարտադիր պահանջ, իսկ չներկայացնելն առաջացնում է համապարասխան իրավական հետևանք՝ հիմքում ունենալով այն տրամաբանությունը, որ դատավարության յուրաքանչյուր մասնակից պետք է

նպաստի դատարանի կողմից գործի արդյունավետ (այդ թվում՝ նաև ողջամիտ ժամկետում) քննության իրականացմանը և կրի իր գործողությունների (անգործության) անբարենպաստ հետևանքները:

Օրենսգրքի 200-րդ «Գործի նախապատրաստման նպատակը» հոդվածի 1-ին մասի համաձայն, եթե հայցի (դիմումի) ընդունումից հետո գործը ենթակա է քննության դատավորի կողմից, այն նախապատրաստում է դատավորը (...), այնպես, որպեսզի ապահովվի գործի արագ քննությունը, հնարավոր լինի մեկ դատական նիստում ավարտել քննությունը և կայացնել ճիշտ որոշում:

Օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե ներկայացված գրավոր նյութերը դատավորին հիմք են տալիս ենթադրելու, որ կողմերը կարող են գործն ավարտել հաշտության համաձայնությամբ, պատասխանողն ընդունում է հայցը կամ հայցվորը հրաժարվելու է հայցից, ինչպես նաև, եթե դատավորի կարծիքով այդ է պահանջում գործը դատաքննության պատշաճ նախապատրաստումը, դատավորն իրավասու է կողմերի գրավոր նյութերը ստանալուց հետո 5-օրյա ժամկետում նշանակել նախապատրաստական նիստ կամ կողմերի հարցազրույց՝ հեռախոսային կամ տեսաձայնային հեռահաղորդակցության միջոցով, որի մասին կողմերը տեղեկացվում են որոշման ընդունումից հետո 3-օրյա ժամկետում: Դատավորի հետ հեռախոսային կամ տեսաձայնային հեռահաղորդակցության միջոցով հարցազրույցն իրականացվում է կողմերի կամ նրանց ներկայացուցիչների հեռախոսային գծին միաժամանակյա միացմամբ և ձևակերպվում է արձանագրության տեսքով:

Համաձայն նույն հոդվածի 2-րդ մասի՝ գլխավոր դատական նիստի անցկացման համար նախադրյալների առկայության դեպքում, դատավորն իրավասու է նիստի նախապատրաստական մասի ավարտին հայտարարել գլխավոր նիստի սկզբի մասին:

Օրենսգրքի 223-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ դատարանը ձեռնարկում է սույն օրենսգրքով նախատեսված միջոցները, որպեսզի գործի քննությունն իրականացվի բազմակողմանիորեն, առանց անհարկի ձգձգումների և առանց կողմերի մրցակցության բարդացման, ինչպես նաև գործի քննության հնարավորինս արագ ավարտմամբ՝ մեկ դատական նիստի ընթացքում և, եթե հնարավոր է, առանց ընդմիջման:

Գործոններ, որոնք ընկած են վարչական գործերով ծանրաբեռնվածության հիմքում

ՀՀ վարչական դատարանի յուրաքանչյուր դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը հետևյալն է՝

- 2013 թվականին՝ 1464 վարչական գործ,
- 2014 թվականին՝ 626 վարչական գործ,
- 2015 թվականին՝ 490 վարչական գործ,

- 2016 թվականին՝ 614 վարչական գործ,
- 2017 թվականին՝ 855 վարչական գործ:

Վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածության վերլուծության նպատակով իրականացվել է վարչական գործերի վիճակագրական տվյալների համեմատական վերլուծություն՝ ըստ վարչական գործերի առանձին կատեգորիաների (ստորև ներկայացվում է աղյուսակը)։

Վարչական գործերի դասակարգումը	2013թ.	2014թ.	2015թ.	2016թ.	2017թ.	2017թ. համեմատականը 2013թ. նկատմամբ
Պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործեր	2598	5473	6438	8963	16066	518%
Պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց գործողությունները /անգործությունը/ վիճարկելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործեր	1107	1264	1337	1418	1596	44%
Ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին դրամական պահանջները կատարելուն պարտավորեցնելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործեր	18976	7439	3612	5524	4708	-75%
Վճարման կարգադրությունից հայցային վարույթի անցնելու վերաբերյալ դատական գործեր	2064	2539	1655	499	274	-87%
Նոտարական գործողությունները կամ նոտարի անգործությունը վիճարկելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործեր	42	56	65	52	64	52%
Նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործեր	23	19	16	10	11	-52%
Ընտրական իրավունքի պաշտպանության հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործեր	83	107	40	81	174	110%
Հավաքի անցկացման մասին համայնքի ղեկավարի որոշումների և գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ դատական գործեր	-	-	0	1	0	

Վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործեր	-	-	-	235	149	
Այլ վեճեր	57	98	61	55	53	-7%

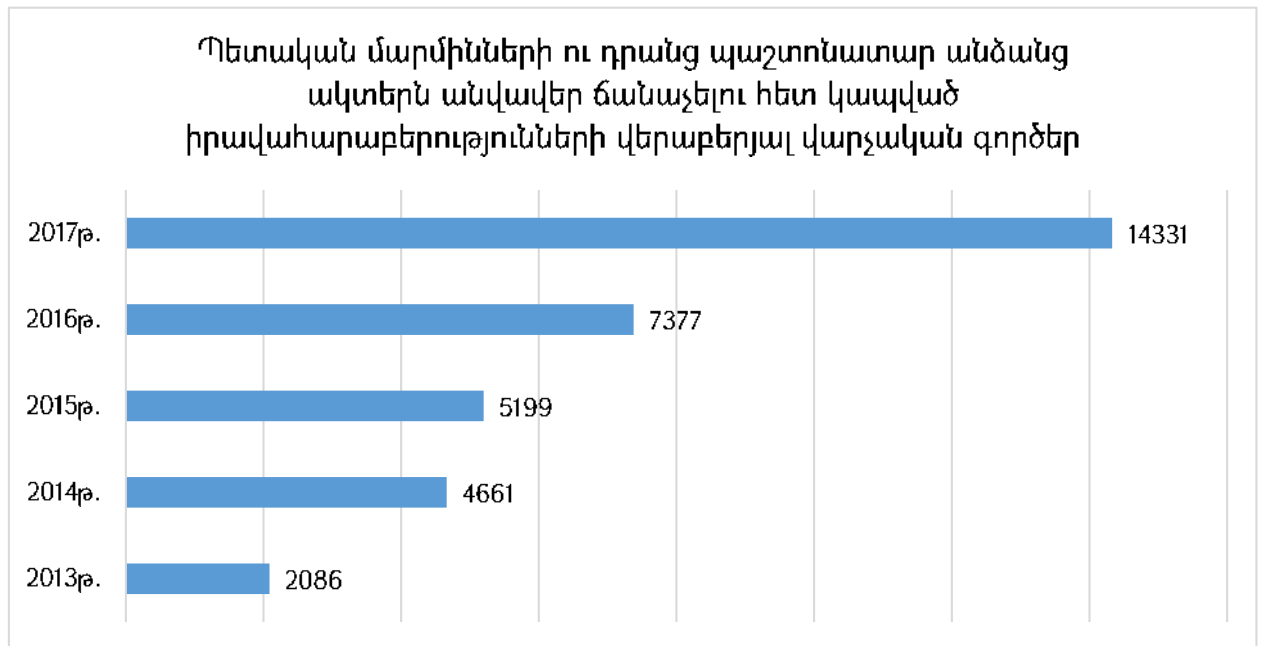
ՀՀ վարչական դատարանում 2013-2017 թվականների ընթացքում առկա վարչական գործերի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների համեմատական վերլուծությունից ակնհայտ է դառնում, որ վարչական գործերի մեկ կատեգորիայի՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին դրամական պահանջները կատարելուն պարտավորեցնելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ, վարչական գործերը կտրուկ նվազել են (75%-ով): Հիշյալ կատեգորիայի գործերի քանակի նվազումը պայմանավորված է օրենսդրական փոփոխությունների հետ, մասնավորապես՝ 09.01.2015թ. ուժի մեջ է մտել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 29.1-րդ գլուխը («Անբողոքարկելի վարչական ակտի հիման վրա հանրային իրավական դրամական պահանջներով գումարի բռնագանձման վերաբերյալ գործերի վարույթը»)⁸ և «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 88-րդ հոդվածի 1.1-ին մասը, որով սահմանվել է, որ հանրային իրավական դրամական պահանջները ենթակա են հարկադիր կատարման, եթե անբողոքարկելի վարչական ակտերի հիման վրա ֆիզիկական անձից գանձման ենթակա դրամական պահանջը գերազանցում է երկու հարյուր հազար դրամը⁹:

Միևնույն ժամանակ վարչական գործերի մեկ այլ կատեգորիայի՝ պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ վարչական գործերը, կտրուկ աճել են (518%-ով):

Պարզելու համար, թե պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ վարչական գործերի մեջ կոնկրետ որ գործերով է առկա թվի կտրուկ ավելացում, առանձին ուսումնասիրության են ենթարկվել այդ կատեգորիայում ներառված գործերը: Արդյունքում պարզվել է, որ տվյալ կատեգորիայի վարչական գործերի կտրուկ աճի պատճառ է հանդիսացել պետական մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու հետ կապված իրավահարաբերությունների վերաբերյալ գործերը:

⁸ Ուժը կորցրել է 08.12.2017թ. թիվ ՀՕ-260-Ն օրենքով

⁹ Ուժը կորցրել է 08.12.2017 թիվ ՀՕ-259-Ն օրենքով

Պարզելու համար, թե 2017 թվականին պետական մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու պահանջի վերաբերյալ վարչական գործերը գլխավորապես ում կողմից են հարուցվում, կատարվել է հետևյալ ընտրանքային ուսումնասիրությունը.

հայցվոր	պատասխանող	2017 թ. ստացված գործեր	պետական մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու պահանջի վերաբերյալ վարչական գործերի ընդհանուր քանակի մեջ առանձնացված խմբերի կողմից հարուցված վարչական գործերի տեսակարար կշիռը	1 գործի քննության միջին տևողությունը
Ֆիզ. անձ	ՀՀ ՊԵԿ	221	3.8%	3-5 ամիս
Ֆիզ. անձ	ՀՀ նախարարություններ	271	4.7%	3-5 ամիս
Ֆիզ. անձ	ՀՀ ՃՈ	5236	91.5%	3-5 ամիս
ԸՆԴԱՄԵՆԸ		5728		

Կատարված ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, որ պետական մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու պահանջի վերաբերյալ վարչական գործերը հարուցվում են գլխավորապես ֆիզիկական անձանց կողմից ընդդեմ ՀՀ ճանապարհային ոստիկանության (91.5%):

Վարչական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածության վիճակի օրենսդրական բարելավման հնարավոր ուղիները

Վարչական գործերով ծանրաբեռնվածության հիմնախնդրի ուսումնասիրության շրջանակներում հետազոտվել են Վարչական դատարանի քննությանը ենթակա դատական գործերի շրջանակը սահմանող մի շարք իրավակարգավորումներ՝ հասկանալու համար արդյոք այն բոլոր տեսակի դատական գործերը, որոնք քննության առարկա են դարձվում Վարչական դատարանում տեղավորվում են վարչական արդարադատության կամ առհասարակ արդարադատության գործառույթի շրջանակում թե, ոչ:

Արդարադատությունը դատական իշխանության իրականացման եղանակներից մեկն է: Դատական իշխանության հիմնական խնդիրը քաղաքացիների և նրանց կոլեկտիվների իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի ապահովումն է, դրանք հնարավոր բոլոր խախտումներից պաշտպանելը, ծագող վեճերի և այլ իրավական հարցերի լուծումը, իշխանության մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց նորմատիվ իրավական ակտերի նկատմամբ հսկողությունը, այլ կերպ ասած՝ արդարադատության իրականացումը: Հետևաբար, *արդարադատությունը պետության հանրային իշխանական գործունեության տեսակ (ծն) է, որի էությունը իրավունքի մասին վեճի լուծման մեջ է:*

Դատարաններից բացի որևէ այլ մարմնի կամ հասարակական միավորման կողմից արդարադատության իրականացումը կհակասի սահմանադրական համապատասխան իրավակարգավորումներին, ինչն օրենքով պատժելի է: *Մյուս կողմից, դատարաններին չպետք է օրենսդրությամբ վերապահվեն արդարադատության իրականացման հետք որևէ աղերս չունեցող գործառույթներ:* Դատարաններն իրականացնում են դատական իշխանությունը քաղաքացիական, վարչական, քրեական գործերը, ինչպես նաև սահմանադրաիրավական վեճերը՝ Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանված կարգով քննելու միջոցով:

«ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի (այսուհետ՝ Օրենսգիրք) 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական դատարանին են ենթակա Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված գործերը: ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *վարչական դատարանին ընդդարյա են հանրային իրավահարաբերություններից ծագող բոլոր գործերը ...:*

Նույն օրենսգրքի 5-րդ բաժնով սահմանված են այն գործերը, որոնք ենթակա են քննության հատուկ վարույթի կարգով: Հիշյալ բաժնի 29-րդ գլուխը վերաբերում է *դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին:* ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 214-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերը հարուցվում են Հայաստանի Հանրապետության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքով նախատեսված անձանց հայցադիմումով: Նույն

հողվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ նույն օրենսգրքի 214-րդ հոդվածով նախատեսված գործերով վարչական դատարանը որոշում է կայացնում անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելու կամ հայցադիմումը մերժելու մասին:

Համադրելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 29-րդ գլխով սահմանված՝ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթի առանձնահատկությունները «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգրքի և «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումների հետ՝ անհրաժեշտ է վերանայել օրենսդրական կարգավորումները հետևյալ հարցադրումների առնչությամբ՝

- որքանով է գործառությանը կապի մեջ, արդարացված և/կամ անհրաժեշտ «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգրքով նախատեսված որոշ ենթադրյալ իրավախախտումների համար վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի քննությունը Վարչական դատարանի քննությանը վերապահելը:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ նույն օրենքը սահմանում է վարչարարության հիմունքները, կարգավորում է վարչական ակտեր ընդունելու, վարչական ակտերը, վարչական մարմինների գործողությունները և անգործությունը բողոքարկելու, վարչական ակտի կատարման, վարչական ծախսերի, ինչպես նաև վարչարարությամբ հասցված վնասի հատուցման հետ կապված՝ վարչական մարմինների և ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց (այսուհետ՝ անձինք) միջև ծագած հարաբերությունները:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նույն օրենքում օգտագործվող հիմնական հասկացություններն ունեն հետևյալ իմաստները.

1) վարչական մարմիններ՝

ա) Հայաստանի Հանրապետության գործադիր իշխանության մարմիններ՝ Հայաստանի Հանրապետության նախարարություններ, ինչպես նաև Հանրապետության ողջ տարածքում վարչարարություն իրականացնող պետական այլ մարմիններ.

բ) տարածքային կառավարման մարմիններ՝ մարզպետներ.

գ) տեղական ինքնակառավարման մարմիններ՝ համայնքի ավագանի և համայնքի ղեկավար:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վարչարարությունը վարչական մարմինների արտաքին ներգործություն ունեցող գործունեությունն է, որը եզրափակվում է վարչական կամ նորմատիվ ակտերի ընդունմամբ, ինչպես նաև այն գործողությունը կամ անգործությունն է, որն անձանց համար առաջացնում է փաստական հետևանքներ:

Նույն օրենքի 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական վարույթը վարչական մարմնի՝ վարչական ակտ ընդունելուն ուղղված գործունեությունն է, իսկ 20-րդ

հոդվածի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ մասերի համաձայն՝ վարչական վարույթը բաղկացած է միմյանց փոխկապակցված վարույթի հարուցման, ընթացիկ և եզրափակիչ փուլերից: Վարչական վարույթը հարուցվում է անձի (անձանց) դիմումի կամ վարչական մարմնի նախաձեռնության հիման վրա (հարուցման փուլ): Դիմումին կամ վարչական մարմնի նախաձեռնությանը համապատասխան իրականացվում են վարչական գործի քննարկման հետ կապված՝ նույն օրենքով նախատեսված գործառույթները (ընթացիկ փուլ): Վարչական վարույթը եզրափակվում է վարչական ակտի ընդունմամբ (եզրափակիչ փուլ):

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական ակտն արտաքին ներգործություն ունեցող այն որոշումը, կարգադրությունը, հրամանը կամ այլ անհատական իրավական ակտն է, որը վարչական մարմինն ընդունել է հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով, և ուղղված է անձանց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն, վերացնելուն կամ ճանաչելուն: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի «բ» կետի համաձայն՝ նույն օրենքի իմաստով միջամտող վարչական ակտն այն վարչական ակտն է, որի միջոցով վարչական մարմինները մերժում, միջամտում, ընդհուպ սահմանափակում են անձանց իրավունքների իրականացումը, որևէ պարտականություն են դնում նրանց վրա կամ ցանկացած այլ եղանակով վատթարացնում են նրանց իրավական կամ փաստացի դրությունը:

Նշված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ վարչարարությունն իրականացնում են վարչական մարմինները, որոնց կողմից իրականացվող վարչարարության տեսակներից մեկը վարչական վարույթն է, որը բաղկացած է միմյանց հաջորդող հարուցման, ընթացիկ և եզրափակիչ փուլերից, այն է՝ վարչական վարույթն ավարտվում է վարչական ակտի ընդունմամբ: Վարչական ակտն այն անհատական իրավական ակտն է, որը՝

1) ունի արտաքին ներգործություն, այսինքն՝ վարչական ակտի հասցեատերը հանդիսանում է հանրային սուբյեկտիվ իրավունքների կամ պարտականությունների կրող,

2) վարչական մարմինն ընդունել է հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով, այսինքն՝ վարչական ակտն ունի կարգավորիչ բնույթ և նպատակաուղղված է հանրային սուբյեկտիվ իրավունքների կամ պարտականությունների հարցի լուծմանը,

3) ուղղված է անձանց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն, վերացնելուն կամ ճանաչելուն, այսինքն՝ վարչական ակտի իրավական հետևանքների կիրառումը դրսևորվում է վարչական ակտով իրավունքների կամ պարտականությունների սահմանմամբ, փոփոխմամբ, վերացմամբ կամ ճանաչմամբ: Այսինքն՝ վարչական վարույթն այն ճանապարհն է, որով կառավար-

չական գործունեությունը հանգում է իր տրամաբանական ավարտին՝ որպես արդյունք տալով վարչական ակտը:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 16-րդ գլուխը սահմանում է այն մարմինների ցանկը, որոնք լիազորված են քննելու վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերը: Ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ նույն օրենսգրքի 214-րդ հոդվածը վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործեր քննող մարմինների շարքում նշում է նաև դատարանը (դատավորը), իսկ նույն օրենսգրքի 223-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական դատարանները քննում են՝

«1) նույն օրենսգրքի 40¹-40⁴, 40.6 - 40.14, 41.5, 97², 97³, 147, 166¹, 172.3 հոդվածներով, 180¹, 182, 183¹, 189²-189⁶, 189.9-189.10 հոդվածներով, 198² հոդվածի չորրորդ մասով և 206⁵, 206¹⁰, 206¹¹, 206¹², 206¹³, 206.14 հոդվածներով նախատեսված դեպքերում՝ վարչական իրավախախտման վերաբերյալ արձանագրություն կազմելու իրավասություն ունեցող պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների (պաշտոնատար անձանց) հայցադիմումով,

2) նույն օրենսգրքի 170⁵, 189⁷ հոդվածներով և 198² հոդվածի (ուժը կորցրել է 30.11.2011 թվականի ՀՕ-289-Ն օրենքով) հինգերորդ մասով նախատեսված դեպքերում՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց հայցադիմումով,

3) նույն օրենսգրքի 206⁹ հոդվածով նախատեսված դեպքում՝ դատավճռի, վճռի կամ այլ դատական ակտի կատարումն ապահովող պետական մարմնի (պաշտոնատար անձի) հայցադիմումով,

4) նույն օրենսգրքի 206⁸ հոդվածով նախատեսված դեպքում՝ մարդու իրավունքների պաշտպանի հայցադիմումով,

5) նույն օրենսգրքի 206.15-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքում՝ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի ղեկավարի հայցադիմումով»:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 216-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին գործը քննելիս վարչական դատարանը, *ի թիվս Հայաստանի Հանրապետության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 247-րդ և 279-րդ հոդվածներում նշված հարցերի, պարզում է նաև, թե տեղի է ունեցել արդյոք վարչական իրավախախտման մասին արձանագրության մեջ նշված արարքը, և առկա է արդյոք հայցադիմումում նշված անձի՝ դա կատարելու փաստը, նախատեսված է արդյոք օրենքով վարչական պատասխանատվություն տվյալ արարքը կատարելու համար:*

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 247-րդ հոդվածը վերաբերում է վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերի վարույթը բացառող հանգամանքներին: Մասնավորապես, նույն հոդվածի համաձայն՝ վարչական իրավախախտման վերաբերյալ գործի վարույթը չի կարող սկսվել, իսկ սկսվածը ենթակա է կարճման հետևյալ հանգամանքների առկայության դեպքում՝

1) վարչական իրավախախտման դեպքի կամ կազմի բացակայությունը.

2) եթե անձը վարչական իրավախախտում կատարելու պահին չի հասել տասնվեց տարեկան հասակի.

3) հակաիրավական գործողություն կամ անգործություն կատարած անձի անմեղսունակությունը.

4) անձի գործողությունը ծայրահեղ անհրաժեշտության կամ անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում.

5) ամնիստիայի ակտի հրատարակումը, եթե այն վերացնում է վարչական տույժի կիրառումը.

6) վարչական պատասխանատվություն սահմանող ակտի վերացումը.

7) վարչական իրավախախտման վերաբերյալ գործի քննության պահին սույն օրենսգրքի 37 հոդվածով նախատեսված ժամկետներն անցնելը.

8) վարչական պատասխանատվության ենթարկվող անձի նկատմամբ վարչական տույժ նշանակելու մասին իրավասու մարմնի (պաշտոնատար անձի) որոշման առկայությունը նույն փաստի վերաբերյալ, կամ ընկերական դատարանի չբեկանված որոշման առկայությունը, եթե նյութերը ընկերական դատարանին են հանձնվել տվյալ գործով վարչական տույժ նշանակելու իրավունք ունեցող մարմնի (պաշտոնատար անձի) կողմից, կամ վարչական իրավախախտման վերաբերյալ գործը կարճելու մասին չբեկանված որոշման առկայությունը, ինչպես նաև տվյալ փաստով քրեական գործի առկայությունը.

9) այն անձի մահը, որի նկատմամբ սկսված է եղել գործի վարույթը:

Նույն օրենսգրքի 279-րդ հոդվածը վերաբերում է վարչական իրավախախտման վերաբերյալ գործը քննելիս պարզման ենթակա հանգամանքներին: Մասնավորապես, նույն հոդվածի համաձայն՝ վարչական իրավախախտման վերաբերյալ գործը քննելիս մարմինը (պաշտոնատար անձը) պարտավոր է *պարզել՝ կատարվել է, արդյոք, վարչական իրավախախտում. արդյոք, տվյալ անձը մեղավոր է այն կատարելու մեջ. արդյոք, նա ենթակա է վարչական պատասխանատվության*. Կան, արդյոք, պատասխանատվությունը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքներ. պատճառվել է, արդյոք, գույքային վնաս, հիմքեր կան, արդյոք, վարչական իրավախախտման վերաբերյալ նյութերը ընկերական դատարանի, ձեռնարկությունում, հիմնարկում, կազմակերպությունում և դրանց կառուցվածքային ստորաբաժանումներում ստեղծված՝ հարբեցողության դեմ պայքարի հանձնաժողովի, հասարակական կազմակերպության, աշխատավորական կոլեկտիվի քննությանը հանձնելու համար, ինչպես նաև պարզել գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

Նույնն է իրավիճակը «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված որոշ իրավակարգավորումների դեպքում: Հիշյալ օրենքի 17-րդ հոդվածի 1-ին կետի 5-6-րդ և 10-րդ ենթակետերով, ինչպես նաև սույն հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքերով նոտարին պաշտոնից ազատում է դատարանը: Նոտարին ազատելու

համար դատարան դիմելու իրավունք ունի արդարադատության նախարարը՝ իր նախաձեռնությամբ կամ նոտարական պալատի առաջարկով:

Նույն կերպ արդարացված չէ նոտարին պաշտոնից ազատելը մի դեպքում արդարադատության նախարարին վերապահելը, մյուս դեպքում՝ այդ հարցի լուծումը դատարանին վերապահելը, առավել ևս այն պայմաններում, երբ վերը նշված հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ նոտարն իրավունք ունի դատական կարգով բողոքարկել իրեն պաշտոնից ազատելու մասին արդարադատության նախարարի հրամանը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ ցանկանում ենք արձանագրել, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 223-րդ հոդվածով նախատեսված իրավախախտումների վերաբերյալ գործեր քննելիս Վարչական դատարանն իրականացնում է նաև վարչարարություն իրականացնող մարմնի կողմից պարտադիր կատարման ենթակա գործողություններ և, ըստ էության, անկախ արբիտրից վերաժվում է վարչական վարույթի շրջանակներում *հեղապնդում* իրականացնողի:

Ուշադրության է արժանի նաև քննարկման առարկա հիմնախնդրի վերաբերյալ դատական վիճակագրությունը, որը ներկայացվում է ստորև.

- 2015 թվականի ընթացքում Վարչական դատարանում առկա է եղել 13.233 վարչական գործ (այդ թվում՝ նախորդ հաշվետու ժամանակահատվածից փոխանցված), որից 299-ը (2.25%) վերաբերել է վարչական իրավախախտումների համար դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին,

- 2016 թվականի ընթացքում՝ 23.904 վարչական գործ, որից 229-ը (1%) վերաբերել է վարչական իրավախախտումների համար դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին,

- 2017 թվականի ընթացքում Վարչական դատարանում առկա է եղել 23.126 վարչական գործեր, որից 153-ը (0.7%) վերաբերել է վարչական իրավախախտումների համար դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին,

- 01-01-2018-07.05.2018 թթ. ընկած ժամանակահատվածում Վարչական դատարանում առկա է եղել 13.582 վարչական գործ, որից 67-ը (0.5%) վերաբերել է վարչական իրավախախտումների համար դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին:

Կատարված ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա կարող ենք եզրակացնել, որ ընդհանուր առմամբ 2015 թվականից մինչև 07.05.2018 թվականն ընկած ժամանակահատվածում Վարչական դատարանում առկա 73.845 վարչական գործերից միայն 748-ն (1%) են վերաբերել Օրենսգրքի 223-րդ հոդվածով սահմանված վարչական իրախախտումների համար դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին, որոնք հիմնականում վերաբերել են հավաքներ անցկանելու՝ օրենքով սահմանված կարգը

խախտելուն (հողված 180¹, 33 գործ), ոստիկանության զորքերի զինծառայողի կամ ոստիկանության ծառայողի օրինական պահանջը չկատարելուն (հողված 182, 106 գործ), տեղեկություն տալու պարտականությունը չկատարելուն (հողված 189⁷, 8 գործ), հարկադիր կատարողի պարտականությունների կատարմանը դիտավորյալ խոչընդոտելուն և դատական ակտը դիտավորյալ չկատարելուն (հողված 206⁵, 206⁹, 84 գործ):

Օրենսդրական համալիր բարեփոխումներ իրականացնելու անհրաժեշտությանն առավել հանգամանորեն ու համակարգված ձևով անդրադարձ կկատարվի Հայեցակարգի «Եզրակացություններ» հարվածում:

Դատական ծանուցումների համակարգի վերանայման ուղիները

Դատական ծանուցումների գործող համակարգի պարագայում դատարանը հիմնականում յուրաքանչյուր գործով յուրաքանչյուր դատավարական գործողության մասին փոստի միջոցով ծանուցում է դատավարության մասնակցին: Ընդ որում, որևէ տարբերակում չի դրվում, թե դատավարության մասնակիցը ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ է, փաստաբան է, թե պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմին: Բոլոր դեպքերում, դատարանը փաստացի մեծ չափերի ֆինանսական և մարդկային ռեսուրսներ է ծախսում օրենսդրության պահանջը կատարելու համար:

Ընդ որում, «ԱՅՓՈՍ» ընկերության գերծանրաբեռնված աշխատանքի պայմաններում ծանուցումները կամ շատ ուշ են հասնում հասցեատիրոջը կամ ընդհանրապես չեն հասնում: Արդյունքում գործերի քննությունն անհարկի ձգձգվում է այն պատճառով, որ, օրինակ՝ առկա չէ ապացույց *պետական մարմնի* կողմից դատարանի ծանուցագիրն ստանալու վերաբերյալ:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ գործադիր իշխանության բոլոր մարմինները, տեղական ինքնակառավարման մարմինների մեծ մասը, ՀՀ սահմանադրական դատարանն ունեն էլեկտրոնային հասցեներ (account) և իրենց ամբողջ ներքին և արտաքին փաստաթղթաշրջանառությունն իրականացնում են «Mulberry» համակարգով, դատարաններին ընդգրկել այդ համակարգի մեջ և օրենսդրական հնարավորություն ստեղծել պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ արտաքին հաղորդակցությունն այդ համակարգով իրականացնելու համար:

Բացի այդ, առաջարկվում է դատավարական օրենսգրքերով նախատեսել, որպեսզի դատավարության մասնակցի կամահայտնության պարագայում դատարանի կողմից էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված ցանկացած դատական ակտ ուղարկվի դատավարության մասնակցի կողմից դատարանին տրամադրված էլեկտրոնային հասցեով:

Վարչական դատարանի համար ավելորդ ծանրաբեռնվածություն է սրբեղծում նաև վարչական մարմինների կողմից վարչական վարույթի նյութերը ժամանակին չներկայացնելու պրակտիկան: Գործնականում առավել հաճախ անհրաժեշտություն է առաջանում վարչական մարմիններից ստանալ տարաբնույթ տվյալներ կամ

տեղեկություններ, օրինակ՝ պարզել պատասխանողի կամ երրորդ անձի հասցեն: Նման բնույթի տեղեկատվության ժամանակին չտրամադրումը բացասաբար է ազդում գործի ողջամիտ ժամկետներում քննության վրա: Ավելին, նույնիսկ եթե տեղեկատվությունը տրամադրվում է հնարավորինս սեղմ ժամկետներում, միևնույն է դրա վրա ծախսվում է առնվազն մի քանի աշխատանքային օր:

Առաջարկվում է ձևավորել մեկ միասնական տեղեկատվական համակարգ՝ ՀՀ ԱՆ իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալության, ՔԿԱԳ ռեգիստրի, Ոստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչության ներգրավվածությամբ, որը հնարավորություն կընձեռի գործերի քննության ընթացքում կատարվող հազարավոր հարցումների պատասխաններ ստանալ այդ համակարգի շտեմարանից՝ խնայելով ժամանակը և արդյունավետ ձևով տնօրինել պետական բյուջեի միջոցները:

Ճանապարհային ոստիկանության կողմից կայացված՝ տուգանքների վերաբերյալ որոշումների վիճարկման գործերով ծանրաբեռնվածության նվազեցման ուղիները:

Վարչական դատարանում չափազանց մեծ քանակով վիճարկվում են Ճանապարհային ոստիկանության կողմից կայացված տուգանքների վերաբերյալ որոշումները, որոնցով նախատեսված տուգանքի չափը չի գերազանցում 5.000 ՀՀ դրամը: Պետական մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու պահանջի վերաբերյալ վարչական գործերը հարուցվում են գլխավորապես ֆիզիկական անձանց կողմից (91.5%) ընդդեմ ՀՀ ճանապարհային ոստիկանության: Վերը նշված սուբյեկտների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա հարուցված վարչական գործերի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ դրանցով հայցագիրը, հիմնականում, 5.000 ՀՀ դրամ է:

Բացի այդ, ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ մինչև 1.000.000 ՀՀ դրամի չափով տուգանք սահմանող վարչական ակտերի դեմ բերված հայցերի հիման վրա հարուցված գործերով դատաքննությանը կողմերը ներկայանում են տասից միայն մեկ-երկու դեպքում, և, հետևաբար, դրանց բանավոր դատաքննության անհրաժեշտությունը, մեծամասամբ, բացակայում է:

Արդյունքում մեծ ծավալի դատական ռեսուրսներ են օգտագործվում նմանատիպ գործերի վրա՝ ազդելով առավել բարդ գործերի քննության արդյունավետության վրա: Այս տիպի գործերով բանավոր դատաքննությունը կրում է ձևական բնույթ:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում գործի քննությունը կարող է իրականացվել կամ իրականացվում է գրավոր ընթացակարգով, առաջարկվում է սահմանել վարչական տուգանքների չափի որոշակի շեմ (օրինակ՝ 1 մլն դրամ), որոնցով կայացված ակտերի դեմ բերված հայցերի հիման վրա հարուցված գործերով դատարանին հնարավորություն կտրվի գործի դատաքննությունն իրականացնել գրավոր ընթացակարգով:

Վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածության նվազեցման ուղիների շրջանակներում առաջարկվում է դիտարկել նաև հետևյալ հարցը.

այն բոլոր դեպքերում, երբ վիճարկվող վարչական ակտը կայացնող վարչական մարմինն ունի վերադաս վարչական մարմին, ապա վարչական ակտը վիճարկողը կարող է դիմել դատարան, երբ օգտվել է կայացված վարչական ակտը վարչական կարգով բողոքարկելու իր հնարավորությունից:

Մեկ դատական գործի ծախսադարձությունը առաջին ատյանի դատարանում

Հայեցակարգում կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում վեր է հանվել մեկ դատական գործի համար պետական բյուջեի միջոցներից ծախսվող գումարի չափը: ՀՀ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում քաղաքացիական գործերի համար կատարված ծախսերը հաշվարկելու նպատակով ուսումնասիրվել է 2017 թվականի ընթացքում ավարտված քաղաքացիական, սնանկության գործերի, ինչպես նաև արձակված վճարման կարգադրությունների համար կատարված բյուջետային ծախսերը:

Այսպես. Դատարաններում 2017 թվականի ընթացքում ավարտվել է՝

- 91.732 քաղաքացիական գործ,
- 1943 սնանկության գործ,
- 76.303 վճարման կարգադրություն:

Քաղաքացիական գործերի համար կատարված ծախսերի հաշվարկման համար անհրաժեշտ է 2017 թվականին ՀՀ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների բոլոր գործերի համար կատարված ծախսերից առանձնացնել միայն քաղաքացիական գործերի համար կատարված ծախսերը, որից հետո կորոշվի տվյալ գործերի առանձին կատեգորիաներին վերագրվող ծախսի մասնաբաժինը:

Կատարված բյուջետային ծախսերը դատական գործերի առանձին կատեգորիաներին վերագրելու նպատակով՝ կախված ծախսի բնույթից (հաշվի է առնվել գործերի քանակի ուղղակի և անուղղակի ազդեցությունը տվյալ ծախսին), կիրառվել են ծախսի հաշվարկի հետևյալ մոտեցումները.

Ծախսեր, որոնք հաշվարկվել են ըստ ավարտված գործերի քանակի.

1. գրասենյակային նյութերի գծով ծախսեր,
2. փոստային կապի ծառայությունների գծով ծախսեր,

Ծախսեր, որոնք հաշվարկվել են ըստ դատարանների աշխատակիցների ընդհանուր քանակի մեջ առանձին կատեգորիայի դատական գործերի հետ առնչվող աշխատակիցների քանակի տեսակարար կշռի.

1. կոմունալ ծառայությունների գծով ծախսեր,
2. էներգետիկ ծառայությունների գծով ծախսեր,
3. կապի ծառայությունների գծով ծախսեր (բացառությամբ փոստային կապի),

4. մասնագիտական ծառայությունների գծով ծախսեր,
5. կենցաղային նյութերի գծով ծախսեր,
6. մաշվածության գծով ծախսեր:

Ծախսեր, որոնք հաշվարկվել են ըստ դատավորների ընդհանուր քանակի մեջ առանձին կատեգորիայի դատական գործեր քննող դատավորների քանակի տեսակարար կշռի.

1. համակարգչային ծառայությունների գծով ծախսեր,
2. տեղեկատվական ծառայությունների գծով ծախսեր,
3. սարքեր և սարքավորումների սպասարկման ծառայությունների գծով ծախսեր,
4. թարգմանչական ծառայությունների գծով ծախսեր:

Քաղաքացիական գործի հետ անմիջապես առնչվող աշխատակիցների (քաղաքացիական գործեր քննող դատավորներ, նրանց կցված դատական ծառայողներ, նիստերի քարտուղարներ) աշխատանքի վարձատրությանն ուղղված միջոցների և սոցիալական փաթեթի ծախսերը հաշվարկի մեջ ընդգրկվել են հստակ հաշվարկներով:

Քաղաքացիական, սնանկության գործերի և վճարման կարգադրությունների համար կադրավող ծախսերի հաշվարկ

Ծախսի բնութագիրը	Ընդհանուր ծախսը	Ընդհանուր ծախսի մեջ տեսակարար կշիռ	Միայն քաղ. գործի համար հաշվարկվող ծախս
Աշխատավարձ		հաշվարկ	1 587 338 781
Սոցիալական փաթեթ		հաշվարկ	19 872 000
Էներգետիկ ծառայություններ	192 821 670	32,68	63 014 122
Կոմունալ ծառայություններ	12 250 900	32,68	4 003 594
Փոստային կապի ծառայություններ	375 048 900	96,75	362 859 811
Կապի ծառայություններ (բացառությամբ փոստային կապի)	30 960 000	32,68	10 117 728
Համակարգչային ծառայություններ	25 001 124	60,93	15 233 185
Տեղեկատվական ծառայություններ	2 976 000	60,93	1 813 277
Մասնագիտական ծառայություններ	10 188 040	32,68	3 329 451
Սարքերի և սարքավորումների	2 735 600	60,93	1 666 801

սպասարկման ծառայություններ			
Գրասենյակային նյութերի գծով ծախսեր	85 587 700	96,75	82 806 100
Կենցաղային նյութերի գծով ծախսեր	4 751 100	32,68	1 552 659
Թարգմանչական ծառայություններ	23 873 000	60,93	14 545 819
Մաշվածության գծով ծախսեր	333 958 417	32,68	109 137 611
ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ			2 277 290 939

Հաշվարկի մեջ չեն ընդգրկվել դատական կարգադրիչների և աշխատակազմերի այն աշխատակիցների աշխատանքի վարձատրությանն ուղղված միջոցների և սոցիալական փաթեթի ծախսերը, որոնք ուղղակի կապված չեն դատական գործերի հետ: Սակայն հարկ է նշել, որ եթե տվյալ աշխատակիցների վարձատրությանն ուղղված ծախսերը հաշվարկի մեջ ներառվեին ըստ քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների քանակի, ապա քաղաքացիական գործի ծախսերը կավելանային գրեթե 67 տոկոսով:

Ուսումնասիրության ընթացքում սնանկության վերաբերյալ միավոր գործի համար կատարված ծախսերի չափը նույնականացվել է քաղաքացիական գործերի ծախսատարության հետ: Ուստի մեկ քաղաքացիական գործի համար կատարված ծախսի չափը որոշելու համար քաղաքացիական ոլորտի ընդհանուր ծախսից նվազեցվել է վճարման կարգադրությունների համար կատարված ծախսերը և բաժանվել քաղաքացիական և սնանկության վերաբերյալ գործերի քանակի հանրագումարի վրա.

$$(2\,277\,290\,939 - 121\,346\,187) / (91\,732 + 19\,43) = 23\,015 \ll \text{դրամ}$$

Այսպիսով քաղաքացիական գործի միավորի ծախսը հավասար է 23015 ՀՀ դրամ: Միաժամանակ հարկ է նշել, որ քաղաքացիական գործերով գանձվող պետական տուրքի չափերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ պարտավորական իրավահարաբերություններից (այս տեսակի գործերն կազմում են ընդհանուր գործերի ավելի քան 80 տոկոսը) բխող մեկ քաղաքացիական գործի համար գանձվող պետական տուրքի գումարի չափը միջինում կազմում է 8.554 ՀՀ դրամ:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վճարման կարգադրություններ արձակելու վերաբերյալ գործերի համար կատարվող ծախսերի հարաբերակցությունը, կապված աշխատանքի ծավալի և նյութական ծախսերի հետ, զգալի տարբերվում է քաղաքացիական գործի նույն հարաբերակցությունից, առանձին ուսումնասիրվել է 2017 թվականի ընթացքում վճարման կարգադրությունների համար կատարված

ծախսերը՝ քաղաքացիական գործերի համար կատարվող ծախսերից տարանջատելու նպատակով:

ծախսի բնութագիրը	Չ/Մ	քանակ	գին	գումար (<< դրամ)
դատավորի օգնականի աշխատավարձ	0,5 ժամ	1	691,81	691,81
թուղթ	հատ	20	3,10	62
ծրար	հատ	3	7,26	21,78
ձևաթուղթ	հատ	1	9,48	9,48
փոշի տոններ	հատ	0,01	525	5,25
փոստային ծառայություն (միջին ծախս)	հատ	3	-	800
Ընդամենը 1 վճարման կարգադրության ծախս				1590,32
2017 թվականի ընթացքում արձակված վճարման կարգադրությունների քանակ				76 303
2017 թվականի ընթացքում արձակված վճարման կարգադրությունների համար կատարված ծախս				121 346 187

Այսպիսով վճարման կարգադրության գործի միավորի ծախսը հավասար է 1590,32 << դրամ:

Արդյունքում՝ միայն մեկ տարում պետական բյուջեից մեկ միլիարդ երեք հարյուր քսանվեց միլիոն դրամ է ծախսվել քաղաքացիական գործերի քննության, ինչպես նաև հարյուրքսանմեկ միլիոն դրամից ավելի՝ վճարման կարգադրությունների համար: Այդ գումարի առյուծի բաժինը բանկերի ու վարկային կազմակերպությունների համար պետության կողմից կատարած անհատույց <արդարադատական> ծառայություններն են: Սա ծախսատար կամ անարդյունավետ արդարադատության բացառիկ օրինակ է:

Վարչական գործերի քննության համար կատարվող ծախսերի հաշվարկը

Կախված ծախսի բնույթից (հաշվի է առնվել գործերի քանակի ուղղակի և անուղղակի ազդեցությունը տվյալ ծախսին)՝ գրասենյակային նյութերի, փոստային կապի, համակարգչային, տեղեկատվական, սարքեր և սարքավորումների սպասարկման, թարգմանչական ծառայությունների գծով ծախսերը վարչական գործերի համար կատարվող ծախսերի հաշվարկում ներառվել են 100 տոկոսով, իսկ կոմունալ, էներգետիկ, կապի (բացառությամբ փոստային կապի), մասնագիտական ծառայությունների, կենցաղային նյութերի, մաշվածության գծով ծախսերը ներառվել են 2017 թվականին համապատասխան տնտեսագիտական հոդվածներով կատարված ընդամենը ծախսերից վարչական գործերի հետ առնչվող աշխատողների/դատավորների, նրանց կցված դատական ծառայողներ, նիստերի քարտուղարներ/քանակի համամասնությամբ:

Վարչական գործերի համար կադրավորող ծախսերի հաշվարկ

ծախսի բնութագիրը	Ընդհանուր ծախսը	Ընդհանուր ծախսի մեջ ներառման աստիճանը, %	Վարչական գործի համար հաշվարկվող ծախս
Աշխատավարձ		հաշվարկ	450 416 114
Սոցիալական փաթեթ		հաշվարկ	5 832 000
Էներգետիկ ծառայություններ	12 205 500	68,35	8 342 459
Կոմունալ ծառայություններ	977 300	68,35	667 985
Կապի ծառայություններ	37 642 700	100,00	37 642 700
Համակարգչային ծառայություններ	1 981 530	60,93	1 207 346
Տեղեկատվական ծառայություններ	186 000	100,00	186 000
Մասնագիտական ծառայություններ	28 000	68,35	19 138
Սարքերի և սարքավորումների սպասարկման ծառայություններ	487 700	100,00	487 700
Գրասենյակային նյութերի գծով ծախսեր	13 337 100	100,00	13 337 100
Կենցաղային նյութերի գծով ծախսեր	528 400	68,35	361 161
Թարգմանչական ծառայություններ	324 600	100,00	324 600
փորձաքննության ծառայություններ	321 500	100,00	321 500
Մաշվածության գծով ծախսերը	39 975 986	68,35	27 323 586
ԸՆԴՀԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ			546 469 390
Վարչական գործերի քանակ			15 456
Միավոր գործի արժեք			35 356

Միավոր գործի արժեքը հավասար է ընդամենը ծախսերի և վարչական գործերի քանակի հարաբերակցությանը:

$$546.469,390/15.456=35.356 \ll \text{դրամ}$$

Այսպիսով, վարչական գործի միավորի ծախսը հավասար է 35.356 ՀՀ դրամ:

Մինչդեռ, ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ բազմաթիվ են այն գործերը, որոնցով վիճարկվող վարչական ակտերով նշանակված տուգանքների գումարները հիմնականում կազմում են 5.000 ՀՀ դրամ: Դեռ ավելին, պետական մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու հետ կապված իրավաբաժնեությունների վերաբերյալ դատական գործերի 91.5 տոկոս հայցվորները ֆիզիկական անձինք են ընդդեմ ՀՀ ճանապարհային ոստիկանության (հայցագիրը հիմնականում 5.000 ՀՀ դրամ է), ովքեր, սակայն, նշված գործերի շրջանակներում ազատված են պետական տուրքի վճարելու պարտավորությունից, մինչդեռ, ՀՀ ճանապարհային ոստիկանությունը՝ դատարանի կողմից այդ հայցերի բավարարման դեպքում, պարտավորվում է վճարել և պետական տուրքի գումարը՝ ըստ օրենքի 4000 ՀՀ դրամը, և նշված գործերի շրջանակներում պարտավորվում է փոխհատուցել ֆիզիկական անձի ներկայացուցչի՝ փաստաբանի, դատարանի կողմից սահմանված ողջամիտ վարձատրությունը, որը ընտրանքային եղանակով ուսումնասիրված գործերի շրջանակներում կազմում է միջինում 15 000 ՀՀ դրամ:

Ամփոփելով վերոգրյալը, կարելի է եզրակացնել, որ պետական մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու հետ կապված իրավաբահաբերությունների վերաբերյալ վարչական գործերով պետության վարչարարական բեռը մեկ գործի հաշվով կազմում է միջինը $15000 + 35356 = 50356$ ՀՀ դրամ, իսկ հնարավոր գանձվող գումարը՝ 5000 ՀՀ դրամ /վիճարկվող ակտի հայցագին/: Արդյունքում՝ նման տիպի վարչական արդարադատություն իրականացնելու համար պետությունը տարեկան ծախսում է ավելի քան 625 միլիոն դրամ՝ շուրջ 70 միլիոն դրամին առնչվող վեճը լուծելու համար: Կամ որ միևնույն է՝ պետությունը տարեկան ավելի քան 555 միլիոն դրանի անհատույց <արդարադատական> ծառայություն է մատուցում տրանսպորտային երթևեկության կանոնների խախտման առնչվող վեճերի լուծման համար:

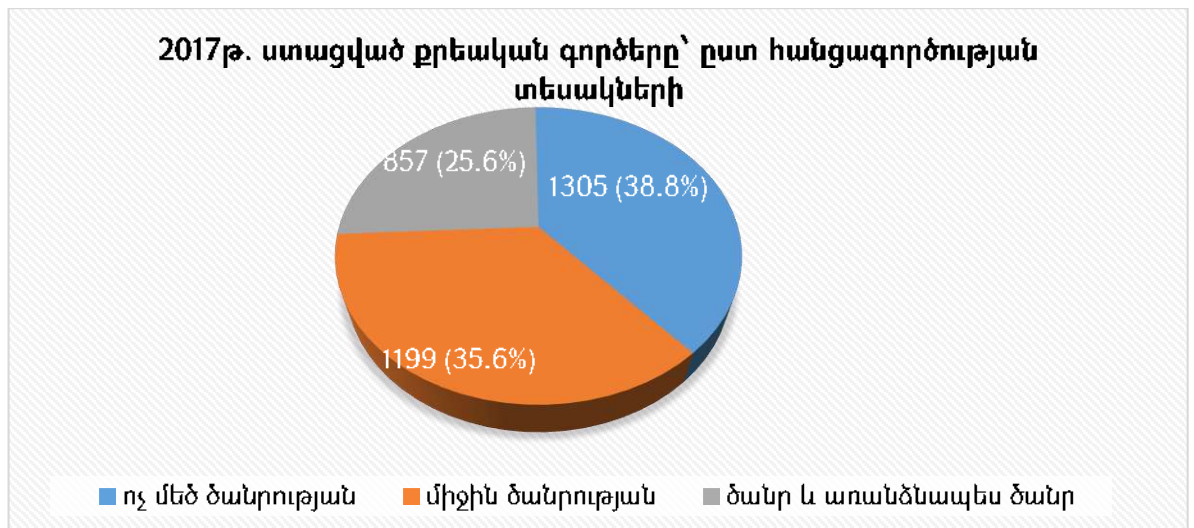
Քրեական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածության վիճակի օրենսդրական բարելավման հնարավոր ուղիները

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի՝ հանցագործությունները դասակարգվում են՝ ոչ մեծ ծանրության, միջին ծանրության, ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների:

Քրեական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածության խնդիրները վերլուծելու նպատակով առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում ստացված քրեական գործերի մեջ առանձնացվել են ոչ մեծ ծանրության և միջին ծանրության հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը, ինչպես նաև տվյալ տեսակի գործերով արագացված դատաքննության կարգ կիրառելու դեպքերը: Ուսումնասիրության են ենթարկվել 2017 թվականի ընթացքում առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում ստացված (առաջին անգամ ստացված) թվով 3361 քրեական գործերի վիճակագրական քարտերում առկա տեղեկությունները, որոնց արդյունքում պարզվել է հետևյալը.

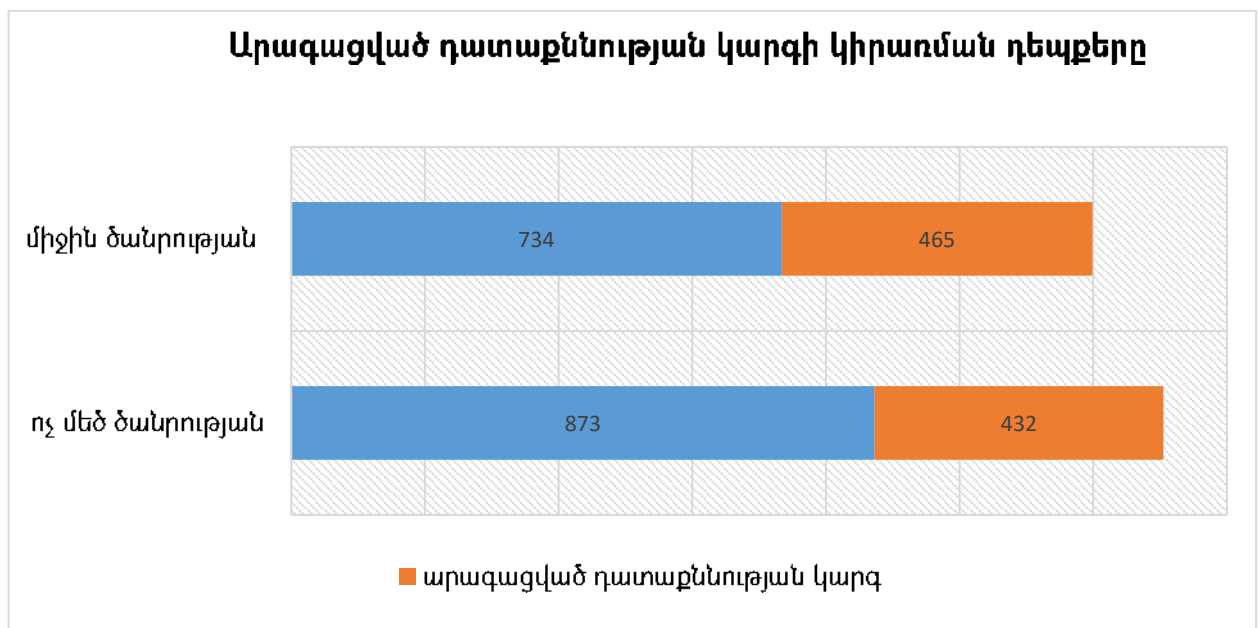
առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում ստացված 3361 քրեական գործերից 1305-ով (38.8%), ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի, անձինք մեղադրվել են ոչ մեծ ծանրության հանցագործություններ կատարելու մեջ, իսկ 1199-ով (35.6%)՝ միջին ծանրության հանցագործություններ կատարելու մեջ:

Այսինքն, ստացված 3361 քրեական գործերից 2504-ով (74.4%) անձինք մեղադրվել են ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործություններ կատարելու մեջ:

Արագացված դատաքննության կարգի կիրառումը

Վերը նշված ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների վերաբերյալ թվով 1305 քրեական գործերից 432-ով (33.1%), իսկ միջին ծանրության հանցագործությունների վերաբերյալ թվով 1199 քրեական գործերից 465-ով (38.7%) կիրառվել է դատական քննության արագացված կարգ:

Մանր հափշտակության դեպքերով քրեական գործերի քանակը

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ գլխում զգալի չափ է համարվում հանցագործության պահին Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երեսնապատիկից հինգհարյուրապատիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը), իսկ գողության միջոցով հափշտակություն կատարելու պահին՝ Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանված նվազագույն

աշխատավարձի հնգապատիկից հինգհարյուրապատիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը):

Ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների վերաբերյալ թվով 2504 քրեական գործերից ընդամենը 65 (2.5%) քրեական գործով է, որ հափշտակված գույքի չափը չի գերազանցել 30.000 ՀՀ դրամը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ առաջարկվում է.

1) նախաձեռնել համապատասխան օրենսդրական փոփոխություն և գողության միջոցով հափշտակություն կատարելու համար սահմանված զգալի չափ համարվող նվազագույն աշխատավարձի հնգապատիկը փոփոխել և սահմանել երեսնապատիկ:

2) քննարկել իրավական լուծումներ գտնելու և համապատասխան իրավակարգավորումներ սահմանելու նպատակահարմարությունը՝ ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործություններով մեղքի ընդունման գործարքի ինստիտուտ ներդրման կապակցությամբ, որը լայն տարածում ունի մի շարք զարգացած իրավական համակարգեր ունեցող երկրներում:

Վերը նշված լուծումները կյանքի կոչելու դեպքում էականորեն կնվազի քրեական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածությունը և կբացառվի սոցիալական ծանր վիճակից ելնելով հափշտակության առանձին դեպքերով քրեական հետապնդումները, որոնք ակնհայտ բացասական հանրային ընկալում ունեն:

Միջազգային փորձի ուսումնասիրության արդյունքները

Մեղքի ընդունման կամ համագործակցության համաձայնագրի ինստիտուտն ի սկզբանե ձևավորվել է ԱՄՆ-ում և բնորոշ է անգլո-ամերիկյան իրավահամակարգին, իսկ ավելի ուշ տարածում է գտել նաև մայրցամաքային իրավական համակարգի երկրներում, մասնավորապես՝ այս ինստիտուտն իրենց օրենսդրություններում նախատեսել են այնպիսի պետություններ, ինչպիսիք են Ֆրանսիան, Իտալիան, Ռուսաստանը, Վրաստանը և այլն:

ԱՄՆ (անգլոսաքսոնական իրավական համակարգ): «Արդարադատության հեղափոխություն» կոչվող ինստիտուտը լայն տարածում ունի Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Այն ամրագրված է նահանգային օրենսդրության մակարդակով և այլ կերպ կոչվում է «մեղքի ընդունման գործարք»: ԱՄՆ-ում մեղքի ընդունման գործարքով է իրականացվում գործերի մոտ 90%-ը: Այս ինստիտուտի էությունը կայանում է նրանում, որ մեղքի ընդունման գործում դատախազը ներկայացված մեղադրանքից հանում է մեղսագրվող հանցանքների մի մասը կամ առավել խիստ պատժվող հանցանքը վերադարձնում է առավել մեղմով: Գործարքը նաև զգալիորեն նվազեցնում է գործի քննության տևողությունը. այն իրականացվում է երկու փուլով, եթե մեղադրյալը մեղքն ընդունել է, ապա ներկայացվում է մեղադրական եզրակացությունը, և կայացվում դատավճիռ:

Անգլո-ամերիկյան համակարգում իրավակիրառ պրակտիկայի հիմքում ընկած է այն մոտեցումը, որ քրեական դատավարությունն իրենից ներկայացնում է վեճ

հանցանքի կատարման փաստի և դրանում անձի մեղավորության կապակցությամբ, և եթե այդ կողմերից մեկը (մեղադրյալը) իրեն մեղավոր է ճանաչում, ապա նման վեճը շարունակելն ինքնին անիմաստ է:

Հիշյալ ինստիտուտն ունի որոշակի առանձնահատկություններ, մասնավորապես՝

- անգլոսաքսոնական իրավական համակարգում գործարքի ինստիտուտը ձևավորվել է որպես երդվյալ ատենակալների ինստիտուտի նկատմամբ այլընտրանքային տարբերակ,

- ԱՄՆ-ում մեղքի ընդունման գործարքն իր էությամբ հանդիսանում է եռակողմ համաձայնություն, որը պահանջում է դատական համակարգի մասնակցությամբ մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի կամահայտնությունը,

- մեղքի ընդունման գործարքը բացառում է նախնական քննության անցկացումը ֆորմալ առումով, ինչի արդյունքում անգամ անձի մեղավորության վերաբերյալ բավարար ապացույցների բացակայության պայմաններում կայացվում է մեղադրական դատավճիռ,

- մեղքի ընդունման գործարքի առարկա է հանդիսանում առաջադրվող մեղադրանքի ծավալը, ինչպես նաև որպես հետևանք՝ պատժի տեսակը և չափը,

- հիշյալ ինստիտուտն իր մեջ կրելով բազմակողմ գործարքի տարրեր, հանդիսանում է նաև քրեական դատավարության իրականացման պարզեցված վարույթ: Մեղքի ընդունման գործարքը հնարավոր է կնքել գործի քննության ցանկացած փուլում՝ բացառելով հետագա, այդ թվում՝ նախնական քննության և գործի դատական քննության փուլերը:

Իտալիայի հանրապետություն (մայրցամաքային իրավական համակարգ): Մայրցամաքային իրավական համակարգի երկրներում «մեղքի ընդունման գործարքի» դասական մոդել է հանդիսանում Իտալիայի օրենսդրությամբ ամրագրված պատժի վերաբերյալ համաձայնությունը (applicazione della pena sulla richiesta delle parti), որը սահմանված է Իտալիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 444-448-րդ հոդվածներում:

Իտալիայի քրեադատավարական օրենսդրության համաձայն՝ կողմերը մինչև դատական քննության փուլը (նախաքննության ավարտին կամ քրեական գործով նախնական դատալսումների ժամանակ) իրավունք ունեն փոխշահավետ համաձայնության գալ: Մեղադրյալն իրեն մեղավոր է ճանաչում հանցագործության կատարման մեջ, ինչը մեղադրողին ազատում է վերջինիս մեղքը դատարանում ապացուցելու անհրաժեշտությունից: Իր հերթին դատախազը համաձայնում է պատիժ նշանակել տուգանք կամ մինչև 2 տարի ժամկետով ազատազրկում: Այսպիսի համաձայնության կնքումը մեղադրյալին երաշխավորում է պատժի իջեցված ժամկետ, ազատում է դատական ծախսերից, ապահովում է դատվածության մարման կրճատ ժամկետներ:

Մեղսագրվող հանցանքի կատարման մեջ անձի մեղավորությունը վկայող գործի փաստական նյութերին և համաձայնության կնքման համար անհրաժեշտ դատավարական պայմաններին ծանոթանալուց հետո դատարանը հաստատում է պատժի վերաբերյալ համաձայնությունը: Այսինքն, դատարանն իրավունք ունի չհաստատել պատժի վերաբերյալ համաձայնությունը, եթե գործի նյութերում անձի կողմից հանցանքի կատարման մասին վկայող բավարար ապացույցներ չկան:

Իտալիայի օրենսդրությամբ հիշյալ ընթացակարգի կիրառումը հնարավոր է բացառապես այն քրեական գործերով, որոնց կատարման համար սահմանված պատիժը չի գերազանցում 3 տարի ժամկետով ազատազրկումը:

Ֆրանսիայի հանրապետություն (մայրցամաքային իրավական համակարգ): Ֆրանսիայում «մեղքի ընդունման գործարքի» ինստիտուտի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ ինչպես մայրցամաքային իրավական համակարգի մի շարք երկրներում, ֆրանսիական օրենսդրությամբ ևս մեղքի ընդունումը քրեական գործով ապացույցներից մեկն է և գնահատվում է այլ ապացույցների հետ համակցության մեջ:

Ֆրանսիայում մեղքի ընդունման գործարքը (*comparution sur reconnaissance prnabile de culpabilitn*, «*plaider-coupable*») հնարավորություն է ընձեռում, որպեսզի անձը, ում առաջադրվել է մեղադրանք, խուսափի դատական քննությունից: Նմանատիպ գործարքները Ֆրանսիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ բաժնի համաձայն հնարավոր է կնքել միայն որոշակի սահմանափակ թվով հանցագործությունների վերաբերյալ, որոնց համար պատիժը չի գերազանցում 5 տարի ժամկետով ազատազրկումը:

Որպես կանոն, դատավարության այս տեսակը նախաձեռնում է դատախազը: Մեղադրյալը կամ նրա պաշտպանը կարող է նման գործարք կնքելու վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնել, իսկ դատախազը կարող է ընդունել կամ մերժել պահանջը: Բացի այդ, նախաքննական վարույթի դատավորը կարող է պահանջել արդարադատության հետ գործարք՝ գործն ուղարկելով դատախազին: *Գործարքը կնքվում է միայն չափահաս ամբաստանյալի հետ:* Բացառություն են կազմում այնպիսի հանցագործությունները, ինչպիսիք են բռնությամբ կատարված հանցագործությունները, սպառնալիքի զուգորդմամբ կատարված հանցագործություններ, ագրեսիվ սեռական հանցագործությունները, կանխամտածված մարմնական վնասվածք հասցնելու վերաբերյալ հանցագործությունները, եթե դրանք պատժվում են ազատազրկմամբ ավելի քան 5 տարի ժամկետով, լրատվամիջոցների գործունեությանը վերաբերող չարաշահումները (վիրավորանք, զրպարտություն), քաղաքական հանցագործությունները (ահաբեկչություն եւ այլն):

Եթե դատախազը որոշում է, որ քրեական գործով հնարավոր է համաձայնության կնքումը, ապա այդ մասին համապատասխան առաջարկ է կատարում ամբաստանյալին: Վերջինիս կողմից առաջարկն ընդունելու դեպքում դատարանը բաց դատական նիստում հավանություն է տալիս գործարքի պայմաններին կամ

մերժում դրա հաստատումը: Գործարքի պայմանները հաստատելով՝ դատարանը հաստատում է, որ դատախազի կողմից առաջարկվող պատժի տեսակը և ժամկետը համապատասխանում է անձի կողմից կատարված արարքի հանգամանքներին և վերջինիս անձը բնութագրող հատկանիշներին: Դատարանը չի կարող փոխել կամ լրացնել դատախազի կողմից առաջարկված պատիժը: Եթե դատարանը չի հաստատում գործարքի կնքումը, ապա քրեական գործը քննվում է ընդհանուր կարգով:

Մեղքի ընդունման գործարք կնքելիս տուժող կողմի համաձայնությունն անհրաժեշտ պայման չի հանդիսանում, սակայն վերջինս ծանուցվում է դատական նիստի մասին և հանցագործության կատարման արդյունքում կրած վնասների հատուցման նպատակով քաղաքացիական հայց հարուցելու իրավունք ունի:

Ռուսաստանի դաշնություն (մայրցամաքային իրավական համակարգ): ՌԴ-ում 2009թ. կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում քրեական օրենսգրքում և քրեական դատավարության օրենսգրքում ներդրվեց «Մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի միջև մինչդատական համաձայնագիր» կոչվող ինստիտուտը, որը հնարավորություն է տալիս մեղադրյալին, հանցանք կատարած անձանց՝ մեղմելու իրենց պատիժը հանցակիցների դեմ ցուցմունք տալով: ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ համագործակցության վերաբերյալ մինչդատական համաձայնագիրը (այսուհետ նաև՝ Համաձայնագիր) պաշտպանության և մեղադրանքի կողմերի միջև գործարք է, որտեղ այդ կողմերը համաձայնության են գալիս կասկածյալի կամ մեղադրյալի պատասխանատվության վերաբերյալ՝ պայմանավորված քրեական գործ հարուցելուց կամ մեղադրանք առաջադրելուց հետո նրա կատարած գործողություններով: Դատախազն իրավասու է քրեական գործի հարուցումից հետո կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ կնքել Համաձայնագիր:

Համաձայնագիրը կնքվում է այդ մասին դատախազին ներկայացված միջնորդությունը դատախազի կողմից բավարարվելուց հետո՝ քննիչի, կասկածյալի կամ մեղադրյալի և վերջիններիս պաշտպանի մասնակցությամբ՝ վերջիններիս ստորագրությամբ: Ընդ որում՝ դատախազն այդպիսի միջնորդություն ներկայացրած կասկածյալին կամ մեղադրյալին պարզաբանում է հիշյալ համաձայնագրի խախտման իրավական հետևանքները, օրինակ՝ դատարանում հանցակիցների կամ հանցանք կատարած այլ անձանց դեմ ցուցմունք տալուց հրաժարվելու դեպքում կասկածյալի կամ մեղադրյալի ցուցմունքները քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով որպես քրեական գործով ապացույցներ օգտագործվելու հնարավորությունը և այլն:

Մի շարք դեպքերում դատախազն իրավունք ունի փոփոխելու կամ դադարեցնելու նման համաձայնության գործողությունը: Խոսքը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ կասկածյալը կամ մեղադրյալը, ում հետ կնքվել է համագործակցության վերաբերյալ մինչդատական համաձայնագիր, հայտնում է միայն հանցանքի կատարմանը սեփական մասնակցությանն առնչվող տեղեկություններ կամ այնպիսի տեղեկու-

թյուններ, որոնք արդեն իսկ նախաքննական մարմնին հայտնի են, հրաժարվում է հանցակիցներին մերկացնող ցուցմունքներ տալուց և այլն: Տվյալ դեպքում քրեական գործի քննությունն իրականացվում է ընդհանուր կարգով:

Համաձայնագրի առկայության դեպքում քրեական գործը հատուկ կարգով քննելիս դատարանը հավաստիանալով, որ մեղադրյալի կողմից պահպանվել են համաձայնագրով սահմանված բոլոր պարտավորությունները, կայացնում է մեղադրական դատավճիռ՝ հաշվի առնելով ՌԴ քրեական օրենսգրքով սահմանված մեղմացնող հանգամանքերի պայմաններում պատժի նշանակման վերաբերյալ կանոնները: Տվյալ դեպքում դատարանը կարող է նշանակել նաև օրենքով սահմանվածից առավել մեղմ պատիժ, նրա նկատմամբ կարող է նշանակվել պայմանական դատապարտում կամ վերջինս կարող է ազատվել պատժի կրումից:

ՌԴ քրեական օրենսգրքում հստակ ամրագրված է նաև այն կանոնը, որ եթե առկա է համագործակցության վերաբերյալ մինչդատական համաձայնագիր և օրենսգրքի հատուկ մասով մեղսագրվող արարքի համար որպես պատիժ սահմանված է ցմահ ազատազրկում կամ մահապատիժ, ապա պատժի այդ տեսակները չեն կիրառվում:

Վրաստանի Հանրապետություն (մայրցամաքային իրավական համակարգ):
Վրաստանի 2009 թվականին ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ գլխով նախատեսվեց նոր՝ «դատավարական համաձայնագրի» ինստիտուտը: Դատարանի կողմից առանց գործն ըստ էության լուծելու դատավճռի կայացման հիմք է հանդիսանում դատավարական համաձայնագիրը: Տվյալ դեպքում անձն իրեն մեղավոր է ճանաչում հանցանքի կատարման մեջ և դատախազի հետ համաձայնություն է կնքում պատժի, դրա մեղմացման կամ մասնակի հանման հարցերի վերաբերյալ: Համաձայնությամբ դատախազի հետ կարող են համաձայնեցվել նաև համագործակցության և(կամ) վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ հարցերը:

Դատավարական համաձայնությունը կնքվում է վերադաս դատախազի նախնական գրավոր համաձայնությունից հետո: Այդպիսի համաձայնություն կնքելու առաջարկով կարող են հանդես գալ ինչպես մեղադրյալը, այնպես էլ՝ դատախազը: Քրեական գործի քննության ընթացքում դատարանն իրավունք ունի քննարկել կողմերի միջև դատավարական համաձայնագիր կնքելու հնարավորության հարցը: Եթե դատախազը, մեղադրյալը և վերջինիս փաստաբանը համաձայնության են գալիս դատավարական համաձայնագրի կնքման շուրջ, ապա դատախազն այդ մասին գրավոր միջնորդությամբ դիմում է դատարան:

Նախքան դատավարական համաձայնագրի կնքումը դատախազը պարտավոր է խորհրդակցել տուժողի հետ, ինչի վերաբերյալ կազմվում է համապատասխան արձանագրություն: Եթե դատարանը հաստատում է դատավարական համաձայնագիրը, ապա տուժողն իրավունք ունի գրավոր կամ բանավոր կարգով դատարանին հայտնել հանցագործությամբ հասցված վնասի մասին: Թեպետ տուժողն իրավունք

չունի բողոքարկել դատավարական համաձայնագիրը, սակայն տվյալ դեպքում զրկված չէ քաղաքացիական հայց ներկայացնելու իրավունքից:

Դատավարական համաձայնագիրը կնքվում է գրավոր և հաստատվում դատարանի կողմից: Նախքան դատավարական համաձայնագիրը հաստատելը՝ դատարանը պետք է պարզի մի շարք հանգամանքներ, մասնավորապես՝

1) արդյոք դատավարական համաձայնագիրը կնքվել է առանց խոշտանգումների, անմարդկային կամ դաժան վերաբերմունքի կամ արժանապատվությունը նսեմացնող այլ բռնություն կիրառելու, սպառնալիքի, խաբեության կամ այլ հակաօրինական վերաբերմունքի արդյունքում,

2) արդյոք դատավարական համաձայնագիրը կնքվել է կամավոր և մեղադրյալն ընդունում է իր մեղքը,

3) արդյոք մեղադրյալն ամբողջությամբ գիտակցում է դատավարական համաձայնագրի կնքման իրավական հետևանքները, այդ թվում՝ դատվածության վերաբերյալ,

4) արդյոք մեղադրյալը պատշաճ իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորություն ունեցել է, թե ոչ և այլ հանգամանքներ:

Դատարանը գործի նյութերի և մեղադրյալի կողմից մեղքն ընդունելու հանգամանքների հիման վրա ստուգում է մեղադրանքի հիմնավորվածությունը, օրենսգրքով սահմանված հանգամանքների առկայությունը, ինչպես նաև դատախազի կողմից ներկայացված՝ առանց գործն ըստ էության քննելու վերաբերյալ դատավճիռ կայացնելու մասին միջնորդությամբ առաջարկված պատժի օրինականությունն ու արդարությունը:

Վերոնշյալ հանգամանքների ստուգման արդյունքում դատարանը որոշում է կայացնում դատավարական համաձայնությունը հաստատելու կամ մերժելու մասին: Առաջին դեպքում դատարանը առանց գործն ըստ էության քննելու դատավճիռ կայացնելու մասին որոշում է կայացնում. տվյալ դեպքում դատավճիռը կայացվում է դատախազի միջնորդությունը ստանալուց հետո՝ 15-օրյա ժամկետում: Դատարանը դատավարական համաձայնագրում կարող է փոփոխություններ կատարել բացառապես կողմերի համաձայնությամբ: Կողմերն իրավասու են նման փոփոխություններ կատարել մինչև վերոնշյալ կարգով դատավճռի կայացումը:

Մեղադրյալն իրավունք ունի մինչև վերոնշյալ կարգով դատավճռի կայացումը ցանկացած պահի հրաժարվել դատավարական համաձայնագրից, իսկ դատավճռի կայացումից հետո նման հրաժարումն անթույլատրելի է:

Դատարանի կողմից առանց գործն ըստ էության քննելու կայացված դատավճիռը ենթակա է բողոքարկման: Եթե դատապարտյալը խախտել է դատավարական համաձայնագրի պայմանները, ապա դատախազն իրավունք ունի խախտումը հայտնաբերելուց հետո մեկամսյա ժամկետում վերադաս դատարան բողոքարկել դատարանի կողմից կայացված դատավարական համաձայնագիրը հաստատելու մասին որոշումը:

Այն բացառիկ դեպքերում, երբ մեղադրյալի կամ դատապարտյալի հետ համագործակցության արդյունքում նախաքննական մարմնի խնդիրն է հանդիսանում բացահայտել պաշտոնատար անձի կողմից կատարված հանցագործությունները, ինչպես նաև ծանր կամ հատկապես ծանր հանցագործություն կատարած անձանց, և մեղադրյալի կամ դատապարտյալի անմիջական օժանդակության արդյունքում էական պայմաններ են ստեղծվում հանցագործության բացահայտման համար, ապա Վրաստանի գլխավոր դատախազն իրավունք ունի դիմել դատարան՝ մեղադրյալին կամ դատապարտյալին պատասխանատվությունից կամ պատժից լրիվ ազատելու կամ դատապարտյալի նկատմամբ նշանակված պատիժը վերանայելու միջնորդությամբ: Նշված գործընթացն իրականացվում է մեղադրյալի/դատապարտյալի և Վրաստանի գլխավոր դատախազի միջև կնքված *հադուկ համագործակցության մասին դադարավարական համաձայնագրի* հիման վրա:

Վերոնշյալ դեպքերում մեղադրյալին/դատապարտյալին պատժից լիարժեք ազատելն անթույլատրելի է Վրաստանի քրեական օրենսգրքով սահմանված որոշակի հանցագործությունների, մասնավորապես՝ խոշտանգումների, խոշտանգումների սպառնալիքի, ստորացնող կամ անմարդկային վերաբերմունքի դեպքերում:

Մինչդատական վարույթի գործերով դադարանների ծանրաբեռնվածության վիճակի օրենսդրական բարելավման հնարավոր ուղիները

Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների գործունեության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրությունից հետևում է, որ մեծ թիվ են կազմում նաև մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությանը վերաբերող միջնորդությունները: Հաշվի առնելով օրենսդրությամբ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությանը վերաբերող միջնորդությունների քննության համար սահմանված սեղմ ժամկետները՝ դրանց քննությունը մեծ ծանրաբեռնվածություն է առաջացնում դատավորների համար:

Այսպես, առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում՝

- 2016 թվականի ընթացքում ստացվել է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությանը վերաբերող 21.322 միջնորդություն, որից 14.833-ը (69.6%) օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին,

- 2017 թվականի ընթացքում ստացվել է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությանը վերաբերող 23.382 միջնորդություն, որից 17.296-ը (74%) օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին:

Այս կապակցությամբ դադարանների ծանրաբեռնվածությունը որոշակիորեն նվազեցնելու հնարավոր և արդյունավետ միջոց կարող է հանդիսանալ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին միջնորդությունների գրավոր դադարական քննություն ներդնելու նախաձեռնությունը, ինչը հանարվորություն կտա ոչ միայն երաշխավորելու օպերատիվություն, ինչը խիստ անհրաժեշտ է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման համարեքսպրում,

այլև հնարավորինս սահմանափակելու գաղտնի տեղեկատվության արտահոսքի հնարավորությունը:

Վերաքննիչ դատարանների ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ տեղեկություններ և խնդրի լուծման տեսլականը

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը մինչև 25.01.2018 թ. գործել է դատարանի նախագահի և 15 դատավորի կազմով: Հիմք ընդունելով յուրաքանչյուր դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը՝ հաշվարկվել է յուրաքանչյուր դատական կազմի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը, որը կազմել է՝

- 2013 թվականին՝ 462 գործ,
- 2014 թվականին՝ 480 գործ,
- 2015 թվականին՝ 534 գործ,
- 2016 թվականին՝ 618 գործ,
- 2017 թվականին՝ 648 գործ:

Հարկ է նկատի ունենալ, որ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավորների հաստիքների քանակը 2018 թվականի հունվարի 25-ից ավելացվել է 2-ով և ներկայումս գործում է առնվազն 18 դատավորի թվակազմով: Արդյունքում կարող ենք արձանագրել, որ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանում վերը նշված ծանրաբեռնվածությունը որոշակի չափով նվազման միտում ունի:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը գործում է դատարանի նախագահի և 15 դատավորի կազմով: Հիմք ընդունելով յուրաքանչյուր դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը՝ հաշվարկվել է յուրաքանչյուր դատական կազմի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը, որը կազմել է՝

- 2013 թվականին՝ 855 գործ,
- 2014 թվականին՝ 777 գործ,
- 2015 թվականին՝ 825 գործ,
- 2016 թվականին՝ 816 գործ,
- 2017 թվականին՝ 873 գործ:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի ծանրաբեռնվածության հարցի կապակցությամբ ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ 09.04.2018 թ. ուժի մեջ մտած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսվել է վերաքննիչ բողոքի քննությունը գրավոր ընթացակարգով իրականացնելու կարգ: Մասնավորապես՝ հիշյալ օրենսգրքի 374-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանն առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի դեմ ներկայացված և վարույթ ընդունված վերաքննիչ բողոքները քննում և դրանց վերաբերյալ որոշումները կայացնում է գրավոր ընթացակարգով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ վերաքննիչ դատարանը գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ եկել է եզրահանգման, որ անհրաժեշտ է վերաքննիչ բողոքի քննությունն իրականացնել դատական նիստում:

ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանը մինչև 06.01.2018 թ. գործել է դատարանի նախագահի և 6 դատավորի կազմով: Հիմք ընդունելով յուրաքանչյուր դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը՝ հաշվարկվել է յուրաքանչյուր դատական կազմի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը, որը կազմել է՝

- 2013 թվականին՝ 1002 գործ,
- 2014 թվականին՝ 990 գործ,
- 2015 թվականին՝ 993 գործ,
- 2016 թվականին՝ 1188 գործ,
- 2017 թվականին՝ 2136 գործ:

Ակնհայտ է ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանի գերծանրաբեռնվածությունը: Միևնույն ժամանակ հարկ է նշել, որ նման գերծանրաբեռնվածության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանում դատական նիստերը նշանակվում էին բողոքները ստացվելուց հետո շուրջ 2 տարի անց: Այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ որպես խնդրի լուծում ՀՀ վարչական դատարանի դատավորների հաստիքներից 3-ը կրճատելու միջոցով 2018 թվականի հունվարի 6-ից 3-ով ավելացվել է ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանի դատավորների հաստիքները:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք փաստել, որ վերաքննիչ դատարանների պարագայում ևս վերջին հինգ տարիների կտրվածքով նկատվում է ծանրաբեռնվածության ավելացում, որի լուծման ուղղությամբ ՀՀ վերաքննիչ վարչական և վերաքննիչ քրեական դատարանների կապակցությամբ արդեն իսկ քայլեր ձեռնարկվել են, իսկ ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի պարագայում դեռևս հաստիքների ավելացման տեսանկյունից քայլեր չեն ձեռնարկվել: Ձեռնարկված քայլերի ազդեցությունը հնարավոր կլինի գնահատել համապատասխան դատարանների առնվազն 2018 գործունեության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների ամփոփումից հետո:

Վճռաբեկ դատարանի ծանրաբեռնվածության խնդիրները

Վերևում արդեն հանազամանալից անդրադարձ է արվել վճռաբեկ դատարանի ծանրաբեռնվածության վիճակագրական տվյալներին և դրանց շարժին: Սկզբունքորեն այս ոլորտում էական շեղումներ չեն արձանագրվել, սակայն հարկ է հաղթահարել այն իրավիճակը, երբ ակնհայտ մեծ քանակի բողոքների պարագայում քննության են ընդունվում համեմատաբար սակավաթիվ բողոքներ:

Վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ մասամբ անհրաժեշտ է վերանայել բողոքները քննության ընդունելու հիմքերը, որպեսզի հնարավոր լինի երաշխավորել վճռաբեկ դատարանի՝ օրենքների միատեսակ կիրառման առաքելությունը կյանքի կոչելը:

Մասնավորապես, հարկ է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքի վրա, որ առանձին գործերով, որոնք առանձին վերցրած չեն առնվելում բարձր հայցագների հետ, այսինքն՝ չեն հանգեցնում ծանր հետևանքների, սակայն դրանց վերաբերյալ միասնական իրավական դիրքորոշման բացակայությունը հանգեցնում է հայցադի-

մումների անհարկի աճի: Օրինակ, վճռաբեկ դատարանի նախադեպային նշանակության ակտի բացակայության պարագայում դեռևս հստակ չի որոշվել, թե պետական գնումների հետ կապված հայցերը որ դատարանում պետք է քննվեն՝ վարչական, թե առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության և այլն:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառումը՝ արդարադատության արդյունավետության բարձրացման միջոց և դատարանների շենքային ու նյութատեխնիկական պայմանների բարելավումը՝ արդարադատության արդյունավետության խոչընդոտող գործոնները հաղթահարելու գրավական

Արդարադատության ոլորտում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառումը ներկայումս դիտարկվում է որպես այդ ոլորտում ծառայությունների մատուցման որակի բարձրացման հիմնական տարր:

Արդարադատության ոլորտում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառման հիմնական առավելություններն են՝

- բարձրացնել արդարադատության արդյունավետությունը,
- արագացնել դատավարական գործընթացները,
- խնայել ռեսուրսներ, այդ թվում՝ ժամանակ և ֆինանսական միջոցներ,
- դատարանների գործունեությունը դարձնել առավել թափանցիկ,
- բարձրացնել դատական համակարգի նկատմամբ վստահությունը,
- նվազեցնել հնարավոր կոռուպցիոն ռիսկերը:

Հայաստանում այս ոլորտում վիճակն անմխիթար է: Չկան էական համակարգային լուծումներ: 2008 թվականին ներդրված պարզունակ համակարգը թե՛ ֆիզիկապես եւ թե՛ բարոյապես վաղուց մաշվել է: Խնդիրն համակարգային լուծման անհրաժեշտություն ունի:

Տեղեկատվական համակարգերի արդյունավետ գործունեության համար նախ անհրաժեշտ է համապատասխան օրենսդրական բազայի ստեղծում, ինչպես անև դատարանների տեխնիկական հագեցվածության ապահովում, էլեկտրոնային եղանակով դատարան դիմող անձանց խիստ անհատականացման ապահովում:

Ներկայումս նախաձեռնվել է Հայաստանի Հանրապետությունում էլեկտրոնային դատարանների համապարփակ համակարգ ստեղծելու գործընթացը, որի շրջանակներում նախատեսվում է, ի թիվս այլնի, գործող CAST համակարգի ֆունկցիոնալության զարգացում:

Բացի այդ, համակարգն ապահովելու է ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, փաստաբանների, դատավորների և դատական ծառայողների՝ էլեկտրոնային հարթակում հարաբերությունները, այդ թվում՝

- դատարանից օգտվողների կողմից էլեկտրոնային եղանակով դատարան դիմելը և էլեկտրոնային դատական գործ ստեղծելը,

- առցանց եղանակով դատական գործի նյութերին ծանոթանալը, դրանից պատճեններ ստանալը, ապացույցներ ներկայացնելը, միջնորդություններ և այլ դատավարական գործողություններ էլեկտրոնային եղանակով կատարելը,

- ստեղծված և մուտքագրված փաստաթղթերի գրանցումը և պահպանումը,

- էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառությունը՝ գործերի արագ շրջանառությունը մեկ ատյանի դատարանից մեկ այլ ատյան, ինչպես նաև միևնույն ատյանի դատարանի նստավայրերի միջև,

- դատավորի կամ համապատասխան դատական ծառայողի կողմից որոշումները կամ դրանց նախագծերը էլեկտրոնային եղանակով կազմելը, ստորագրելը և կողմերին ուղարկելը,

- դատական ակտերի էլեկտրոնային եղանակով բողոքարկելու հնարավորությունը և համապատասխան գործերը վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ ուղարկելը:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության նոր օրենսգրքով ընդլայնվել են դատավարության ընթացքում էլեկտրոնային հաղորդակցության միջոցների կիրառման դեպքերը, ինչպես նաև նախատեսվել է դատական նիստերի ընթացքում տեսաձայնային հեռահաղորդակցության միջոցների կիրառման հնավարություն:

Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 145-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատավարության մասնակցի պատճառաբանված միջնորդությամբ դատարանը թույլատրում է նրան կամ դատավարության այլ մասնակցին մասնակցել դատական նիստին տեսաձայնային հեռահաղորդակցության միջոցների կիրառմամբ, եթե դատական նիստերի դահլիճում տեղադրված է նման հաղորդակցության հնարավորությունն ապահովող համակարգ:

Նույն օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ հայցադիմումը (դիմումը) վարույթ ընդունելու մասին որոշումը, գործին մասնակցող անձ ներգրավելու որոշումը կամ դատական ծանուցագիրն ստանալու օրվանից, բացառությամբ սույն օրենսգրքի 95-րդ հոդվածի 5-րդ մասով և 99-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված դեպքերի, գործին մասնակցող անձը հերթական դատական նիստի ժամանակի և վայրի վերաբերյալ ծանուցվում է դատական իշխանության պաշտոնական կայքում համապատասխան տեղեկությունները տեղադրելու միջոցով:

Ուսումնասիրվել է նաև Վրաստանի արդարադատության մարնիններում դատական գործավարության ավտոմատացման համակարգը:

Վարաստանի Հանրապետությունում դատական գործավարության ավտոմատացման համակարգն (այսուհետ՝ ԴԳԱՀ) իրականացնում է մի քանի կարևոր գործառույթներ.

- էլեկտրոնային փաստաթղթերի կառավարում,

- դատական նիստերի ժամկետների պլանավորում և դրանց անցկացման ժամանակացույցերի կազմում,

- մանրամասն հաշվետվությունների կազմում:

Բացի այդ, նշված ծրագրային ապահովումը, ի թիվս այլնի, հնարավորություն է տալիս կողմերին համացանցի միջոցով հետևելու դատական գործի ընթացքին, ստանալ հասանելիություն պատասխանողի ապացույցների բազային և նրա առարկություններին:

Այս ծրագիրը հնարավորություն է ընձեռել էականորեն պարզեցնել ընթացակարգերը՝ կապված փաստաթղթերի գրանցման և դատական ռեեստրներ մուտքագրելու հետ: Մասնավորապես, գրանցումը կատարվում է 1-3 րոպեի ընթացքում, որպիսի հանգամանքը վկայում է ընթացակարգի արագացման մասին:

Գործերը գրանցվում են, այնուհետև բոլոր թղթային փաստաթղթերը բերվում են էլեկտրոնային տեսքի, որից հետո իրականացվում է գործերի ավտոմատացված փոխանցումը դատավորներին: Կողմերը ստանում են համապատասխան ծանուցում կապի որևէ միջոցով (էլեկտրոնային փոստ, SMS):

Բացի այդ, դատավորներն ունեն հնարավորություն կազմելու իրենց անհրաժեշտ փաստաթղթերը՝ օգտվելով ձևանմուշների լայն շրջանակից: Ծրագիրը հնարավորություն է տալիս դատավորներին պլանավորել դատաքննությունների անցկացման ժամկետները, վերահսկել ժամանակացույցը և դրանց անցկացման ժամկետները: Բացի այդ, ծրագիրը հնարավորություն է տալիս թաքցնել դատական ակտերում առկա կողմերի անձնական տվյալները:

Դատարանների (դատարանների նստավայրերի) շենքային պայմանների փաստացի վիճակը:

Լրջագույն խնդիր է շարունակում մնալ դատարանների շենքային պայմանները եւ ենթակառուցվածքներն արդարադատության նվազագույն պահանջներին համապատասխանեցնելը:

Կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում արձանագրվել են, որ դատարանների շենքերի զգալի մասը գտնվում է անմխիթար վիճակում, չկան այնպիսի տարրական պայմաններ, ինչպիսին է սանհանգույցը (օրինակ՝ Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Գավառ նստավայր), որոշ դատարանների շենքերի տանիքներն անհապաղ վերանորոգման կարիք ունեն, փոխարինման ենթակա են ջրհորդանները, պատուհանները, կալանավորների պահման համար նախատեսված խցերը, որոնք կամ բացակայում են կամ չեն համապատասխանում նորմատիվներին (օրինակ Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան), դատարանների շենքերում գտնվող արխիվների և իրեղեն ապացույցների սենյակները, որոնք ևս կամ բացակայում են կամ չունեն անհրաժեշտ պայմաններ, դատարանների շենքերը հարմարեցված չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց:

Բացի այդ, որոշ դեպքերում դատավորներն ապահովված չեն առանձին աշխատասենյակներով (օրինակ՝ Վերաքննիչ վարչական դատարան), բացակայում

են դատական նիստի դահլիճները, առկա են դատավորների աշխատասենյակներ, որոնցում տեղադրված չեն օդորակիչներ (օրինակ՝ Վճռաբեկ դատարան, Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան): Օդորակիչներով ապահովված չեն նաև մի շարք դատական նիստերի դահլիճներ, իսկ առկա օդորակիչների շահագործումը մաշվածության պատճառով գրեթե անհնարին է:

Հարկ է նշել, որ մինչ օրս առկա են դատարանների նստավայրեր, որոնց դատական նիստերի դահլիճներում տեղադրված չեն դատական նիստերի ծայնագրման համակարգեր՝ բավարար չենքային պայմանների բացակայության պատճառով (օրինակ՝ Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Արթիկ և Աշոցք նստավայրեր, Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Մարտունի նստավայր):

Առանձին դատարանների համար վերը նշված լրջագույն խնդիրների լուծումը դարձել է օրհասական և պահանջում է հրատապ միջամտություն, որն իր էական ազդեցությունը կունենա արդարադատության որակի, դատարանների հեղինակության և դատարանների նկատմամբ վստահության բարձրացման վրա:

Ներկայումս վերակառուցման, վերանորոգման և կառուցման ենթակա են ընդհանուր առմամբ 48 վարչական շենքեր, որից.

վերակառուցման կարիք ունեցող վարչական շենքերի քանակը	7
վերանորոգման կարիք ունեցող վարչական շենքերի քանակը	38
կառուցման ենթակա վարչական շենքերի քանակը	3

Նախնական հաշվարկների համաձայն՝ վերը նշված աշխատանքներն իրականացնելու համար կպահանջվի 3.783.345.600 ՀՀ դրամ, որից 135.235.000 ՀՀ դրամը՝ նախագծահետազոտական աշխատանքների գումար:

Բացի այդ, հարկ է նշել, որ դատարանների վարչական շենքերի մեծամասնությունը դեռևս **գտնվում է պետական այլ մարմինների հաշվեկշռում**, որն իր հերթին առաջացնում է մի շարք խնդիրներ՝ միևնույն վարչական շենքում պետական այլ մարմինների տեղակայված լինելու առումով:

Այսպես, ՀՀ դատարանների շենքերից՝ 2-ը գտնում են Վճռաբեկ դատարանի հաշվեկշռում, 30-ը՝ ՀՀ արդարադատության նախարարության հաշվեկշռում, 15-ը՝ Դատական դեպարտամենտի հաշվեկշռում, 2-ը՝ այլ մարմինների հաշվեկշռում են:

Դատարանների շենքերից 9-ում ծառայություններ են մատուցվում նաև այլ մարմինների կողմից (օրինակ՝ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Աջափնյակ, Մալաթիա-Սեբաստիա, Արաբկիր նստավայրեր, Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի

Գյումրի նստավայր, Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի էջմիածին նստավայր):

Որոշ դատարանների նստավայրեր տեղակայված են այլ գերատեսչություններին պատկանող շենքերում (օրինակ՝ Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Գավառ նստավայր, Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Սիսիան նստավայր):

Տեխնիկական միջոցների հետ կապված խնդիրներ:

Դատարանների նյութատեխնիկական պայմանների բարելավման խնդրի շրջանակում առանձնակի կարևորություն է ներկայացնում դատարանների կողմից օգտագործվող համակարգչային տեխնիկայի և սարքավորումների հարցը:

Դատարանների և Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կողմից հիմնականում օգտագործվում է դեռևս 2008թ. ձեռք բերված համակարգչային տեխնիկա և սարքավորումներ, որոնց հիմնական մասի ամորտիզացիոն ժամկետը լրացած է: Մանրամասն տվյալները ներկայացված են ստորև.

N	Օբյեկտի անվանումը	քանակը	Օգտակար ծառայության ժամկետի մեջ	Ամորտիզացիոն ժամկետը լրացած
1.	Համակարգիչ	1.654	288	1.366
2.	Մոնիտոր	1.615	228	1.387
3.	Անխափան սնուցման սարք UPS	1.004	39	965
4.	Տպիչ սարք	1.070	187	883
5.	Սկաներ	169	81	88
6.	Պատճենահանման սարք	91	12	79
7.	Օդորակիչ	415	56	359
8.	Հեռուստացույց	31	-	31
9.	Սերվեր	142	13	129
10.	Ֆեմիդա ձայն. համակարգ	353	89	264

Այսպիսով, տասն անուն թվով 6.544 համակարգչային տեխնիկայից և սարքավորումներից օգտակար ծառայության ժամկետի մեջ են միայն 993-ը, իսկ 5.551-ի ամորտիզացիոն ժամկետը լրացած է:

Դատարանների նյութատեխնիկական պատճառ ապահովում իրականացնելու համար որոշակի խոչընդոտ է հանդիսանում նաև գնումների գործող համակարգը:

Գնումների գործընթացի ընթացակերպերով պայմանավորված հաճախ հնարավոր չի լինում ժամանակին ապահովել անհրաժեշտ կենցաղային և գրասենյակային ապրանքների ձեռք բերումը:

Ավելին, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ գնումների գործընթացում առաջին տեղը զբաղեցնող մասնակցին որոշելու հիմնական մեթոդը նվազագույն գնային առաջարկ ներկայացրած մասնակցին նախապատվություն տալու սկզբունքն է, ապա երբեմն ձեռք բերված ապրանքներն ունենում են որոշակի որակական թերություններ:

Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դադարանում ձեռքակալված և (կամ) կալանավորված անձանց պահելու համար նախադեսված խցերի վերաբերյալ առկա խնդիրները:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ. «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

Ձեռքակալված և կալանավորված անձանց ժամանակավոր պահման վայրերը գնահատելու չափանիշների վերաբերյալ խոշտանգումների կանխարգելման կոմիտեի (ԽԿԿ) կողմից կազմված զեկույցի համաձայն՝ խցերը պետք է լինեն մաքուր, ունենան պահվող մարդկանց քանակին համապատասխան չափսեր, լուսավորում (այսինքն՝ բավարար կարողալու համար) և օդափոխում: Գերադասելի է, որ խցերը սարքավորված լինեն հանգստի միջոցներով (օրինակ, հատակին ամրացված լինեն աթոռ կամ նստարան): Արգելանքի ենթարկված անձինք անհրաժեշտության դեպքում իրենց բնական պահանջները պետք է բավարարեն մաքուր և պատշաճ պայմաններում՝ ունենալով լվացվելու հարմարանքներ:

ԽԿԿ-ի առաջարկի համաձայն՝ ժամանակավոր պահման վայրում միջոցներ պետք է ձեռնարկվեն, որպեսզի.

- բոլոր կալանավորներին տրամադրվի բավարար բնակելի տարածք՝ յուրաքանչյուր անձի համար նվազագույնը 4 քմ,

- ապահովվի խցերի բավականաչափ լուսավորում (ներառյալ բնական լույսի մատչելիություն) և օդափոխում,

- խցերը և ընդհանուր օգտագործման սանիտարական հարմարությունները պահվեն բավարար չափով նորոգված և հիգիենայի պահանջներին համապատասխան վիճակում:

Կալաշնիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով որոշման մեջ եվրոպական դատարանը նշել է, որ. «Պետության պարտավորությունն է ապահովել, որ անձը պահվի այնպիսի պայմաններում, որոնք համապատասխանում են վերջինիս մարդկային արժանապատվության հարգմանը, որ տվյալ միջոցի իրականացման եղանակն ու մեթոդը նրան չեն պատճառում ավելի մեծ տառապանք և դժվարություն, քան կալանքի հետ կապված տառապանքի անխուսափելի սահմանը, և որ, հաշվի առնելով ազատագրվման գործնական անհրաժեշտությունը, նրա առողջությունն ու բարեկեցությունը բավականաչափ ապահովված են» (տես Կալաշնիկովն

ընդդեմ Ռուսաստանի (Kalashnikov v. Russia), թիվ 47095/99, պարբ. 95, ՄԻԵԴ 2002-VI):

«Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածի համաձայն՝ ձերբակալված և կալանավորված անձանց համար ստեղծվում են սանիտարահիգիենիկ և հրդեհային անվտանգության պահանջներին համապատասխանող նյութակենցաղային պայմաններ:

Ձերբակալված և կալանավորված անձանց հատկացված բնակելի տարածքը պետք է համապատասխանի ընդհանուր բնակելի տարածքների համար սահմանված շինարարական և սանիտարահիգիենիկ նորմերին: Ձերբակալված և կալանավորված անձանց հատկացված բնակելի տարածության չափը չի կարող պակաս լինել չորս քառակուսի մետրից՝ յուրաքանչյուր անձի համար:

Մինչև ՀՀ դատական օրենսգրքում 21.12.2017 թ. թիվ ՀՕ-34-Ն օրենքով կատարված փոփոխությունները և լրացումները Երևան քաղաքում գործել է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի թվով 7 դատարան՝ քրեական մասնագիտացման թվով 25 դատավորներով: Վերը նշված դատարանների վարչական շենքերում առկա է կալանավորների ժամանակավոր պահման համար նախատեսված թվով 36 խուց, որոնք բավարար են եղել քրեական մասնագիտացման 25 դատավորների վարույթում գտնվող գործերով կալանավորված անձանց պահելու համար: Քննարկվող հարցադրման առնչությամբ պատկերը հետևյալն է.

- 1) Ավան և Նոր Նորք՝ առկա է 4 խուց, որից 3-ը՝ 3 քմ., 1-ը՝ 4 քմ. տարածքով,
- 2) Կենտրոն և Նորք-Մարաշ՝ առկա է 9 խուց, որից 6-ը՝ 5 քմ., 3-ը՝ 7 քմ. տարածքով,
- 3) Շենգավիթ՝ առկա է 4 խուց, որից 1-ը՝ 8, 1-ը՝ 14 քմ., 2-ը՝ 7 քմ. տարածքով,
- 4) Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն՝ առկա է 6 խուց՝ յուրաքանչյուրը՝ 8,75 քմ. տարածքով,
- 5) Էրեբունի և Նուբարաշեն՝ առկա է 4 խուց՝ յուրաքանչյուրը՝ 10 քմ. տարածքով,
- 6) Մալաթիա-Սեբաստիա՝ առկա է 2 խուց՝ յուրաքանչյուրը՝ 9 քմ. տարածքով,
- 7) Աջափնյակ և Դավթաշեն՝ առկա է 7 խուց, որից 2-ը՝ 11,6 քմ., 2-ը՝ 12,13 քմ., 2-ը՝ 11,43 քմ., իսկ 1-ը՝ 11,27 քմ. տարածքով:

Հարկ է արձանագրել այն հանգամանքը, որ վերը նշված բոլոր խցերը մասնակի են համապատասխանում սույն վերլուծության մեջ նշված անհրաժեշտ պայմաններին:

Հիշյալ օրենքն ուժի մեջ մտնելու օրվանից՝ 25.01.2018 թ. սկսած, Երևան քաղաքում գործում է Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի 1 դատարան՝ 8 նստավայրով: Քրեական մասնագիտացման 25 դատավորները գործում են թվով 3 նստավայրերում, որից 7 դատավոր՝ Շենգավիթ նստավայրում, 8-ը՝ Կենտրոն նստավայրում, իսկ 10-ը՝ Ավան նստավայրում:

Վերը նշված 36 խցերից Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի Շենգավիթ, Կենտրոն և Ավան նստավայրերում գտնվում է

ընդամենը 17-ը, որից 4-ը՝ Շենգավիթ նստավայրում, 9-ը՝ Կենտրոն նստավայրում, 4-ը՝ Ավան նստավայրում: Հետևաբար, քրեական մասնագիտացման 25 դատավորների վարույթի գործերով կալանավորներին պահելու համար նախկին 36-ի փոխարեն ներկայումս առկա է 17 խուց:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք փաստել, որ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի Շենգավիթ, Կենտրոն և Ավան նստավայրերում առկա է լրացուցիչ 19 խցերի անհրաժեշտություն:

Հիմք ընդունելով Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի Շենգավիթ, Կենտրոն և Ավան նստավայրերում գործող քրեական մասնագիտացման դատավորների թիվը՝ ակնկալվող 19 խցերից 6-ը ($36:25=1,4*7=9,8-4$ (առկա խցերի քանակը)=5,8) անհրաժեշտ է Շենգավիթ նստավայրում, 3-ը ($36:25=1,4*8=11,2-9$ (առկա խցերի քանակը)=2,2)՝ Կենտրոն նստավայրում, իսկ 10-ը ($36:25=1,4*10=14-4$ (առկա խցերի քանակը)=10)՝ Ավան նստավայրում:

Արդյունքում, թվով 36 խցերի տեղակայումն ըստ նստավայրերի կունենա հետևյալ պատկերը՝

- Շենգավիթ նստավայր՝ 10 խուց ($36:25=1,4*7=9,8$),
- Կենտրոն նստավայր՝ 12 խուց ($36:25=1,4*8=11,2$),
- Ավան նստավայր՝ 14 խուց ($36:25=1,4*10=14$):

Միաժամանակ հարկ է նկատի ունենալ, որ թվով 17 խցերում առկա պայմանները բարելավման և սույն վերլուծության մեջ նշված պայմաններին համապատասխանեցման կարիք ունեն:

Մուտքի-ելքի քարտային համակարգի վիճակը և նշանակությունը դատարանների անվտանգության ապահովման և բնականոն գործունեությունը երաշխավորելու տեսանկյունից

ՀՀ դատարանների և դատարանների նստավայրերի թվով 49 վարչական շենքերից 33-ում մուտքի-ելքի քարտային համակարգ առկա է: Հիշյալ թվով 33 համակարգերից միայն 5-ն է ապահովում անհատականացում: 1 վարչական շենքում համակարգն առկա է միայն մեկ հարկում, իսկ 15 վարչական շենքում համակարգ ներդրված չէ: Բացի այդ, հարկ է նշել, որ թվով 4 վարչական շենքերում առկա համակարգը վերանորոգման կարիք ունի:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք նշել, որ դատարանների (դատարանների նստավայրերի) վարչական շենքերի մեծ մասում հնարավոր չէ ավտոմատացված համակարգի միջոցով վերահսկել հաճախումները:

Ստորև ներկայացվում է մուտքի-ելքի քարտային համակարգի վերաբերյալ տվյալները՝ ըստ դատարանների և դատարանների նստավայրերի:

Դատարան	Նստավայր	Մուտքի-ելքի քարտային	Անհատականացման
---------	----------	----------------------	----------------

		համակարգի առկայությունը դատարանի/դատարանի նստավայրի վարչական շենքում	ապահովում
Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Կենտրոն	առկա է	
	2. Շենգավիթ	առկա է	
	3. Ավան	առկա է, չի գործում	
	4. Արաբկիր	առկա է	
	5. Մալաթիա	առկա է	ապահովում է
	6. Աջափնյակ	առկա է	
	7. Էրեբունի	առկա է	
	8. Քանաքեռ	առկա է	
Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Գորիս	առկա է	
	2. Կապան	առկա է, գործում է մանակի	
	3. Մեղրի	առկա է	
	4. Սիսիան	առկա չէ	
Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Վանաձոր	առկա է	
	2. Ալավերդի	առկա է	
	3. Սպիտակ	առկա է	
	4. Տաշիր	առկա է	
	5. Ստեփանավան	առկա է	
Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Աշտարակ	առկա չէ	
	2. Ապարան	առկա չէ	
	3. Թալին	առկա չէ	
Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Էջմիածին	մասնակի է առկա,	
	2. Արմավիր	առկա չէ	
Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Գյումրի	առկա է	
	2. Մարալիկ	առկա է	
	3. Աշոցք	առկա չէ	
	4. Արթիկ	առկա չէ	
Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Գավառ	առկա չէ	
	2. Սևան	առկա է	
	3. Վարդենիս	առկա է	
	4. Մարտունի	առկա չէ	
	5. Ճամբարակ	առկա չէ	
Արարատի և	1. Արտաշատ	առկա է	

Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարան	2. Մասիս	առկա է	
	3. Վեդի	առկա չէ	
	4. Վայք	առկա է	
Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Դիլիջան	առկա չէ	
	2. Իջևան	առկա է, գործում է մասնակի	
	3. Բերդ	առկա է	
	4. Նոյեմբերյան	առկա է, չի գործում	
Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	1. Հրազդան	առկա չէ	
	2. Աբովյան	առկա չէ	
	3. Չարենցավան	առկա է	
	4. Եղվարդ	առկա է	
Վարչական դատարան	1. Երևան (առանձին վարչական շենք)	առկա է	ապահովում է
	2. Վանաձոր	առկա է	
	3. Կապան	առկա է	
	4. Վեդի (առանձին վարչական շենք)	առկա չէ	
	5. Գյումրի	առկա է	
	6. Սևան	առկա է	
Վարչական վերաքննիչ		առկա է	
Վերաքննիչ քաղաքացիական		առկա է	ապահովում է
Վերաքննիչ քրեական		առկա է	ապահովում է
Վճռաբեկ դատարան		առկա է	ապահովում է

Նշված հնարավորությունն ունի երկակի ուղղվածություն՝ այն ապահովում է դատարանների անվտանգությունը, և երկրորդ՝ կարևոր համակարգ է դատավորների և աշխատակազմի կարգապահությունը առավել հուսալի դարձնելու տեսանկյունից:

Դատարանների շենքային և նյութատեխնիկական պայմանների բարելավման նպատակով կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում արձանագրվել է հետևյալը.

- անհրաժեշտ են ֆինանսական միջոցներ՝ դատարանների շենքերի (այդ թվում՝ խցերի) վերանորոգման, վերակառուցման և կառուցման աշխատանքներն իրականացնելու համար,

- անհրաժեշտ են ֆինանսական միջոցներ՝ դատարաններին և Դատական դեպարտամենտին համակարգչային տեխնիկայով և սարքավորումներով ապահովելու համար,

- անհրաժեշտ են ֆինանսական միջոցներ՝ դատարաններում մուտքի-ելքի քարտային համակարգի տեղադրումը և անխափան գործունեությունը ապահովելու համար,

- անհրաժեշտ է նախաձեռնել օրենսդրական փոփոխություններ գնումների գործընթացի արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով, ինչը հնարավորություն կընձեռի ձեռք բերել որակյալ ապրանքներ՝ արդյունավետորեն տնօրինելով պետական բյուջեի միջոցները,

- անհրաժեշտ է ձեռնարկել միջոցներ դատարանների շենքերը Դատական դեպարտամենտի հաշվեկշիռ տեղափոխելու ուղղությամբ:

ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ՝ ԴԱՏԱՎՈՐԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԳՐԱՎԱԿԱՆ

Դատավորների սոցիալական անկախության երաշխիքների հիմնախնդիրները

Դատավորի սոցիալական երաշխիքների բավարար մակարդակի ապահովումն անհրաժեշտ նախապայման է դատարանների և դատական իշխանության անկախությունը երաշխավորելու համար: Դատավորները պետք է ունենան արժանապատիվ սոցիալական ապահովություն, որը պետք է ընկալվի և դիտվի ոչ թե նրանց տրվող արտոնություն կամ բացառապես սոցիալական ուղղվածություն ունեցող գործոն, այլ որպես նրանց լիարժեք անկախությունը երաշխավորող ազդակ, ծանր ու պատասխանատու աշխատանքի վարձատրություն և որպես կոռուպցիայի կանխարգելման միջոցներից մեկը: Դատավորը և նրա ընտանիքի անդամները, օրենսդրությամբ գտնվում են պետության հատուկ պաշտպանության ներքո, հետևաբար, կարծում ենք, որ այն պետք է դրսևորվի նաև սոցիալական երաշխիքների տրամադրման և ապահովման առումով:

Ըստ այդ էլ առաջարկվում է՝

ա) օրենքով ամրագրել և ապահովել դատավորի և նրա ընտանիքի անդամների կյանքի, առողջության և գույքի անվճար ապահովագրումը:

բ) օրենքով ամրագրել և ապահովել տարին մեկ անգամ դատավորի և նրա ընտանիքի անդամների անվճար հանգստանալու հնարավորությունը,

գ) «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 57-րդ հոդվածը վերնագրված է «Դատավորի աշխատավարձը և սոցիալական երաշխիքները» անվանումով, մինչդեռ՝ հարկ է նկատել, որ, ընդհանուր առմամբ, այս հոդվածը դատավորի աշխատավարձին վերաբերող հարաբերությունները չի կարգավորել՝ այն թողնելով օրենքի կարգավորմանը: Հաշվի առնելով դատավորի աշխատավարձի հետ կապված հարաբերությունները կարգավորող իրավական ակտի կարևորությունը՝ առաջարկվում է դատավորի և նրա ընտանիքի անդամների սոցիալական երաշխիքները, ինչպես նաև դատավորի աշխատավարձի և կենսաթոշակի հետ կապված հարցերը սահմանել «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքով:

դ) «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 57-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատավորի աշխատավարձը և դրա նկատմամբ սահմանված հավելավճարները, կենսաթոշակի չափը չեն կարող պակասեցվել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ համարժեք պակասեցում կատարվում է բոլոր բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց համար: Առաջարկվում է օրենսդրական փոփոխությունների միջոցով վերացնել դատավորների համար սահմանված այս բացառությունը, քանի որ այն ոչ միայն կարևոր սոցիալական երաշխիք է, այլև իրավաչափ չէ որպես դատավորի անկախության երաշխիքներից մեկն այն համադրել բարձրաստիճան մյուս պաշտոնյաների աշխատավարձի հետ:

Դատավորի սոցիալական երաշխիքների պատշաճ ապահովման տեսանկյունից անհրաժեշտ է դիտարկել նաև հետևյալ հարցերի հնարավոր կարգավորումը.

- «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքով սահմանված է, որ դատավորը և նրա ընտանիքի անդամները գտնվում են պետության հատուկ պաշտպանության ներքո, հետևաբար, կարծում ենք, որ այն պետք է դրսևորվի նաև սոցիալական երաշխիքների տրամադրման ոլորտում: Մինչդեռ՝ ակնհայտ է, որ դատավորի ընտանիքի անդամները, գտնվելով պետության հատուկ պաշտպանության ներքո, չունեն օրենքով ամրագրված որևէ սոցիալական երաշխիք: Ընդհակառակը՝ հանդիսանալով դատավորի ընտանիքի անդամներ, ենթարկված են մի շարք սահմանափակումների, քանի որ վերջիններիս վրա տարածվում են վարչարարության որոշակի պարտավորություններ: Ամբողջական և գրավիչ չէ նաև դատավորների համար սահմանված սոցիալական երաշխիքների համակարգը, որն ուղղակի կապի մեջ է դատավորի անկախության կարևորագույն սկզբունքի ապահովման հետ:

Հետևաբար, որպես դատավորի կարևորագույն սոցիալական երաշխիքներ շատ կարևոր է սահմանադրական օրենքով առնվազն ամրագրել և ապահովել դատավորի և նրա ընտանիքի անդամների կյանքի, առողջության, գույքի անվճար ապահովագրումը և անվճար հանգստի ապահովումը: Այս առումով իրականացվել է նաև Ռուսաստան Դաշնության, Ղազախստանի, Ուկրաինայի, Վրաստանի փորձը, որը ներկայացվում է ստորև:

Ռուսաստանի Դաշնությունում պետությունը փոխհատուցում է դատավորի հանգստի, ճանապարհորդության հետ կապված ծախսերը: Դատավորի պաշտոնավարման ընթացքում գործում է նրա կյանքի պարտադիր ապահովագրությունը: Դատավորի կամ նրա ընտանիքի անդամների գույքի նկատմամբ հասցված վնասը, որը կատարվել է իր լիազորությունների կատարման ընթացքում, նույնպես փոխհատուցվում է պետության կողմից: Համանման սոցիալական երաշխիքներով դատավորն ապահովված է նաև Ղազախստանում:

Վրաստանում դատավորի պաշտոնավարման ընթացքում նրա հանկարծակի մահվան կամ դժբախտ պատահարի դեպքում պետությունը նրա ընտանիքին տրամադրում է միանվագ վճար: Ավելին, Վրաստանում նախատեսված է նաև դատավորի՝ հաշմանդամ դառնալու դեպքում պետության կողմից միանվագ վճարի տրամադրումը՝ որպես դատավորի սոցիալական երաշխիք:

Բացի նշված սոցիալական երաշխիքներից, Ուկրաինայում դատավորին թույլատրվում է քսան տարի աշխատելուց հետո դիմել կենսաթոշակի իրավունք ստանալու համար, իսկ այն ստանալուց հետո նա կարող է անվճար հիմունքներով օգտվել տրանսպորտային ծառայություններից (բացառությամբ՝ տաքսի ծառայության) և բժշկական հաստատություններից: Դատավորին և իր ընտանիքին անվճար տրամադրվում է առողջարանային բուժում: Դատավորին թույլատրվում է նաև արտոնյալ պայմաններով ձեռք բերել բնակարան:

Դատավորի կենսաթոշակային ապահովումը հանդիսանում է դատավորի կարևորագույն սոցիալական երաշխիքներից մեկը, որն ամրագրված է նաև մի շարք միջազգային իրավական փաստաթղթերում: Այսպես, «Դատավորների կարգավիճակի մասին» եվրոպական խարտիայի դատավորի անկախության սոցիալական երաշխիքների ապահովման մասին 6.4. կետի համաձայն. «Կարգավիճակը, մասնավորապես, դատավորներին ապահովում է ... ծերության թոշակով, որի չափը պետք է հնարավորինս մոտ լինի դատական համակարգում ստացած նրա վերջին աշխատավարձին»:

«ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 57-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատավորն ունի իր 65 տարին լրանալու, ինչպես նաև օրենքով սահմանված այլ դեպքերում և կարգով կենսաթոշակ ստանալու իրավունք: Դատավորի կենսաթոշակ ստանալու իրավունքը չի կարող դադարեցվել այլ աշխատանք կատարելու դեպքում, բացառությամբ հանրային ծառայության անցնելու դեպքերի: Մինչև 2013թ. գործող իրավակարգավորումների համաձայն՝ դատավորի աշխատանքային կենսաթոշակը սահմանվում է որպես դատավորի վերջին զբաղեցրած պաշտոնի համար նախատեսված աշխատավարձի 75 տոկոսի չափով:

Այնուհետև, ՀՀ դատական օրենսգրքով նախատեսվեց իրավակարգավորում առ այն, որ առնվազն 10 տարի դատավոր պաշտոնավարած անձին, որի լիազորությունները դադարեցվել են սույն օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 5-րդ կետերով, ինչպես նաև 4-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքերով,

նշանակվում է կենսաթոշակ՝ վերջին 1 տարվա ընթացքում որպես դատավոր զբաղեցրած պաշտոնի համար ստացած միջին աշխատավարձի ընդհանուր գումարի և զրո ամբողջ ինը տասնորդական գործակցի արտադրյալի 55 տոկոսի չափով:

Միաժամանակ նախատեսվեց, որ դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձին նշանակված կենսաթոշակի չափը չի կարող գերազանցել որպես դատավոր զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի սահմանված պաշտոնային դրույքաչափի 92 տոկոսը: «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենքի՝ 01.07.2014 թվականից ուժի մեջ մտնելով, վերը նշված իրավակարգավորումներն ուժը կորցրեցին: Այս օրենսդրական վերանայումները արժանացան նաև ԵԽ դատավորների խորհրդի բացասական արձագանքին:

Այս կապակցությամբ առաջարկվում է վերականգնել նախկին իրավակարգավորումը, որի համաձայն՝ առնվազն 10 տարի դատավոր պաշտոնավարած անձին կնշանակվի կենսաթոշակ՝ վերջին 1 տարվա ընթացքում որպես դատավոր զբաղեցրած պաշտոնի համար ստացած միջին աշխատավարձի ընդհանուր գումարի և զրո ամբողջ ինը տասնորդական գործակցի արտադրյալի 55 տոկոսի չափով:

Դատավորների ներգրավվածությունը գիտակրթական աշխատանքներում

Դատավորների ծանրաբեռնվածության խնդրի ոսումնասիրության շրջանակներում առանձնացվել են նաև դատավորների կողմից դասախոսական աշխատանք կատարելու դեպքերը՝ այդ աշխատանքների մասով նրանց ծանրաբեռնվածության աստիճանը պարզելու նպատակով:

Ընդհանուր մոտեցումն այն է, որ խրախուսվի դատավորների կողմից գիտակրթական աշխատանքների իրականացումը, սակայն նպատակահարմար է սահմանել այնպիսի չափանիշներ, որոնք ողջամիտ կդարձնեն այդպիսի գործունեությունը, որոնց պայմաններում առավել հավանական կլինի, որ դատավորներն իրենք են աշխատում իրենց մասնագիտական հմտությունների բարձրացման վրա: Անհարկի լայնածավալ գիտակրթական աշխատանքը չի կարող լրացուցիչ եկամտի այնպիսի աղբյուր ընկալվել, որի պարագայում դատավորը կգրկվի իր մասնագիտական գործունեությունն արդյունավետ իրականացնելու հնարավորությունից. որևէ բացատրություն չի կարող ունենալ ողջամիտ ժամկետների խախտումը սոսկ այն պատճառաբանությամբ, որ տվյալ դատավորն ընդգրկված է գիտակրթական աշխատանքներում և ի վճակի չէ պատշաճ իրականացնելու իր մասնագիտական գործունեությունը:

Դասախոսական աշխատանքում ընդգրկված են ընդհանուրը՝ 30 դատավորներ: Ստորև ներկայացվում են ԲՈԻՀ-երը և դատավորների ծանրաբեռնվածությունը:

Դատարան	Դատավոր	Ուսումնական	Ծանրաբեռնվածություն
---------	---------	-------------	---------------------

		հաստատություն	
Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան	Գարիկ Ավագյան	Հայաստանում Ֆրանսիական համալսարան	երեքշաբթի և ուրբաթ՝ ժամը 18:30-ից մինչև 21:10-ը
	Անի Մխիթարյան	Եվրոպական կրթական տարածաշրջային ակադեմիա	յուրաքանչյուր ուրբաթ՝ ժամը 09:30-ից մինչև 12:10-ը
	Գոռ Թորոսյան	Հայաստանում Ֆրանսիական համալսարան, ՀՀ փաստաբանների պալատ, ՀՀ փաստաբանների դպրոց, ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	ժամանակացույց առկա չէ
	Ռուբեն Բունիաթյան	Հյուսիսային համալսարան	յուրաքանչյուր չորեքշաբթի՝ ժամը 12:40- 14:00-ը
	Արա Կուբանյան	Երևանի պետական համալսարան	ժամանակացույցը փոփոխական է
	Արման Հովհաննիսյան	Երևանի պետական համալսարան	երեքշաբթի և հինգշաբթի՝ ժամը 16:00-ից մինչև 17:30-ը
	Ալեքսեյ Սուբոյան	ՀՀ փաստաբանների պալատ, ՀՀ փաստաբանների դպրոց, ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	ժամանակացույց առկա չէ
	Մնացական Մարտիրոսյան	ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	
	Դավիթ Հարությունյան	ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	3 ժամ տևողությամբ
	Դավիթ Բալայան	ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	ժամանակացույց առկա չէ
Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	Երեմ Եսոյան	ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	ժամանակացույց առկա չէ
	Արսեն Սարգսյան	Ստեփանակերտի Մ. Մաշտոցի անվան համալսարան	շաբաթական 4 ակադեմիական ժամ
	Մուրադ Հովակիմյան	Գորիսի պետական համալսարան	ավարտական քննական հանձնաժողովի անդամ

	Անահիտ Թումանյան	ՀՀ-ում Եվրոպական համալսարանի Կապանի կառուցվածքային ստորաբաժանում, Արցախի պետական համալսարանի պետական քննությունների հանձնաժողովի նախագահ	գարնանային և աշնանային ուսուցման ժամանակահատվածում 3 շաբաթ՝ շաբաթական 4 ակադեմիական ժամ մայիսի 24-25
Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	Վարդուիի Հովնանյան	Վանաձորի Հ. Թումանյանի անվան պետական համալսարան	0.25 դրույքաչափ
Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	Մեխակ Գևորգյան	ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիա ԳԱԿ	շաբաթական 1 օր (յուրաքանչյուր շաբաթ օրը)
Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	Սիմա Իսկանդարյան	Հրազդանի հումանիտար ինստիտուտ	0.25 դրույքաչափ
Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան	Աշոտ Խաչիկյան	Հրազդանի հումանիտար ինստիտուտ	շաբաթական 1 օր (յուրաքանչյուր շաբաթ օրը) 4 ակադեմիական ժամ
Վարչական դատարան	Դիլանյան Արման	Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարան	0.5 դրույքաչափ
	Զարիկյան Կարեն	Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարան	0.25 դրույքաչափ
	Խանդանյան Ռաֆիկ	Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարան	0.25 դրույքաչափ
Վարչական վերաքննիչ	Արթուր Պողոսյան	Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարան	0.25 դրույքաչափ
Վերաքննիչ քաղաքացիական	Արսեն Մկրտչյան	Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության	տարվա ընթացքում 2 ամիս, շաբաթական 2-ից 3 օր, 6 ակադեմիական

		Ֆակուլտետի պետական քննական հանձնաժողովի անդամ ՀՀ արդարադատության ակադեմիա ՀՀ փաստաբանական դպրոց ՀՀ ԱՆ իրավաբանական ինստիտուտ	Ժամ տարվա ընթացքում 2 ամիս, շաբաթական 2-ից 3 օր, 4 ակադեմիական ժամ տարվա ընթացքում 1 ամիս, շաբաթական 2-ից 3 օր, 4 ակադեմիական ժամ
	Աստղիկ Խառատյան	Երևանի Գալիլեո համալսարան	շաբաթական 2 օր, 2 ակադեմիական ժամ քննական հանձնաժողովի անդամ, տարվա ընթացքում 2 ամիս, շաբաթական 2-ից 3 օր, 8 ակադեմիական ժամ
	Մարգարիտա Հարթենյան	Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարան ՀՀ փաստաբանական դպրոց ՀՀ փաստաբանական պալատ ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	Ժամանակացույց առկա չէ
Վերաքննիչ քրեական	Վազգեն Ռշտունի	Երևանի պետական համալսարան	47 ակադեմիական ժամ
	Սերգեյ Մարաբյան	Երևանի պետական համալսարան	0.5 դրույքաչափ
	Մնացական Հարությունյան	Գավառի պետական համալսարան	շաբաթական 1 օր (յուրաքանչյուր շաբաթ օրը) 8 դասաժամ
	Մխիթար Պապոյան	ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	10 ակադեմիական ժամ
	Անդրանիկ Մնացականյան	ՀՀ արդարադատության ակադեմիա	Ժամանակացույց առկա չէ

Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի և դատարանների աշխատակազմերի գործունեության արդյունավետության բարձրացման խնդիրները

Դատարանների գործունեությունն ապահովում են դատարանների աշխատակազմերը, որոնք հանդիսանում են Դատական դեպարտամենտի առանձնացված ստորաբաժանումները:

Արդեն իսկ վերը նշվեց, որ «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 61-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանի յուրաքանչյուր դատավոր ունի օգնական և գործավար:

2. Վճռաբեկ դատարանի պալատի դատավորը և Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի նախագահն ունեն օգնականներ¹⁰:

Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնում և դատարանների աշխատակազմերում ծառայություն իրականացնող անձանց ընդհանուր թիվը կազմում է 1025, որից 496-ը՝ դատավորին կցված դատական ծառայողներ:

Դատարանների աշխատակազմերի ծանրաբեռնվածությունն ուղղակիորեն կախված է դատարաններում ստացվող դատական գործերի քանակից, և դատավորների ծանրաբեռնվածությանը համաչափ ծանրաբեռնված են նաև դատարանների աշխատակազմերի աշխատակիցները:

Դատարանների աշխատակազմերի ծանրաբեռնվածության վերաբերյալ վերջնական եզրահանգումներ հնարավոր կլինի իրականացնել դատարանների ծանրաբեռնվածության հաղթահարման վերաբերյալ առաջարկները քննարկվելուց հետո՝ դրանք ընդունելի լինելու կամ չլինելու հանգամանքից կախված: Սույն ուսումնասիրության քննարկման արդյունքներով կիրականացվի դատարանների ծանրաբեռնվածության վերահաշվարկ և ուսումնասիրություն, այնուհետև, դատարանների աշխատակազմերի ծանրաբեռնվածության վերլուծություն:

Դատական դեպարտամենտը «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի ընդունումից ի վեր՝ 09.04.2018 թվականից, հանդիսանում է Բարձրագույն դատական խորհրդի աշխատակազմը, որի կենտրոնական մարմինն ապահովում է Բարձրագույն դատական խորհրդի գործունեությունը:

Վերը նշված հանգամանքով պայմանավորված վերանայվել են Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի առջև դրված խնդիրները և գործառույթները, ընդունվել է նոր կանոնադրությունը, հաստատվել է նոր կառուցվածքը:

¹⁰ «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 61-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ դատավորի աշխատանքային ծանրաբեռնվածությամբ պայմանավորված՝ լրացուցիչ օգնական և գործավար ներգրավելու դեպքերը և կարգը սահմանում է Բարձրագույն դատական խորհուրդը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հայեցակարգը մշակելու շրջանակներում կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում վեր հանված բազմաթիվ հիմնախնդիրները պայմանականորեն կարելի է բաժանել օրենսդրականի, ֆինանսականի, նյութատեխնիկականի, կազմակերպչականի, մասնագիտականի, որոնց համակարգված և հետևողական լուծումների իրականացումը միայն հնարավորություն կընձեռի համալիր ձևով բարելավել Հայաստանում արդարադատության արդյունավետությունը:

Առաջարկվող լուծումները արդարադատության արդյունավետության բարելավմանը զուգընթաց հնարավորություն կտան կրճատել կամ խնայել պետական բյուջեի միջոցները, քանի որ յուրաքանչյուր դատական գործի համար, ինչպես հետևում է դատական գործի ծախսատարության վերաբերյալ Հայեցակարգում կատարված ուսումնասիրություններից, պետական բյուջեի միջոցներից կատարվում են զգալի չարդարացված ծախսեր:

Դատական իշխանության գործունեության արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրների համալիր հեղափոխությունից հետևում է, որ.

- Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատության նկատմամբ հանրային վստահության աստիճանը շարունակում է ցածր մնալ՝ պայմանավորված համակարգային անկարարության և տարիներ շարունակ կուտակված խնդիրների կրիտիկական զանգվածի ներկա վիճակով,
- օրենսդրական և կառուցակարգային անկարար լուծումներն էապես մեծացրել են կոռուպցիոն ռիսկերը,
- արդի տեխնիկական միջոցների օգտագործումը, այդ թվում՝ գործերի բաշխման, հաղորդակցության, դատական պրակտիկայի վերլուծության և այլ հարցերում, ձևական բնույթ է կրում և հեռու է միջազգային չափորոշիչներից,
- առհասարակ բացակայում է արդարադատության մշտադիտարկման համակարգը, ինչը եվրոպական շաղկերեններում տասնյակ տարիներ արդյունավետ գործում է,
- արդարադատությունը չհիմնավորված ծախսատար է: Պետական բյուջեից հարյուրավոր միլիոն դրամի հատկացումներ է կատարվում չհիմնավորված գործառույթներ իրականացնելու համար,
- դատարանների շենքային պայմաններն ու ենթակառուցվածքներն այն վիճակում են, որ մարդկանց մոտ ոչ թե պետության ու արդարադատության նկատմամբ պարկառույթ ու հարգանք են ներշնչում, այլ վանում են ու անվստահություն առաջացնում,
- տարիներ շարունակ չի կատարվել դատական տարածքների օպտիմալացում, խեղաթյուրվել է արդարադատությունը բնակչությանը մոտեցնելու սկզբունքի էությունը,

- օրենսդրական ու կառուցակարգային անկատար լուծումները, մշտադիտարկման համակարգի բացակայությունը հանգեցրել են դատական գործերի անհարկի ձգձգումների, խեղամիտ ժամկետում գործերի քննության սկզբունքի համապարած ուղնահարումների,
- չի ներդրվել գործերի քննության պլանավորման հստակ համակարգ,
- անարդյունավետ է բողոքարկման ու նոր հանգամանքների հիմքով գործերի քննության համակարգը:

Նշված խնդիրների լուծմանն են ուղղված ներքոշարադրյալ եզրահանգումները.

1. Դատարանների ծանրաբեռնվածությունը թելադրված է ոչ միայն զուտ օբյեկտիվ գործոններով, այլև օրենսդրական թերություններով, և այս տեսանկյունից բարելավման ուղիներից հիմնականը, թերևս, դատավարության կանոնների առնչությամբ օրենսդրական փոփոխությունների իրականացումն է: Նպատակահարմար է յուրաքանչյուր օրենսդրական նախաձեռնություն գնահատել նաև դատարանների անհարկի ծանրաբեռնվածությունը բացառելու տեսանկյունից, քանզի ինքնին որևէ օրենսդրական լուծում կարող է նպատակահարմար համարվել, սակայն արդարադատության արդյունավետության համատեքստում այն չի կարող արդարացվել:

2. Նպատակահարմար է կատարելագործել քաղաքացիական դատավարությունում ներդրված պարզեցված վարույթով գործերի քննության կարգը, մասնավորապես՝ անհրաժեշտ է կարգավորել կայացվող վերջնական դատական ակտերում պատճառաբանական մասն էապես սահմանափակելու հարցը, վնաս չհասցնելով անձի՝ արդար դատաքննության իրավունքի տարր հանդիսացող դատական ակտը բողոքարկելու իրավունքին: Կատարված ուսումնասիրության արդյունքների համաձայն՝ մինչև 2 000.000 (երկու միլիոն) ՀՀ դրամ հայացգին ունեցող գործերով կայացված դատական ակտերի (այդ դատական ակտերը կազմում են գումարի բռնագանձման պահանջի գործերի 96-98%-ը) դեմ բողոքները չեն գերազանցում 1%-ը, ինչը նշանակում է, որ համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունները հնարավորություն կընձեռեն մնացած բոլոր դեպքերում դատական ակտերը կայացնել առանց անհարկի մեծածավալ պատճառաբանական մասի, ինչն էականորեն կնվազեցնի դատարանների ծանրաբեռնվածությունը: Իրավաչափ կարող է համարվել նաև պատճառաբանական մասն իսպառ հանելը՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ կողմը հայտնում է դատական ակտը բողոքարկելու ցանկության մասին: Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ևս փաստում է նման իրավական լուծման առկայությունը տարբեր զարգացած երկրներում և դրա արդյունավետությունը (օրինակ՝ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետություն, Էստոնիա, Լատվիա, Վրաստան):

3. Հարկ է վերանայել հայցադիմումը դատավորի կողմից անխտիր բոլոր հիմքերով վերադարձնելու գործընթացը և սահմանել որոշ զուտ օրենսդրական ակնհայտ պահանջների խախտմամբ ներկայացված հայցերը դատարանի գրասեն-

յակի կողմից վերադարձնելու իրավական հնարավորություն: Առաջարկը պայմանավորված է նրանով, որ ավանդաբար հայցադիմումը վերադարձնելու իրավասությունը անվերապահորեն դիտարկվում է իբրև արդարադատության իրականացման պարտադիր բաղադրիչ, սակայն դատավարական արդի հայեցակարգային մոտեցումները հակված են այլ մոտեցման, ինչն այս կամ այն չափով իր արտացոլումն է ստացել մի շարք երկրների դատավարական կարգը սահմանող ակտերում (օրինակ՝ Վրաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք) և գործում է բավականին արդյունավետ կերպով՝ էապես թեթևացնելով դատավորների ծանրաբեռնվածությունը:

Հարկ է նշել, որ խոսքը տվյալ դեպքում նկատելի լայն ծավալի աշխատանքի մասին է, այսպես, Հայաստանի Հանրապետության առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից վերջին երեք տարիների ընթացքում կայացվել է հայցադիմումը (դիմումը) վերադարձնելու մասին 20.244 որոշում: Հետևաբար, նկատի ունենալով, որ այս գործառույթի իրականացումն իր բնույթով չի կարող համարվել արդարադատության իրականացում, քանի որ այն հիմնականում նպատակ է հետապնդում պարզելու հայցադիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջների պահպանված լինելը, ուստի առաջարկվում է համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունների կատարման միջոցով այս գործառույթի իրականացումը վերապահել դատարանի գրասենյակին:

4. Հաշտարարության ինստիտուտի զարգացումը կենսական նշանակություն է ձեռք բերել դատարանների ներկայիս ծանրաբեռնվածության պայմաններում և այն ևս կարող է հանդիսանալ դատարանների բեռնաթափման հիմնական ուղղություններից մեկը: Այսպես, հաշտարարության ինստիտուտի զարգացման գործում անհրաժեշտ է ձեռնարկել համալիր միջոցառումներ՝ և օրենսդրական փոփոխությունների և կազմակերպչական միջոցառումների առումով: Հետևաբար, առաջարկվում է.

- զարգացնելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված անվճար հաշտարարություն նշանակելու իրավական լուծումները՝ դիտարկել որոշակի իրավահարաբերությունների (ընտանեկան, աշխատանքային և այլն) վերաբերյալ վեճերով դատարանի կողմից անվճար հաշտարարություն նշանակելը պարտադիր դարձնելու իրավական հնարավորությունը,

- դատավորներին վերապատրաստումների փուլում հարկ է փոխանցել դատական գործերի քննության ժամանակ գործով կողմերին հաշտարարության էությունը պարզաբանելու հմտություններ, որպեսզի վերջիններս այն համարժեք դիտարկեն, որպես իրենց վեճի լուծման արդյունավետ իրավական միջոց և նույն կերպ ընկալեն այդ ինստիտուտի մյուս դրական կողմերը (պետական տուրքի հետ կապված առավելությունները և այլն): Հնարավորության դեպքում հաշտարարներին դատարանների վարչական շենքերում հատկացնել սենյակներ՝ նրանց անընդհատ դատարանում և դատական նիստերում ներկա գտնվելու գործնական հնարավորությունն

ապահովելու տեսանկյունից: Առաջարկվում է նաև հրատարակել հաշտարարության ինստիտուտի էությունը պարզաբանող թերթիկներ՝ դրանք տարածելու և դատարանների սպասասրահներում փակցնելու նպատակով, ինչպես նաև օգտագործել ցանկացած միջոց և հնարավորություն հաշտարարության վերաբերյալ հանրային ընկալումը բարձրացնելու ուղղությամբ:

5. Կատարողական մակագրության ինստիտուտի ներդրմամբ և հետագայում դրա ընդլայնմամբ ակնկալվել է, որ նշված փոփոխությունների արդյունքում կաճի վստահությունը նոտարիատի նկատմամբ, ինչպես նաև զգալիորեն կնվազի դատարանների ծանրաբեռնվածությունը և կապահովվի կոնկրետ իրավահարաբերությունների շրջանակում ծագած խնդիրների արագ ու արդյունավետ լուծումը: Այս ինստիտուտի, ըստ էության, գործնականում չկիրառման հիմնախնդրի ուսումնասիրության շրջանակներում պարզվել է, որ կատարողական մակագրության թերթի ինստիտուտը դեռևս հնարավոր չէ գործնականում կիրառել՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ մշակված և ընդունված չէ դրա կիրառման համար անհրաժեշտ գործիքակազմը: Այսպես, ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 13.12.2017թ. ընդունված թիվ 316-Ն օրենքի (ուժի մեջ է մտել 30.12.2017թ.) 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ («Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքի 55-րդ հոդվածը լրացվել է հետևյալ բովանդակությամբ 4-րդ մասով) «Նոտարը կարող է էլեկտրոնային եղանակով վավերացնել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ կնքված պայմանագրերը (այսուհետ՝ էլեկտրոնային պայմանագրեր): Նոտարի կողմից ֆինանսական համակարգի ոլորտում կնքվող էլեկտրոնային պայմանագրերի՝ էլեկտրոնային եղանակով նոտարի կողմից վավերացման կարգը, անհրաժեշտ փաստաթղթերի փոխանակման կարգը, էլեկտրոնային պայմանագրերի տիպային ձևերը սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի և Կենտրոնական բանկի խորհրդի համատեղ որոշմամբ, իսկ էլեկտրոնային եղանակով վավերացման ենթակա այլ պայմանագրերի վավերացման կարգը, անհրաժեշտ փաստաթղթերի փոխանակման կարգը, տիպային ձևերը սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի հրամանով»: Նույն օրենքի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանվել է, որ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խորհրդի և արդարադատության նախարարի՝ սույն օրենքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված համատեղ որոշումը ենթակա է ընդունման սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ երկամսյա ժամկետում: ՀՀ արդարադատության նախարարություն և ՀՀ կենտրոնական բանկ կատարված բանավոր հարցումների, ինչպես նաև նշված մարմինների պաշտոնական կայքերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ վերը նշված համատեղ որոշումը դեռևս ընդունված չէ: Այսպիսով, «Նոտարիատի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում կատարված լրացումները և փոփոխություններն իրենց ազդեցությունը դադարանների ծանրաբեռնվածության վիճակի վրա չեն կարող ունենալ, քանի դեռ չեն իրականացվել այդ ինստիտուտի գործնական

կիրառման համար անհրաժեշտ քայլերը, մասնավորապես՝ վերը նշված որոշման ընդունումը և դրանից բխող անհրաժեշտ մյուս գործողությունների իրականացումը:

6. Վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածության հիմնախնդրի ուսումնասիրության շրջանակներում՝ համադրելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 29-րդ գլխով սահմանված՝ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթի առանձնահատկությունները «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգրքի և «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումների հետ՝ եկել ենք այն եզրակացությանը, որ անհրաժեշտ է վերանայել օրենսդրական կարգավորումները հետևյալ հարցադրումների առնչությամբ. որքանով է գործառությանը կապի մեջ, արդարացված և/կամ անհրաժեշտ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքով նախատեսված որոշ ենթադրյալ իրավախախտումների համար վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի քննությունն անմիջապես Վարչական դատարանի քննությանը վերապահելը: Մասնավորապես՝ խոսքը վերաբերում է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 29-րդ գլխով սահմանված՝ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին (թեպետ՝ ասվածը այս կամ այն չափով վերաբերում է նաև դատաքննությանը ենթակա մյուս գործերին), որի մանրամասն ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս արձանագրելու, որ այդ գլխով սահմանված հատուկ վարույթի գործերի քննությունն արդարացված չէ վերապահել Վարչական դատարանի քննությանը՝ դրանց վարչական արդարադատության իրականացման հետ որևէ աղերս չունենալու հիմնավորմամբ:

Նույնն է իրավիճակը «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված որոշ իրավակարգավորումների դեպքում: Հիշյալ օրենքի 17-րդ հոդվածի 1-ին կետի 5-6-րդ և 10-րդ ենթակետերով, ինչպես նաև սույն հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքերով նոտարին պաշտոնից ազատում է դատարանը: Նոտարին ազատելու համար դատարան դիմելու իրավունք ունի արդարադատության նախարարը՝ իր նախաձեռնությամբ կամ նոտարական պալատի առաջարկով: Նույն կերպ արդարացված չէ նոտարին պաշտոնից ազատելը մի դեպքում արդարադատության նախարարին վերապահելը, մյուս դեպքում՝ այդ հարցի լուծումը դատարանին վերապահելը, առավել ևս այն պայմաններում, երբ վերը նշված հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ նոտարն իրավունք ունի դատական կարգով բողոքարկել իրեն պաշտոնից ազատելու մասին արդարադատության նախարարի հրամանը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ ցանկանում ենք արձանագրել, որ «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգրքի 223-րդ հոդվածով նախատեսված իրավախախտումների վերաբերյալ գործեր քննելիս Վարչական դատարանն իրականացնում է նաև վարչարարություն իրականացնող մարմնի կողմից պարտադիր կատարման ենթակա գործողություններ և, ըստ էության, անկախ արբիտրից վերաձվում է վարչական վարույթի շրջանակներում հեղապնդում իրականացնողի:

Առաջարկվում է համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունների միջոցով Վարչական դատարանի քննությանը չվերապահել հիշյալ գործերի քննությունը:

Այսպիսի մոտեցումը ոչ միայն չի խաթարի անձանց իրավունքների պաշտպանությունը, այլև այն կդարձնի առավել երաշխավորված՝ ինչպես վարույթի ու դատավարության ժամկետների էական կրճատման, այնպես էլ արդյունավետության տեսանկյունից: Ակնհայտ է, որ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու առնչությամբ սոսկ արձանագրություն կազմելու և այն դատարան ներկայացնելու իրավական հնարավորությունը վարչական մարմիններին «տրամադրում է», որպեսզի վերջիններս իրականացնեն մակերեսային վարչարարություն՝ սահմանափակվելով իրավախախտման մասին արձանագրություն կազմելով, առանց ձեռք բերելու համապատասխան ապացույցներ: Իսկ արդեն բուն դատաքննության փուլում ապացույցներ ձեռք բերելու սոսկ մեղադրական գործառույթն ականափոխանցվում է դատարանին, ինչի արդյունքում վերջինս ոչ միայն ծանրաբեռնվում է իրեն ոչ բնորոշ գործառույթներով, այլև կաշկանդվում է գործերով ըստ էության դատական ակտեր կայացնելիս:

7. Ձևավորված մոտեցման համաձայն, Սահմանադրության 61-րդ հոդվածով ամրագրված դատական պաշտպանության իրավունքն ընկալվում է, որպես այլընտրանքային իրավունք, այսինքն՝ անձը կարող է վարչական ակտը, վարչական մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը վիճարկել ինչպես վարչական, այնպես էլ դատական կարգով: Այս դիրքորոշումը աղերսներ չունի միջազգային փորձի հետ և խիստ նվազեցնում է վարչական մարմինների պատասխանատվությունն ու կարգապահությունը: Վարչական մարմինների վերադաս պատասխանատուները, այդպիսով չեն անդրադառնում իրենց ստորադասությամբ գործող կառույցների գործունեության օրինականությանը, իրենք պարտավորված չեն շտկելու վերջիններիս սխալները կամ պաշտպանելու նրանց դիրքորոշումը դատարանում, քանի որ կողմ է ճանաչվում սոսկ ստորադաս վարչական մարմինը: Հարկ է նկատել, որ Սահմանադրության հիշյալ հոդվածով խոսք է գնում ոչ թե անվերապահ դատարան դիմելու, այլ բացառապես «արդյունավետ» դատական պաշտպանության մասին. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք անձն իր իրավունքների պաշտպանության համար դատարան դիմելու»: Ասվածից բխում է, որ հարկ է օրենսդրությամբ սահմանել այնպիսի ընթացակարգ, որն ի գործու կլինի բարձրացնել դատական պաշտպանության արդյունավետությունը, ուստի առաջարկվում է բոլոր այն դեպքերում, երբ վարչական ակտ կայացրած (նույնը նաև՝ գործողության կամ անգործության դեպքում) վարչական մարմինն ունի վերադաս, այն վիճարկվի վերադասության կարգով, և կայացված արդյունքներով միայն նոր վերադասի վարչական ակտը դատական կարգով բողոքարկելու իրավունք վերապահել:

8. Դատական ծանուցումների գործող համակարգի պարագայում դատարանը պարտավոր է յուրաքանչյուր գործով յուրաքանչյուր դատավարական գործողության մասին հիմնականում փոստի միջոցով ծանուցել դատավարության մասնակցին: Ընդ որում, որևէ տարբերակում չի դրվում, թե դատավարության մասնակիցը ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ է, փաստաբան է, թե պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմին: Բոլոր դեպքերում, դատարանը փաստացի մեծ չափերի ֆինանսական և մարդկային ռեսուրսներ է ծախսում օրենսդրության պահանջը կատարելու համար /միայն Երեվանում այն անցնում է 400 միլիոն դրամից/: Ընդ որում, «ՀԱՅՓՈՍ» ընկերության գերծանրաբեռնված աշխատանքի պայմաններում ծանուցումները կամ շատ ուշ են հասնում հասցեատիրոջը կամ ընդհանրապես չեն հասնում: Արդյունքում գործերի քննությունն անհարկի ձգձգվում է այն պատճառով, որ, օրինակ՝ առկա չէ ապացույց պետական մարմնի կողմից դատարանի ծանուցագիրն ստանալու վերաբերյալ:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ գործադիր իշխանության բոլոր մարմինները, տեղական ինքնակառավարման մարմինների մեծ մասը, ՀՀ սահմանադրական դատարանն ունեն էլեկտրոնային հասցեներ (account) և իրենց ամբողջ ներքին և արտաքին փաստաթղթաշրջանառությունն իրականացնում են «Mulberry» համակարգով, առաջարկվում է դատարաններին ընդգրկել այդ համակարգի մեջ և օրենսդրական հնարավորություն ստեղծել *միայն* պետական և տեղական իշխանության մարմինների հետ արտաքին հաղորդակցությունն այդ համակարգով իրականացնելու համար:

Առաջարկվում է նաև դատավարական օրենսգրքերով նախատեսել, որպեսզի դատավարության մասնակցի կամահայտնության պարագայում դատարանի կողմից էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված ցանկացած ակտ ուղարկվի դատավարության մասնակցի կողմից դատարանին տրամադրված էլեկտրոնային հասցեով:

9. Այս եզրակացությունն առնչվում է նախորդի հետ և վերաբերում է էլեկտրոնային հաղորդակցությանը: Առաջարկվում է բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ հաղորդակցությունն իրականացնել էլեկտրոնային եղանակով: Մասնավորապես, ՀՀ վարչական դատարանը Ոստիկանության ճանապարհային ոստիկանությանը ծանուցումներն արդեն իրականացնում է էլեկտրոնային փոստի միջոցով, *իսկ վճիռների հանձնումն իրականացնում է առձեռն, ինչն էական նվազեցնում է ինչպես մարդկային, այնպես էլ ֆինանսական ռեսուրսների վաճառումը*: Նույնանման մեթոդով կարող են հաղորդակցվել նաև մյուս բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները: Որպես օրինակ կարող է ծառայել նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 9-րդ գլխով սահմանված ծանուցումների կարգը, որով պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, իրավաբանական անձինք, անհատ ձեռնարկատերերը, ինչպես նաև գործին մասնակցող անձի՝ փաստաբանի կարգավիճակ

ունեցող ներկայացուցիչները ծանուցվում են պաշտոնական էլեկտրոնային փոստի միջոցով: Սույն դեպքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել քաղաքացիական դատավարության կարգով գործ քննող դատարաններում արդեն իսկ ի հայտ եկած խնդրահարույց հարցերը:

Վճիռների կամ այլ որոշումների հանձնումը, ի տարբերություն դատական ծանուցումների, բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին պետք է իրականացնել առձեռն մեկ աշխատակցի (դատարանի կամ տվյալ մարմնի) միջոցով, որպիսի պայմաններում էականորեն կխնայվեն փոստային և նյութատեխնիկական ծախսերը: *Վճիռների և այլ որոշումների հանձնումը ոչ էլեկտրոնային եղանակով պայմանավորված է դրանց բնօրինակը դատավարության մասնակիցների կողմից պարտադիր տիրապետելու անհրաժեշտությամբ:*

10. Վարչական դատարանի համար ավելորդ ծանրաբեռնվածություն է ստեղծում նաև վարչական մարմինների կողմից վարչական վարույթի նյութերը ժամանակին չներկայացնելու պրակտիկան: Գործնականում առավել հաճախ անհրաժեշտություն է առաջանում վարչական մարմիններից ստանալ տարաբնույթ տվյալներ կամ տեղեկություններ, օրինակ՝ պարզել պատասխանողի կամ երրորդ անձի հասցեն: Նման բնույթի տեղեկատվության ժամանակին չտրամադրումը բացասաբար է ազդում գործի ողջամիտ ժամկետներում քննության վրա: Ավելին, նույնիսկ եթե տեղեկատվությունը տրամադրվում է հնարավորինս սեղմ ժամկետներում, միևնույն է դրա վրա ծախսվում է առնվազն մի քանի աշխատանքային օր:

Առաջարկվում է նախատեսել այնպիսի իրավական ընթացակարգ, որ դատարանի համար հասանելի լինեն տեղեկատվական բազաները, որոնք պարունակում են անհրաժեշտ տվյալներ (<< ԱՆ իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալության ռեգիստր, ՔԿԱԳ ռեգիստր, Ոստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչության ռեգիստր):

11. Վարչական դատարանում չափազանց մեծ քանակով վիճարկվում են ճանապարհային ոստիկանության կողմից կայացված տուգանքների վերաբերյալ որոշումները, որոնցով նախատեսված տուգանքի չափը չի գերազանցում 5.000 ՀՀ դրամը: Պետական մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերն անվավեր ճանաչելու պահանջի վերաբերյալ վարչական գործերը հարուցվում են գլխավորապես ֆիզիկական անձանց կողմից (91.5%) ընդդեմ ՀՀ ճանապարհային ոստիկանության: Վերը նշված սուբյեկտների կողմից ներկայացված հայցադիմումների հիման վրա հարուցված վարչական գործերի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ դրանցով հայցագիրը, հիմնականում, 5.000 ՀՀ դրամ է: Մինչդեռ, Հայեցակարգում կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքներից հետևում է, որ մեկ վարչական գործի ծախսատարությունը կազմում է 35.356 ՀՀ դրամ:

Հետևաբար, առաջարկվում է գտնել համապատասխան օրենսդրական լուծումներ, որոնք հնարավորություն կընձեռեն պետական բյուջեի միջոցների խնայման և դատարանի ծանրաբեռնվածության նվազեցման:

Բացի այդ, ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ մինչև 1.000.000 ՀՀ դրամի չափով տուգանք սահմանող վարչական ակտերի դեմ բերված հայցերի հիման վրա հարուցված գործերով դատաքննությանը կողմերը ներկայանում են տասից միայն մեկ-երկու դեպքում, և, հետևաբար, դրանց բանավոր դատաքննության անհրաժեշտությունը, մեծամասամբ, բացակայում է:

Արդյունքում մեծ ծավալի դատական ռեսուրսներն օգտագործվում են նմանատիպ գործերի վրա՝ ազդելով այլ՝ առավել բարդ գործերի քննության արդյունավետության վրա: Այս տիպի գործերով բանավոր դատաքննությունը կրում է ձևական բնույթ:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում գործի քննությունը կարող է իրականացվել կամ իրականացվում է գրավոր ընթացակարգով, առաջարկվում է սահմանել վարչական տուգանքների չափի որոշակի շեմ (օր.՝ 1 մլն դրամ կամ ավելի նվազ), որոնցով կայացված ակտերի դեմ բերված հայցերի հիման վրա հարուցված գործերով դատարանին հնարավորություն կտրվի գործի դատաքննությունն իրականացնել գրավոր ընթացակարգով:

Որպես նմանատիպ գործերով վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածության նվազեցման, ինչպես նաև վարչական մարմիններում վարչարարության և վարչական վարույթի որակի կտրուկ բարելավման այլընտրանքային տարբերակ, առաջարկվում է ՃՈ կողմից կայացված ակտերի՝ մինչև դատական կարգով բողոքարկելը, պարտադիր վարչական կարգով բողոքարկման պահանջ: Այս կանոնակարգումը նպատակահարմար է նաև կիրառել բոլոր այն դեպքերում, երբ վիճարկվող վարչական ակտը կայացնող վարչական մարմինն ունի վերադաս վարչական մարմին:

12. Առաջարկվում է մի շարք գործերով (սա վերաբերում է դատավարության բոլոր տեսակներին) սահմանել գործի քննությունը գրավոր ընթացակարգով իրականացնելու հայեցողություն: Այսպես, օրինակ, ներկայիս պրակտիկան ցույց է տալիս, որ դատարանում գերակշռում է ճանապարհային ոստիկանության, Երևանի քաղաքապետարանի «կարմիր գծերով» հայցերի քանակը, որոնց դատաքննությանը ներկայանում են տասից միայն մեկ-երկուսը և դրանց բանավոր դատաքննության անհրաժեշտությունն առհասարակ բացակայում է: Ուստի, հարկավոր է դատավորին տալ հնարավորություն նման գործերը գրավոր ընթացակարգով քննելու, ինչի մասին դատարանը հայցադիմումը վարույթ ընդունելիս կարող է արձանագրել, իսկ կողմերն առարկության դեպքում կարող են պահանջել բանավոր դատաքննություն:

Բացի այդ, գրավոր ընթացակարգը էական արդյունավետություն կարող է ապահովել օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների առնչությամբ միջնորդությունների քննարկման համատեքստում: Ընդ որում, դա ավելորդ ծանրաբեռնվածությունից ոչ միայն կբեռնաթափի դատարաններին, այլև մինչդատական վարույթ իրականացնող մարմիններին և դատախազությանը: Նշված ոլորտում գրավոր

ընթացակարգի ներդնումը խիստ անհրաժեշտ է նաև՝ գաղտնի տեղեկատվության արտահոսքի հնարավորությունը խիստ սահմանափակելու տեսանկյունից:

13. Վարչական արդարադատության ծանրաբեռնվածությունը նվազեցնելուն ուղղված գործուն միջոց կարող են հանդիսանալ ինչպես վարչական դատարանի մատչելիության, այնպես էլ վարչական դատարանի վճիռների բողոքարկման իրավունքի համաչափ սահմանափակմանն ուղղված միջոցառումները: Սահմանադրական դատարանը, խնդրի առնչությամբ ձևավորված միջազգային փորձի, ինչպես նաև միջազգային իրավական փաստաթղթերի ուսումնասիրության արդյունքում, արձանագրել է. «Խնդրո առարկայի առնչությամբ միջազգային իրավական մոտեցումների և միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ քաղաքացիական գործերով վերաքննության իրավունքը բացարձակ չէ և արդարացված որոշակի հանգամանքներով՝ առանձին գործերով վերաքննության հնարավորությունը կարող է չնախատեսվել: (...) Դատական համակարգի կատարելագործմանն ուղղված քաղաքացիական դատավարության սկզբունքների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 1984 թ. փետրվարի 28-ի թիվ R (84) 5 հանձնարարականի 8-րդ սկզբունքի 1-ին մասի «b» կետի համաձայն՝ պետք է նախատեսվեն որոշակի կանոններ կամ կանոնների ամբողջություն՝ ուղղված վեճի լուծման արագացմանը՝ անվիճելի իրավունքի, նախապես գնահատված վնասի, ինչպես նաև ոչ մեծ գումարներով հայցերի հետ կապված դեպքերում:

Դատարանների աշխատանքի չափազանց ծանրաբեռնվածության անթույլատրելիության և սահմանափակման միջոցառումների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 1986թ. սեպտեմբերի 16-ի թիվ R (86) 12 հանձնարարականի 3-րդ կետում անդամ պետություններին խորհուրդ է տրվում դատական ատյանների ծանրաբեռնվածությունը թոթափելու համար ստեղծել արտադատական այնպիսի մարմիններ, որոնց կողմերը կարող են դիմել ոչ մեծ գումարի հայցապահանջներով, ինչպես նաև իրավունքի կոնկրետ ոլորտների խնդիրներով վեճերի լուծման համար»:

Անդրադառնալով վերադաս (վերաքննիչ և վճռաբեկ) դատարանների մատչելիությանը՝ ՄԻԵԴ Մեծ Պալատը նշել է, որ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների նկատմամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիության եղանակը կախված է տվյալ դատավարության առանձնահատկություններից և ներպետական մակարդակում գործի քննությունը պետք է հաշվի առնվի իր ամբողջության մեջ: Հաշվի առնելով ինչպես ՀՀ սահմանադրական դատարանի, այնպես էլ Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումները՝ հնարավոր է սահմանափակել ՀՀ վարչական դատարանի այն գործերով վճիռները բողոքարկելու հնարավորությունը, որոնցով վիճարկվող վարչական ակտերով կիրառված տույժի չափը չի գերազանցում նվազագույն աշխատավարձի կրկնապատիկը:

Քննարկման ենթակա կարող է դառնալ նաև նման դեպքերում բողոքարկման իրավունքը միայն վարչական մարմինների համար սահմանափակելու տարբերակը:

Այս դեպքում ընդհանրապես խնդիր չի առաջանա անձի դատական պաշտպանության հնարավորությունների սահմանափակման առջությամբ:

14. Վարչական դատարանում գործերի քննության անհարկի ձգձգման պատճառ շատ հաճախ դառնում է դատարանի ի պաշտոնե քննության շրջանակներում ապացույց պահանջելու մասին որոշումների չկատարումը վարչական մարմինների կողմից: Ձևավորված դատական պրակտիկայի համաձայն՝ այդ որոշումները կամավոր չկատարելու դեպքում, կատարումն ապահովվում է դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության միջոցով, ինչը կարող է հաղթահարվել այն դեպքում, երբ նման որոշումները վարչական մարմնի կողմից կամավոր չկատարելու դեպքում, դատարանը ձեռնպահ մնա այդ որոշումները հարկադիր կատարման ներկայացնելու պրակտիկայից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե բոլոր ապացույցները հետազոտելուց հետո գործի ելքը պայմանավորող որևէ փաստ մնում է չապացուցված, ապա դրա բացասական հետևանքները կրում է այդ փաստի ապացուցման բեռը կրող կողմը: Նույն հոդվածի 2-րդ մասով բաշխվում է ապացուցման բեռը՝ ըստ հայցատեսակների: Այսինքն՝ մի կողմից գործում է դատարանի՝ գործի հանգամանքներն ի պաշտոնե պարզելու սկզբունքը, մյուս կողմից՝ օրենսդիրը յուրաքանչյուր հայցատեսակի մասով բաշխել է ապացուցման բեռը՝ միաժամանակ պարտավորեցնելով վարչական մարմնին ներկայացնել վարչական վարույթի բոլոր նյութերը, ինչպես նաև իր տիրապետման տակ կամ ազդեցության ոլորտում եղած այն բոլոր ապացույցները, որոնք հիմնավորում են հակառակ կողմի պահանջները կամ առարկությունները:

Վերը նշված իրավակարգավորումների համակարգային վերլուծությունը թույլ է տալիս այնպես, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի 6-րդ մասի նորմը չի վերաբերում ապացույց պահանջելու մասին այն որոշումներին, որոնցով պահանջվում է ներկայացնել վարչական վարույթի նյութերը, որոնք ներկայացնելու պարտականություն է կրում վարչական մարմինը՝ ըստ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի 2-րդ մասի: Ըստ այդմ՝ եթե վարչական վարույթի նյութերը վարչական մարմնի կողմից չեն ներկայացվում ապացույց պահանջելու մասին դատարանի որոշմամբ սահմանված ժամկետում՝ դատարանից չի կարող պահանջվել տվյալ որոշումն ուղարկել հարկադիր կատարման և այդ ժամկետը լրանալուց հետո դատարանը կարող է ձեռնամուխ լինել ապացուցման պարտականությունը չկատարելու բացասական հետևանքների կիրառմանը:

15. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 144-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքում ներկայացված պահանջի սահմաններում՝ ձեռնարկելով անհրաժեշտ միջոցներ բողոքն ըստ էության քննելու համար: Վերաքննիչ դատարանն ընդունում է նույն օրենսգրքով կամ վարչական դատարանի սահմանա

ժամկետում դատավարության մասնակցի կողմից վարչական դատարան չներկայացված ապացույցները, բացառությամբ այն դեպքի, երբ համարում է, որ դրանք գործի լուծման համար էական նշանակություն չունեն: Եթե դատավարության մասնակիցը չի հիմնավորում, որ վարչական դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացրել իր կամքից անկախ հանգամանքներով, ապա դատական ծախսերը, անկախ գործի ելքից, սույն օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 11-րդ մասով սահմանված չափով կրում է դատավարության այդ մասնակիցը:

ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանը բազմաթիվ վարչական գործերով, բեկանում և գործն ուղարկում է ՀՀ վարչական դատարան՝ նոր քննության՝ որպես նոր քննության ծավալ սահմանելով, որ արդեն իսկ գործում առկա ապացույցներով անհրաժեշտ է հաստատել կամ հերքել որևէ փաստ: Այսինքն՝ այդ դեպքերում դատական ակտի բեկանումը և նոր քննության ուղարկելը պայմանավորված չի լինում որևէ նոր ապացույց ձեռք բերելու անհրաժեշտությամբ: Սակայն, գործում առկա ապացույցներով ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանը դատական ակտի հետ համաձայն չլինելու դեպքում կարող է հաստատել նոր փաստ և բեկանելով փոփոխել ՀՀ վարչական դատարանի դատական ակտը, այլ ոչ թե ուղարկել գործը նոր քննության: Մինչդեռ՝ նման պայմաններում գործը նոր քննության ուղարկելու դեպքում անհիմն ավելանում է ՀՀ վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածությունը: Ավելին, մի շարք դեպքերում քաղաքացիների, իրավաբանական անձանց կամ հենց վարչական մարմինների կողմից բողոքարկման իրավունքի չարաշահման արդյունքում կրկին բողոքարկվում է արդեն իսկ նոր քննության արդյունքում կայացված դատական ակտը, ինչի արդյունքում ավելանում է նաև ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածությունը և անհրաժեշտ է վարչական գործի քննությունը:

Անհրաժեշտ է նկատել նաև, որ ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանը, դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքում ներկայացված պահանջի սահմաններում՝ ձեռնարկելով անհրաժեշտ միջոցներ բողոքն ըստ էության քննելու համար: Այսինքն՝ ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանը իրավասու է նաև ձեռք բերել նոր ապացույցներ, որոնք իր գնահատմամբ պետք է ձեռք բերվեն ՀՀ վարչական դատարանի կողմից, և կայացնել նոր դատական ակտ՝ վարչական գործը չուղարկելով նոր քննության:

16. Առաջարկվում է ուժը կորցրած ճանաչել «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի «թ» կետի այն դրույթները, որոնք ազատում են պետական տուրքի վճարումից՝ հարկադիր կատարողների գործողությունները բողոքարկելու վերաբերյալ դիմումներով, ինչպես նաև վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ համապատասխան լիազորված մարմինների ընդունված որոշման դեմ բողոքներով: Միաժամանակ «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածը կարող է լրացվել հինգերորդ պարբերությամբ՝ հետևյալ բովանդակությամբ.

«Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ընդունված որոշումների, ինչպես նաև հարկադիր կատարողների գործողությունների (անգործության) և որոշումների բողոքարկման դեպքերում պետական տուրքի վճարումը համարվում է հետաձգված»:

Նկատենք, որ «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվող արտոնությունների հիմնական չափանիշը անձանց գույքային դրությունն է: Դրա հետ միասին, վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ որոշումները հիմնականում կայացվում են տրանսպորտային միջոցների սեփականատերերի նկատմամբ (ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումներ, տեղական տուրքը չվճարելու համար սահմանված խախտումներ), այսինքն՝ նշված անձանց գույքային դրությունը բավարարում է տրանսպորտային միջոց ունենալու համար: Դատական պրակտիկան վկայում է, որ մեծ ծավալ է կազմում վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերով կայացված որոշումների և հարկադիր կատարողների գործողությունների բողոքարկման գործերը, իսկ ներկայացված հայցադիմումների զգալի մասն ակնհայտ անհիմն է: Անհիմն հայցադիմումներով դատարանների ծանրաբեռնումը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ հայցադիմում ներկայացնողների համար բացասական հետևանքներ վրա չեն հասնում, այդ թվում նաև՝ դատական ծախսերի առումով:

Արդյունքում, բավարար գույքային դրություն ունեցող անձանց կողմից անհիմն հայցերի ներկայացման պայմաններում ծանրաբեռնվում են դատարանները և վարչական մարմինները, ինչպես նաև վատնվում են զգալի նյութական միջոցներ: Բացի այդ, դատական տեղեկատվական համակարգում առկա տեղեկությունների համաձայն՝ 2016 թվականին պետական տուրքը կազմել է 2.068.071.645 ՀՀ դրամ, իսկ 2017՝ թվականին՝ 1.572.444.712 ՀՀ դրամ, այսինքն՝ նվազել է 495.626.933 ՀՀ դրամով այն դեպքում, երբ գործերի քանակն ավելանում է:

17. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով (114-րդ հոդվածի 6-րդ մաս), ինչպես նաև որոշ դեպքերում ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով (օրինակ՝ 152-րդ հոդվածի 9-րդ մաս, 293-րդ հոդվածի 3-րդ մաս, 305-րդ հոդվածի 3-րդ մաս և այլն) նախատեսված է, որ դատական նիստում հրապարակվում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի եզրափակիչ մասը: Առաջարկվում է սույն նորմը փոփոխել և որոշ գործերով հրապարակման ինստիտուտը հանել, քանի որ սույն դեպքում ևս, որպես կանոն, դատավարության մասնակիցները չեն ներկայանում դատական նիստին, որպիսի պայմաններում դատական ակտի հրապարակումը դառնում է առարկայազուրկ: Միաժամանակ հարցն սպառնիչ կարգավորելու տեսանկյունից, նպատակահարմար է *վճռի հրապարակման փոխարեն հայտարարել նույն վճիռը «Datalex.am» կայքում տեղադրելու օրը և ժամը, որպիսի դեպքում դատավարության մասնակիցներին նույնպես առավել հարմար կլինի հեղինակ գործի արդյունքին և կապահովվի որոշակիություն:*

18. Քրեական գործերի մասով կատարված ուսումնասիրությունները ևս արձանագրում են, որ վերջին տարիների ընթացքում առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում զգալիորեն աճել է ստացվող քրեական գործերի քանակը և դատավորների ծանրաբեռնվածությունն այս ոլորտում և դրա հաղթահարման ուղիներ գտնելու անհրաժեշտությունն ակնհայտ է և արդիական: Վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս, որ դատարաններում ստացվող քրեական գործերի զգալի մասը վերաբերում է ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործություններին: Այսպես, 2017 թվականի ընթացքում առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում ստացված 3361 քրեական գործերից 1305-ով (38.8%), ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի, անձինք մեղադրվել են ոչ մեծ ծանրության հանցագործություններ կատարելու մեջ, իսկ 1199-ով (35.6%)՝ միջին ծանրության հանցագործություններ կատարելու մեջ: *Այսինքն, ստացված 3361 քրեական գործերից 2504-ով (74.4%) անձինք մեղադրվել են ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործություններ կատարելու մեջ:*

Բացի այդ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ գլխում զգալի չափ է համարվում հանցագործության պահին Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երեսնապատիկից հինգհարյուրապատիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը), իսկ գողության միջոցով հափշտակություն կատարելու պահին՝ Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հնգապատիկից հինգհարյուրապատիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը): *Ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ վերը նշված չափերը սահմանվել են ՀՀ քրեական օրենսգիրքն ընդունվելու պահին՝ շուրջ 15 տարի առաջ, և երբևէ դրանք չեն վերանայվել: Մինչդեռ՝ այս տարիների ընթացքում տեղի են ունեցել ֆինանսական միջոցների արժեքային փոփոխություններ: Հարկ է նշել, որ քիչ չեն այն քրեական գործերը, որոնցով անձինք մեղադրվում են հենց հոդվածով սահմանված հափշտակության նվազագույն չափի համար: Ուստի, առաջարկվում է նախաձեռնել համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթ:*

Նախ, նպատակահարմար է գողության միջոցով հափշտակություն կատարելու համար սահմանված զգալի չափի համարվող նվազագույն աշխատավարձի հնգապատիկը փոփոխել և սահմանել առնվազն երեսնապատիկ, և այս տարիների ընթացքում տեղի ունեցած ֆինանսական միջոցների արժեքային փոփոխությունների տեսանկյունից դիտարկել հափշտակություն կատարելու համար սահմանված զգալի չափի համարվող նվազագույն աշխատավարձի երեսնապատիկի արդիականությունը: Նշված լուծումները կյանքի կոչելու դեպքում էականորեն կնվազի քրեական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածությունը և կբացառվի սոցիալական ծանր վիճակից ելնելով հափշտակության առանձին դեպքերով քրեական հետապնդումները, որոնք ակնհայտ բացասական հանրային ընկալում ունեն:

Առաջարկվում է ներդնել ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործություններով մեղքի ընդունման գործարքի ինստիտուտը, որը լայն տարածում ունի մի շարք զարգացած իրավական համակարգեր ունեցող երկրներում (ԱՄՆ-ի, Ֆրանսիայի, Իտալիայի, Ռուսաստանի, Վրաստանի փորձն այս ոլորտում մանրամասնորեն ուսումնասիրված և ներկայացված է Հայեցակարգում) և տարիների ընթացքում հիմնավորել է իր արդյունավետությունը:

Այս նորամուծության արդյունքում էականորեն կնվազի քրեական գործերով դատարանների ծանրաբեռնվածությունը և կբացառվի սոցիալական ծանր վիճակից ելնելով հափշտակության առանձին դեպքերով քրեական հետապնդումները, որոնք ակնհայտ բացասական հանրային ընկալում ունեն:

19. Լրջագույն խնդիր է նաև կալանքի, որպես խափանման միջոց կիրառելու դատավարական ընթացակարգերի բարելավումը: Ինչպես հայտնի է, դատարանների կողմից կալանքի միջնորդությունները բավարարելու առնչությամբ ցուցանիշները էապես գերազանցում են միջազգային չափանիշները և հաճախ անհարկի հիմք հանդիսանում ՄԻԵԴ-ում պարտվելու համար (եթե Եվրոպական երկրներում այն կազմում է 40-50 տոկոս, ապա Հայաստանում՝ 94-95 տոկոս): Այս խնդրի լուծումը հարկ է իրականացանել ոչ միայն օրենսդրական փոփոխությունների (թեպետ՝ ինչպես դատախազներն ու դատավորները, այնպես էլ մինչդատական վարույթ իրականացնող մարմինները պարտավոր են ղեկավարվել բացառապես վավերացված միջազգային պայմանագրերով, մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով), այլև դատական պրակտիկան արմատապես վերանայելու միջոցով:

Հարկ է նախաձեռնել հեղինակավոր միջազգային փորձագետների մասնակցությամբ մեթոդական ուղեցույցների մշակման և ներդրման գործընթաց, որպեսզի՝ ա) դատախազները և քննիչները զերծ մնան արդեն իսկ ձևավորված անընդունելի գործելաոճից, երբ գրեթե անխտիր բոլոր գործերով մեղադրյալների առնչությամբ կալանքի միջնորդություններ են ներկայացնում, բ) դատավորները համեմատաբար սակավ ծանրաբեռնվածության պարագայում հնարավորություն կունենան առավել համալիր ուսումնասիրել միջնորդությունները և վերանայել գրեթե կարծրատիպի վերածված դատական պրակտիկան:

Միաժամանակ, առաջարկվում է ներդնել կալանքի միջնորդությունների քննարկումը էլեկտրոնային համակարգով (կասկածյալի համաձայնության դեպքում), ինչը հնարավորություն կտա խուսափել նկատելի մեծ ծախսերից՝ կապված ձերբակալվածին դատարան տեղափոխելու հետ և այլն: Կասկածյալը, կարող է մեկուսաբանում հեռադիտարկման եղանակով լիարժեք մասնակցել դատական նիստին:

20. Արդարադատության արդյունավետության համալիր բարելավմանն ուղղված ուսումնասիրությունների շրջանակներում դիտարկվել են նաև դատարանների նյութատեխնիկական պայմանները, որոնց արդյունքները խիստ մտահոգիչ են և

հրատապ լուծումներ գտնելու անհրաժեշտությունն ակնհայտ է: Այսպես, դատարանների շենքերի զգալի մասը գտնվում է անմխիթար վիճակում, առկա չեն այնպիսի տարրական պայմաններ, ինչպիսիք են սանհանգույցը, աշխատասենյակը, համակարգչային տեխնիկան և անհրաժեշտ մյուս տեխնիկական միջոցները, որոշ դատարանների շենքերի տանիքներն անհապաղ վերանորոգման կարիք ունեն, փոխարինման ենթակա են ջրհորդանները, պատուհանները, կալանավորների և ձերբակալված անձանց պահման համար նախատեսված խցերը, որոնք կամ բացակայում են առհասարակ կամ չեն համապատասխանում գոյություն ունեցող միջազգային և ներպետական նորմատիվներին, դատարանների արխիվի և դատարանների շենքերում գտնվող արխիվների և իրեղեն ապացույցների պահման վայրեր կամ առհասարակ առկա չեն կամ դրանցում առկա չեն անհրաժեշտ նվազագույն պայմաններ, դատարանների շենքերը հարմարեցված չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց, դատավորներն ապահովված չեն առանձին աշխատասենյակներով, բացակայում են դատական նիստի դահլիճները, առկա են դատավորների աշխատասենյակներ, որոնցում տեղադրված չեն օդորակիչներ: Առկա են դատական նիստերի դահլիճներ, որոնցում տեղադրված չեն դատական նիստերի ծայնագրման համակարգեր, դատարաններում օգտագործվող համակարգիչների մեծ մասը ձեռք են բերվել դեռևս 2008 թվականին, որոնց ամորտիզացիոն ժամկետներն անցել են և դրանք սպառել են իրենց, դատարանների զգալի մասում բացակայում է մուտքի-ելքի էլեկտրոնային համակարգը, գործող գնումների մասին օրենսդրության պայմաններում հաճախ հնարավոր չէ ձեռք բերել որակյալ ապրանքներ, որոնք հնարավորություն կընձեռեն աշխատանքներն արդյունավետ ձևով կազմակերպել, դատարանների շենքերի զգալի մասը գտնվում է այլ պետական մարմինների հաշվեկշիռներում և այլ խնդիրներ (խնդիրների ուսումնասիրության արդյունքները մանրամասն ներկայացված են Հայեցակարգում): Ամփոփելով վերոգրյալը և Հայեցակարգում կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքները՝ արձանագրվել է, որ անհրաժեշտ են ֆինանսական միջոցներ՝ ա) դատարանների շենքերի (այդ թվում՝ խցերի) վերանորոգման, վերակառուցման և կառուցման աշխատանքներն իրականացնելու համար, դատարաններին և Դատական դեպարտամենտին համակարգչային տեխնիկայով և սարքավորումներով ապահովելու համար, բ) դատարաններում մուտքի-ելքի քարտային համակարգի տեղադրումը և անխափան գործունեությունը ապահովելու համար, գ) դատարանների գործունեության մշտադիրտարկամ համակարգի ներդրման համար:

Միաժամանակ, անհրաժեշտ է նախաձեռնել օրենսդրական փոփոխություններ գնումների գործընթացի արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով, ինչը հնարավորություն կընձեռի ձեռք բերել որակյալ ապրանքներ՝ արդյունավետորեն տնօրինելով պետական բյուջեի միջոցները, հարկ է ձեռնարկել միջոցներ դատարանների շենքերը Դատական դեպարտամենտի հաշվեկշռում գրանցելու ուղղությամբ:

21. Դատարանների անվտանգության, ինչպես նաև դատավորների և Դատական դեպարտամենտի ծառայողների կարգապահությունը բարձրացնելու նպատակով դատարանների նստավայրերի շենքերում տեղադրել հաճախումների ավտոմատացված համակարգ: Հարկ է նշված համակարգերը համալրել այնպիսի բաղադրիչներով, որպեսզի բացառվեն դատարան այցելող որևէ անձի իրավունքների անհարկի սահմանափակումները, որոնք կարող են դրսևորվել զննության ոչ պատշաճ կազմակերպման արդյունքում և այլն: Ընդ որում, անհրաժեշտ է անկախ այցելուի կարգավիճակից, բոլորի համար նախատեսել միասնական կանոններ:

22. Կանխորոշել դատավորների կողմից գիտակրթական աշխատանքների իրականացնելու չափանիշները, որպեսզի հնարավոր լինի ապահովել «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքով նախատեսված պահանջները. «Դատավորին այլ կրթական ծրագրերի, համաժողովների և իրավաբանների մասնագիտական այլ հավաքների մասնակցելու համաձայնությունը պետք է տրամադրվի այնպես, որ չխոչընդոտվի դատարանի բնականոն գործունեության իրականացումը» (59-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Գիտական, կրթական գործունեությունն ինքնին խրախուսելի է, այն անխուսափելիորեն հաշվի է առնվելու դատավորների զննատման համատեքստում, սակայն կարող է արդյունավետ լինել, եթե իրականացվում է ողջամիտ ծավալով և չի խոչընդոտում դատարանի բնականոն գործունեությանը:

23. Դատարանների գործունեության արդյունավետության բարձրացման հարցում էական դեր ունեն դատարանների աշխատակազմերը, որոնք ապահովում են դատարաններին վերապահված լիազորությունների իրականացումը: Ուստի, արդարադատության արդյունավետության բարելավման շրջանակներում անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել դատարանների աշխատակազմերի հաստիքների ավելացման և աշխատողների կարողությունների զարգացման ուղղությամբ:

24. Հայեցակարգում կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում արձանագրվել է, որ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների բոլոր դատավորների մոտ գոյություն ունեցող միջին ծանրաբեռնվածությանը մոտ ծանրաբեռնվածություն ապահովելու համար ի թիվս վերոնշյալ այլ քայլերի անհրաժեշտ է դատավորների հաստիքների քանակն ավելացնել 7-ով, որից 3-ը քաղաքացիական մասնագիտացմամբ, իսկ 4-ը՝ քրեական: